

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

ÇEVRE BİLİNCİ GELİŞTİRMEDE SOSYAL BİLGİLER
DERSİNİN ROLÜNE İLİŞKİN
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ (ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI:

Yrd. Doç. Dr. Esen DURMUŞ

HAZIRLAYAN:

Esmâ ERGİN

ELAZIĞ

2011

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI

ÇEVRE BİLİNCİ GELİŞTİRMEDE SOSYAL BİLGİLER
DERSİNİN ROLÜNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ
(ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç.Dr. Esen DURMUŞ

HAZIRLAYAN

Esmâ ERGİN

Jürimiz, 27.05.2011 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. **Doç. Dr. Burhan AKPINAR**
2. **Yrd. Doç.Dr. Esen DURMUŞ**
3. **Yrd. Doç. Dr. Feyzullah EZER**

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

**ÇEVRE BİLİNCİ
GELİŞTİRMEDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN ROLÜNE İLİŞKİN
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ**

Esmâ ERGİN

**Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı
Elazığ, 2011, Sayfa: XIII+128**

Bu çalışma Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmesine yönelik etkinliğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada kullanılan araştırma yöntemi nicel ve nitel veri toplama yöntemlerinin bir arada kullanıldığı karma yöntemidir. Araştırmanın nicel bölümünde araştırmacı tarafından oluşturulan “Sosyal Bilgiler dersinin Çevre Bilinci Geliştirmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri Ölçeği” kullanılmıştır. Nitel bölümde ise, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırma etkinliğine ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın nicel bölümünün çalışma grubunu, 2010-2011 eğitim öğretim yılında Elazığ ilinde görev yapan 120 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluştururken, nitel bölümünün çalışma grubunu ise 120 öğretmen arasından anket puanlarına göre seçilen 9 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır.

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik hesaplanmasında SPSS paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde; frekans ve yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma değerli, tek yönlü varyans analizi ve bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Nitel bölümde ise 9 sosyal bilgiler öğretmeni ile görüşme yapılmış, görüşmelerin analizinde betimsel analiz ve kategorisel içerik analizi kullanılmıştır.

Çalışmanın nicel bulgularına göre; araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerine göre Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede etkili bir ders olduğu belirlenmiş; bu bulgu yapılan görüşme sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Bu konu dahilinde yapılan görüşmeler de istenilen öğretim yöntem ve teknikleri kullanmada; süre, maddi imkan yetersizliği, fiziksel unsurların yetersizliği gibi nedenlerden dolayı sorunlar yaşandığı, genellikle geleneksel yöntemlerin (düz anlatım, soru cevap gibi) kullanıldığı belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çevre ile ilgili konularda içerik yönünden eksikliklerin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu ders kapsamında öğretmenler çevre ile ilgili konularda ana kaynak olarak ders kitabının kullandıklarını bunun yanı sıra özellikle görsel ve işitsel araçlar olan bilgisayar, DVD, CD, slaytlardan da yararlandıklarını belirtmişlerdir. Programda çevre ile ilgili kazanımların yetersiz olduğu, İçerik konusunda eksikliklerin olduğu da öğretmenler tarafından ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Dersi, Çevre, Çevre Bilinci, Çevre Eğitimi.

ABSTRACT**TEACHER VIEWS CONCERNING THE ROLE OF PRIMARY EDUCATION
SECONDARY STAGE
SOCIAL SCIENCES IN DEVELOPING THE ENVIRONMENTAL
CONSCIOUSNESS****Esmâ ERGİN**

**The University of Fırat
Institute of Social Sciences
The Department Primary Education
Elazığ, 2011, Page: XIII+128**

The aim of the study is to determine Social Sciences teachers' effectiveness in Social Sciences courses on developing environmental consciousness. The research method used in the study is the combined method in which quantitative and qualitative data collection methods were used together.

"The Teacher Views Scale on Developing the Environmental Consciousness of the Social Sciences course" developed by the researcher was used in the quantitative part of the research. In the qualitative part, the interview form prepared for presenting the views of teachers on the effectiveness of raising environmental awareness of Social Sciences course was used. The study group of the quantitative part of the research consists of 120 Social Sciences teachers who serve in Elazığ in 2010-2011 school year, while qualitative part consists of 9 Social Sciences teachers who were chosen with random sampling method from 120 teachers.

SPSS was used in calculating the validity and reliability of the scale. In analyzing the data; frequency and percentage, arithmetic average, Standard deviation valued, one-way analysis of variance and independent groups *t*test were used. In the qualitative part, 9 Social Sciences teachers were interviewed, and descriptive analysis was used in analysis of the interviews.

According to the quantitative findings of the study, Social Sciences course, for teachers' views, is found to be an effective course in developing the environmental awareness, and this finding corresponds to interview results. Through these interviews,

it was determined that there have been some problems in using the intended method and techniques due to some reasons such as time, financial impossibility and inadequacy of physical elements and thus classical methods (such as narrative and question-answer methods) were often used. It has been concluded that there are inadequacies in subjects about environment in terms of content in Social Sciences course books. Teachers stated, within this course, that they use the course book as main source in subjects about environment and utilize especially from computer, DVD, CD and slides as visual and audio tools. Teachers also expressed that gains related to environment are insufficient and there are inadequacies about content.

Key words: Social Sciences Course, Environment, Environmental Consciousness, Environmental Education.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY FORMU.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
ÖNSÖZ.....	XI
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	XII

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
1.Problem Durumu	1
1.1.Problem Cümlesi	3
1.1.1.Alt Problemler.....	3
1.1.1.1. Nicele Ait Alt Problemler.....	3
1.1.1.2. Nitele Ait Alt Problemler	3
1.2.Araştırmanın Amacı.....	4
1.3.Araştırmanın Önemi	4
1.4.Varsayımlar	5
1.5.Sınırlılıklar	5
1.6.Tanımlar.....	5

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Sosyal Bilgiler Nedir?.....	6
2.1.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları.....	9
2.1.2.Eğitim ve Sosyal Bilgiler Programı.....	11
2.1.3.Sosyal Bilgiler Dersinin İlköğretimdeki Yeri	13

2.1.4.Öğretmen ve Sosyal Bilgiler Öğretmeni Açısından HİE Önemi.....	14
2.2. İlköğretim İkinci Kademedeki Okuyan Öğrencilerin Gelişimsel Özellikleri.....	18
2.3. Çevre nedir?	19
2.3.1.Çevre Bilimi nedir?	20
2.3.2. Çevre Sorunları	20
2.3.3. Çevre Kirliliği ve Çeşitleri.....	23
2.3.3.1. Hava Kirliliği	25
2.3.3.2. Su Kirliliği	28
2.3.3.3.Toprak Kirliliği	29
2.3.3.4. Gürültü Kirliliği	31
2.3.3.4.1. Gürültünün Sağlığa Tesirleri	32
2.3.3.5. Radyoaktif Kirlilik	32
2.3.4. Çevre Bilinci	33
2.3.5. Çevre Eğitimi	36
2.3.5.1.Türkiye’de Çevre Eğitimi	41
2.3.6.Etkili bir Çevre Bilinci Kazandırmada Öğretmenin Önemi.....	43
2.3.7.İlköğretimde Çevre Eğitimi ve Sosyal Bilgiler dersinin Çevre Bilinci Kazandırmadaki Rolü.....	44
2.3.8.Uluslararası Alanda ve Türkiye’de Çevreye Verilen Önem	45
2.3.9.Uluslar Arası Çevre Hareketleri.....	45
2.3.9.1. Stockholm Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansı.....	46
2.3.9.2. Brundtland Raporu.....	46
2.3.9.3. Rio Konferansı.....	46
2.3.9.4. Habitat Konferansı	47
2.3.9.5. Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi.....	47
2.3.9.6 Kyoto Protokolü.....	47
2.3.10. Çevre ve Hukuk.....	48

2.3.11. Çevre Kirlenmesi ve Korunması İle İlgili Uluslar Arası Kuruluşlar	49
2.3.11.1. Birleşmiş Milletler Çevre Programı	50
2.3.11.2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim Ve Kültür Teşkilatı (UNESCO)	50
2.3.11.3. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)	50
2.3.11.4. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)	47
2.3.11.5. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (ECE).....	51
2.3.11.6. Uluslar Arası Çalışma Örgütü (ILO).....	51
2.3.11.7. Kuzey Atlantik Örgütü (NATO).....	51
2.3.12. Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Çevre Konuları	52
2.3.12.1.Sosyal Bilgiler 6. ve 7. Sınıf Ders Kitabında Çevre.....	52
2.3.12.2. Öğrenci Çalışma Kitabı	54
2.3.12.3.Öğretmen kılavuz kitabı	54
2.3.13.Çevre Bilinci Kazandırmak İçin Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Öğretim Yöntem Ve Teknikleri	57
2.3.14.Çevre Bilinci Kazandırmak İçin Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Araç- Gereç ve Materyaller.....	68
İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	78

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	81
3.1. Araştırmanın Modeli.....	81
3.2. Çalışma Grubu	81
3.3. Veri Toplama Teknik ve Araçları	82
3.3.1. Nicel veri Toplama Aracı	82
3.3.1.1.Nicel Veri Analizi	86
3.3.2.Nitel Veri Toplama Aracı	87
3.3.2.1. Görüşme Formunun Hazırlanması	88
3.3.2.2.Görüşme İlkeleri	88

3.3.2.3.Görüşmelerin Yapılması.....	89
3.3.3.Nitel Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	89

BÖLÜM VI

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Nicel Bölüme İlişkin Bulgular.....	90
4.1.1.Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	90
4.1.2.İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	91
4.1.3.Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	92
4.1.4.Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bilgiler Bulgular	93
4.2.Araştırmanı Nitel Bölümüne İlişkin Bulgular	94
4.2.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	94
4.2.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	97
4.2.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	101
4.2.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	104

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar	107
5.2. Öneriler	107
KAYNAKÇA	112
ÖZGEÇMİŞ	123
EKLER.....	124

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. SBDÇBGÖ'nün 36 Madde Üzerinden Yapılan Faktör Analizi Sonuçları.....	84
Tablo 2. SBDÇBGÖ Ölçeğindeki Her Bir Maddenin Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu ve Bu Maddeler (Üst % 27 ve Alt % 27) İçin t Değerleri	84
Tablo 3. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Kazandırma Rolüne yönelik görüş Puanlarına İlişkin Bağımsız Örnekler İçin t-testi Sonuçları	91
Tablo 4. Mezun Olunan Fakülte Türüne Göre Öğretmenlerin Dersin Çevre Bilinci Kazandırma Rol Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalamalar ve Standart Sapmalar	91
Tablo 5. Mezun Olunan Okul Türüne Göre Öğretmenlerin Dersin Çevre Bilinci Kazandırma Rolü Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları	92
Tablo 6. Mesleki Kıdeme Göre Öğretmenlerin Dersin Çevre Bilinci Kazandırma Rolü Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	93
Tablo 7. Çevre Kuruluşuna Üyelik Durumuna Göre Öğretmenlerin Dersin Çevre Bilinci Kazandırma Rolü Puanlarına İlişkin Bağımsız Örnekler İçin t-testi Sonuçları.....	94
Tablo 8. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Kazandırmada Neden Etkili Olduğuna İlişkin Bulgular	95
Tablo 9. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevreyle İlgili Olan Konularda Programda Yer Alan Yöntem ve Tekniklerin Yeterliliğine Yönelik Bulgular	98
Tablo 10. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevreyle İlgili Olan Konularda Programda Yer Alan Yöntem Ve Tekniklerin Uygulama Esnasında Karşılaşılan Sorunlara Yönelik Bulgular.....	98
Tablo 11. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevreyle İlgili Olan Konularda Programda Yer Alan Yöntem ve Tekniklerden Hangilerinin Kullanıldığına Dair Bulgular.....	100
Tablo 12. Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Çevre İle İlgili Konularda Ne Gibi Eksikliklerin Olduğuna Yönelik Bulgular	102
Tablo 13. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevre İle İlgili Konularda Kullanılan Kaynak ve Materyallere İlişkin Bulgular.....	103
Tablo 14. Sosyal Bilgiler Ders Programında Çevre İle İlgili Konularda İçeriğin Yeterliliğine İlişkin Bulgular	105

ÖNSÖZ

Eğitim ve öğretim programlarında yapılan değişiklikler ve meydana gelen gelişmeler, Sosyal Bilgiler öğretiminde takip edilen geleneksel yaklaşımın yanı sıra farklı yaklaşımlar konusunda araştırmalar yapılmasını ve müfredatta yer alan eksikliklerin tespit edilmesini zorunlu kılmıştır. Yeni bilgilerin ışığında, öğrencilerin bilgiye kendilerinin ulaştıkları, tartıştıkları, sorguladıkları yöntemlerle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Etkinliklerin ağırlık basıgı yeni müfredat programıyla ilgili yapılan çalışmalar programın eksikliklerinin ve yanlışlarının tespit edilmesi açısından önemlidir. Bu çalışma Sosyal Bilgiler dersinde kazandırılmak istenen Çevre Bilincine yeni müfredatın ne derece yardımcı olduğunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma boyunca çok değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, her zaman yüreklendirici telkinleriyle beni çalışmaya teşvik eden ve sürekli destek olan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Esen Durmuş'a, çalışma sırasında görüşlerinden istifade ettiğim, Arş. Gör. Dr. Bülent Aydoğdu, Arş. Gör. Serkan Buldur, Arş. Gör. Özlem Çakar, Arş. Gör. Ümmühan Öner'e çok teşekkür ederim. Değerli zamanlarını ayırarak araştırmaya katkı sağlayan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ve manevi destekleriyle beni hiç bir zaman yalnız bırakmayan aileme ve çok sevdiğim arkadaşım Arş. Gör. İclal Dağdeviren'e teşekkürlerimi sunarım.

Esmâ ERGİN

Elazığ-2011

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
EDT.	: Editör
Çev.	: Çeviren
Akt.	: Aktaran
HİE	: Hizmet İçi Eğitim
f	: Frekans
SPSS	: Statistical Package For the Social Sciences
Ss	: Standart Sapma
$\bar{X}$	: Aritmetik Ortalama
n	: Kişi sayısı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın; problem durumu, problem cümlesi, alt problemleri, araştırmanın amacı, önemi, sayıtlıları ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur.

1. Problem Durumu

Çevre; dünya üzerinde yaşamını sürdüren canlıların hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdüğü dış ortamdır. Diğer bir ifade ile “Ekosistem” olarak tanımlanabilir.

Doğanın temel fiziksel unsurları olan, hava, su ve toprak üzerinde olumsuz etkenlerin oluşması ile ortaya çıkan ve canlı öğelerini hayati aktivitelerini olumsuz yöne etkileyen, cansız çevre öğeleri üzerinde olumsuz zararlar meydana getiren ve niteliklerini bozan yabancı maddelerin hava, su, toprağa yoğun bir şekilde karışması olayına “çevre kirliliği” adı verilmektedir. Çevre kirliliği veya kirlenmesi; bütün canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen, cansız çevre öğeleri üzerinde yapısal zararlar meydana getiren ve doğal çevrenin niteliklerini bozan yabancı maddelerin; hava, su, toprağa yoğun bir şekilde karışması olayıdır. Gelişen teknolojinin yaşamımıza getirdiği konfor yanında bu gelişmenin doğaya ve çevreye verdiği kirliliğin boyutu her geçen gün biraz daha artmaktadır. Çeşitli kaynaklardan çıkan katı, sıvı ve gaz halindeki kirlenici maddelerin hava, su, toprakta yüksek oranda birikmesi çevre kirliliği oluşmasına neden olmaktadır.

Önceleri sadece kirlenme olarak algılanan ve uluslar arası bir boyut kazanmadan yöresel özellik gösteren çevre sorunları, gün geçtikçe hızla çoğalmış yöresellikten kurtulup tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir. Örneğin bir ülke sınırı içinde kirlenici unsurun ortaya çıkardığı zararlı duman ve gazlar, rüzgarında etkisiyle başka ülkelere taşınarak, o ülke içinde kirlenici faktör olabilmektedir. Böylece çevre sorunları ve kirliliği toplumsal hayatın bütün alanlarını kaplamış ve etkilemiştir.

Günümüzde çevre kirliliğinin etkilerinin artması ve bu etkilerin doğrudan insan sağlığı üzerinde gösterdiği olumsuz etkiler nedeni ile çevreye verilen önem de artmıştır. Çevre kirliliği ile mücadele için önlemler alınmaya başlanmıştır. Birçok ülkede çevre ve çevre kirliliği gündemin önemli maddeleri içinde yer almaya başlamıştır. Türkiye’de

evre kirliliği diğer ülkelerde olduğu gibi gündemde yerini alan ciddi konular arasında kendini göstermiştir. Türkiye özellikle 1970’li yıllardan sonra sanayileşme ve kentleşmeden kaynaklanan ciddi çevresel kirliliklere maruz kalmıştır. Son zamanlarda ülkemizde kentsel alanda çevresel alanda evre sorunlarının arttığı görülmektedir. 1970’lerde önceleri birkaç büyük kentte görülen hava kirliliği bu günlerde birçok kenti tehdit ederken, bunun dışında gecekondulaşma, ulaşım, gürültü gibi pek çok sorun da ortaya çıkmaktadır. (Görmez,2007). Türkiye’de diğer birçok şehirde olduğu gibi çok büyük boyutlarda olmasa da Elazığ ilinde de çevresel kirlilik söz konusudur. Özellikle şehrin topoğrafik yapısı sebebiyle hava kirlenmesine şehir maruz kalmıştır. Yeryüzü şekillerinin özelliği kirli havanın yerleşim birimi üzerinde kalışını etkilemektedir. Yani doğrudan bir etki değil ama mevcut kirliliğin kalıcılık süresini etkilemesi açısından önemlidir. Mesela; anak şeklindeki yerleşim alanlarında, hakim rüzgar yönüne dik uzanan, oluk biçimindeki çukur yerlerdeki bölgelerde kirliliğin kalıcılık süresi daha uzun olmaktadır. Yani anak şeklindeki arazilerde daha uzun süre kalan kirleticiler yatay hava hareketini de alamıyor ya da az alıyorsa hava kirlenmektedir. (Bozyiğit ve Karaaslan,1998: 32) Elazığ’ın topoğrafik yapısı da çanak şeklinde olduğu için hava kirliliğinden ciddi şekilde etkilenmektedir.

Daha öncede belirtildi üzere artık çevresel sorunlar, evre kirliliği yöresellikten kurtulup, tüm dünyayı etkileyen küresel bir hal aldığı için ciddi endişe uyandırmaktadır. Bu problem nedeniyle toplumun her kesiminden özellikle çevresel sorunlardan daha fazla etkilenecek grup olan çocuklardan başlayarak ortak bir evre bilinci oluşturulmaya çalışılmalıdır. evre sorunlarının ortaya çıkmasında etkili olan bireylerin bu sorunların giderilmesinde de üzerine düşen sorumlulukların neler olduğu bilincine ulaştırılmaları gerekir (Saka vd., 2004: 115). Özellikle yarının koruyucuları olacak olan ilköğretim çağında bulunan çocuklarda, evre bilincini geliştirmek için tüm çabalar gösterilmeli, bu konuyla ilgili bilimsel çalışmalar yapılmalıdır. Bugün tüm dünyayı ilgilendiren önemli bir küresel mesele olan evre kirliliği probleminin Sosyal Bilgiler dersi ile İlköğretim ğrencilerinin farkına varması ve bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Aksi halde çevresel sorunlarda önemli bir etkiye sahip olan insanoğlunun yaşayacağı maddi ve manevi hasarların boyutları tahmin edilemeyecek kadar büyük olabilir.

Çocukların evreye karşı tutumlarını araştıran çalışmalar çocuklara verilecek evre eğitimine ışık tutmak açısından önemli olmakla birlikte daha derine inerek ve açık

uçlu yaklaşılarak çocukların çevreyi ve çevre sorunlarını nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını anlamak önemli olmaktadır. Çünkü kişinin oluşturduğu tutum, bilinç ve bilginin altında yatan, kişilerin olayları anlamlandırmasıdır (Yardımcı ve Bağcı, 2010: 1122-1136).

1.1. Problem Cümlesi

Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilincini geliştirmede rolüne ilişkin öğretmen görüşlerine göre nelerdir?

Bu problem kapsamında aşağıdaki alt problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır.

1.1.1. Nicel Bölüme İlişkin Alt Problemler

1.1.1.1. İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki rolü hakkındaki görüşleri arasında;

1.1.1.1.1. Cinsiyetlerine göre,

1.1.1.1.2. Mesleki Kıdemlerine göre,

1.1.1.1.3. Mezun oldukları fakülte türüne göre,

1.1.1.1.4. Herhangi bir çevre kuruluşuna üye olup olmama durumlarına göre, anlamlı farklılık var mıdır?

1.1.2. Nitel Bölüme İlişkin Alt Problemler

1.1.2.1. Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırma konusundaki etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

1.1.2.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında çevre konularının işlenişinde başvurulan öğretim yöntem ve tekniklerinin yeterliğine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

1.1.2.3. Sosyal Bilgiler ders kitabının çevre bilinci kazandırma konusundaki yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

1.1.2.4. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının çevre bilinci kazandırmadaki etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki rolüne dair öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sosyal Bilgiler dersinin amacı, bireyin karşılaşabileceği sorunların çözümünde kullanabileceği bilgi, tutum ve becerilerini geliştirerek yaşadığı toplumla uyum içinde olmasını sağlamaktır. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencinin geçmişle gelecek arasında bağ kurmasına, politik, ekonomik, kültürel ve çevresel sorunların farkına varmasına ve bu sorunlara çözümler üretebilmesine yardımcı olmayı amaçlayan konuları içerir. Öğrencilerin sorunlar karşısında bilinçli olmasını sağlar ve sorumlu bir vatandaş olarak yetişmesine katkıda bulunur. Ülkenin, toplumun milli manevi değerlerini ön plana çıkarır ve bu doğrultuda bireyler yetiştirilmesine yardımcı olur (Çakar, 2008: 2). Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite veya bir tema kapsamında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamda incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir öğretim dersidir (MEB, 2005). Bu ders ülkenin sahip olduğu zenginlikleri benimsetmenin yanı sıra, ülkenin sorunlarının da farkına varılmasına yardımcı olmaktadır.

Çevresel sorunlar günümüzde dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizi de etkileyen çok ciddi bir meseldir. Çevresel sorunların, kirliliğin en aza indirgenmesi için, kirliliğin etkilerinden en az zararla kurtulmak için mutlaka çevre bilinci kazandırılmalıdır. Çevresel kirliliğin oluşmasında hiç kuşkusuz insanoğlunun payı çok büyüktür. Çevresel bir bilinç kazandırmanın en etkili ve verimli yolu ise eğitim sayesinde mümkün olmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi bu etkili ve verimli eğitimin gerçekleştirilmesine önemli katkıları olan bir derstir. Bu etkililiği ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmada 2005 yılı yeni Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanan ilköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede ne derece yeterli olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmayla sosyal bilgiler dersinin çevre

bilinci oluşturmaya yönelik katkılarında program açısından var olan eksikliklere de ışık tutulmuş olacaktır.

1.4. Varsayımlar

1. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, ölçeği; bireysel, bilinçli ve samimi bir şekilde cevaplamıştır.
2. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine uygulanan ölçek gerçeği yansıtmıştır.
3. Öğretmenler görüşme sorularına içten ve gerçek cevap vermiştir.
4. Araştırmada bulunan öğretmenler dışsal etkenlerden aynı ölçüde etkilenmişlerdir.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırmanın evreni Elazığ İlinde görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile sınırlıdır.
2. Araştırmanın örneklemi 2010-2011 yılında Elazığ İlinde görev yapan 178 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile sınırlıdır.
3. Uygulanan veri toplama araçları hazır alınmamış, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.
4. Yöntem açısından karma araştırma modelidir.
5. Veri toplama araçları açısından “Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Geliştirmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri Ölçeği” ve öğretmenler ile yapılan görüşme ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Geleneksel (Klasik) Öğretim Yöntemi: Geleneksel Öğretim Yöntemlerinden kastedilen düz anlatım yöntemi ve soru cevap yöntemidir.

Yeni Sosyal Bilgiler Programı: Yapılandırmacı yaklaşıma dayalı, öğrenci merkezli bir öğretim programı olup etkinlik ağırlıklıdır.

Bilinç: Bilinç, kişinin etrafında olan bitenleri fark etmesini sağlayan, hem bireysel, hem de toplumsal dünyanın gerçeğine vakıf olma, onu hissetme, katılma ve onu değiştirmenin aracıdır (Aytaç, 2003).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Bilgiler Nedir?

Sosyal Bilgiler kavramından bahsetmeden önce sosyal bilgilerin ortaya çıkmasında belirleyici faktör olan sosyal Bilimlerin ne olduğundan bahsetmek gerekir. “Sosyal Bilimler” ile “Sosyal Bilgiler” kavramlarının çoğu kez eş anlamlı olarak kullanıldıkları görülmektedir. Ancak eğitim-öğretim süreci içinde, bu iki kavramın farklı olarak ele alındıklarını belirlemek gerekir. Sosyal Bilgiler öğretiminde içerik, genellikle Sosyal Bilimlerle ilgili olan disiplinlerden seçilmektedir. Bu bakımdan Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler, birer kavram olarak eş anlamlı olmasa bile, aralarında yakın ilişki vardır.(Sözer, 1998: 3).

İlk bakışta sosyal bilimden ne anlaşılabileceğini açıklamak kolay sanılmaktadır. Sosyal Bilimler toplum içinde yaşayan insanları; Aristo’nun “siyasal hayvan” dediği insanları incelemekte; bu bakımdan insan gruplarının, topluluklarının ve toplumlarının irdelenmesi ile ilgilenmektedirler (Duvarger, 1973: 8). Esasında, Sosyal bilimler; bilimsel bir tutumla toplumların incelendiği disiplinlerdir; ilgilendiği esas konu, gruplar arasında olan insan etkinliğidir; amaç beşeri anlayışın gelişmesidir. Bu yüzden sürekli bir değişim içinde olan, çeşitli ve karmaşık meselelerle karşı karşıya bulunan insanların ve toplumların hayatında, sosyal bilimlerin önemli bir yeri vardır. Genel manada ifade ettiğimizde, insan tarafından oluşturulan gerçekler ve toplumsal olgular, sosyal bilimlerin ilgi alanıdır. “Sosyal Bilimler” dendiği vakit, fen matematik, güzel sanatlar, felsefe disiplinlerinin dışında yer alan ve insan ve insanın oluşturduğu olguları konu alan disiplinler akla gelmelidir. İnsani veya beşeri bilimler veya davranış bilimleri olarak da sınıflandırılan bu disiplinleri; tarih, coğrafya, hukuk, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, eğitim, siyasal bilimler, antropoloji, kent planlaması vs. olarak sayabiliriz. Sosyal Bilimler kavramı pek çok ülkede kullanılmaktadır. Ülkemizde de orta öğretim düzeyinde sosyal bilimler öğretimi, tarih ve coğrafya ağırlıklı olmak üzere liselerin bazı bölüm ve sınıflarında psikoloji, sosyoloji, mantık derslerinde gerçekleştirilmektedir (Köstüklü, 1998: 9).

Sosyal Bilgiler kavramı ilk kez 1892 yılında toplanan Milli Eğitim Konseyi tarafından ele alınmıştır. Bu konsey milli toplum anlayışını oluşturmak üzere Sosyal Bilgiler dersini düzenlemiştir. Sosyal Bilgiler ders programı; tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşturulmuş ve toplumun gereksinimlerine göre içerik yeniden yapılandırılmıştır.

20. yüzyılın başlarında, sosyal yaşantıların giderek karmaşıklaşması, toplumsal değişmelerin ve çatışmaların artması, eğitimin sosyal hayatın süreklilik arz eden yönlerin anlamlı bir biçimde sergileyebileceği nitelikte olmasını gerektirmiştir. Bu sebeple eğitimde “milli ve ahlaki” değerlerle öncelikler çerçevesinde, tarih ve coğrafya gibi dersler konmuş, zamanla ortak alanlar ve sosyal etmenlerin etkileşimini içeren konulara, programlara yer verilmiştir. Bu durumun “Sosyal Bilgiler” adı verilen konu alanının doğuş gerekçesi eğitimin bahsedilen toplumsal yönünün, yeni “Sosyal Bilgiler” in çıkış sebebi olarak açıklaması mümkündür.

Sosyal Bilgiler ifadesi ders tanımı olarak 1916 yılında ABD’de Milli Eğitim Derneğinin Orta Dereceli Okulu Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Komite bu kavramı; “mevzu doğrudan insan cemiyetinin teşkilatına ve tekamülüne ve içtimai birliklerin bir uzvu olması dolayısıyla insana dair bilgiler, sosyal bilgilerdir.” diye tanımlanmıştır (Köken, 1995: 2). Eğitim kurumlarının en önemli amaçlarından biri, öğrencilerini her şeyden önce, yaşadığı topluma yararlı, iyi sorumlu birer vatandaş olarak yetiştirmektir. Öğrencileri bu amaca ulaştırmada, onlara ilk temel bilgileri kazandırmak için, ilköğretim okulları programına öncelikle(birinci, ikinci, üçüncü sınıflara) Hayat Bilgisi; ardından da (dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci sınıflara) Sosyal Bilgiler dersi konmuştur (Sözer, 1998: 17). Sosyal Bilimlerin içerisinde yer alan farklı disiplinlerin birleştirilmesiyle ortaya çıkarılmış bir öğretim programı olan sosyal bilgiler kavramı hakkında farklı tanımlar yapılmaktadır. Bunlar:

* Öğrencileri sorumlu birer vatandaş olarak yetiştirme girişimleri.

* Belirli sosyal alanlarda vatandaşlık becerilerinin kullanılması için sosyal ve beşeri bilimlere ait kavramların disiplinler arası entegrasyonu.

* Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; insanın

sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; tolu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ders programıdır.

* İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum, ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı (Akkuş vd., 2010: 5).

Bu tanımların yanı sıra Erden (tarihsiz), sosyal bilgiler dersini: İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirebilmek için sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgiler ışığında öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi ve beceri, tutum ve davranışları kazandıran çalışma alanı olarak tanımlamaktadır. Sönmez (1999) ise, sosyal bilgileri, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler topluluğu olarak tanımlamaktadır. Doğanay (2004), sosyal bilgileri, insanları ve yaşamlarını konu alan, insanların kendilerini ve diğerlerini tanımlamalarına yardımcı olan disiplinler arası ve çok disiplinli bir alan olarak tanımlamaktadır. Şahin (2005) ise sosyal bilgileri, bir disiplinler arası alan, sosyal bilimler alanındaki kuramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınmasını sağlayan temel eğitimin vazgeçilmez derslerinden biri olarak tanımlamaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin genel merkezinde insan davranışları bulunmaktadır. Sosyal Bilgilerin tüm bileşenleri geçmişte ve günümüzde bireylerin birbirleriyle ve tüm çevreleriyle nasıl etkileşimde bulunduğu ve hangi yollarla örgütlenip, yönetildiğiyle ilgilenmektedir. (Welton-Mallon, 1999). Sosyal Bilgiler dersi ile çocuk toplumsal sorunlarla karşı karşıya bırakılır ve kendisinin toplumsal yaşamla kaynaşmasına fırsat tanınmış olunur (Sözer, 1998).

Sosyal Bilgiler 1916 yılında Komisyon üyeleri tarafından ilköğretimde okutulacak bir ders olarak belirlendikten sonra bu kavram daha sonraki yıllarda diğer ülkelerde de yaygın bir şekilde kullanılmaya ve okul programlarında yer almaya başlamıştır. Türkiye’de sosyal bilgiler ders olarak ilk kez 1968’de benimsenmiştir. Bu tarihten önce ülkemizde bu dersin içeriğini oluşturan tarih, coğrafya, ve yurttaşlık bilgisi ilkokullarda ayrı dersler olarak okutulmaktaydı. 4. Ve 5. Sınıflarda tarih, coğrafya yurttaşlık bilgisi adı altında okutulan konular birbiriyle olan yakın ilişkileri ve çocuğa uygunluğu bakımından birleştirilerek “Sosyal Bilgiler” adı altında bir bütün haline getirilmiştir. Ders orta okulların birinci ve ikinci sınıflarında haftada beş saat; üçüncü

sınıflarında ise dört saat olarak okutulmuştur. 1985'te orta okullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kaldırılarak bunun yerine Milli Coğrafya, Milli Tarih dersleri konmuştur. 1992 yılında da yeni bir Vatandaşlık Bilgileri programı uygulamaya geçirilmiştir. 1997'de sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulamasının başlatılmasıyla birlikte, Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılmış; 1998'de yerlerine tekrar 4-7. Sınıfları kapsayacak şekilde yeni bir sosyal bilgiler dersi öğretim programı yürürlüğe konmuştur. Bu yeni programın amacı, “öğretimin kalitesini yükseltmek, ezberci bir eğitim yerine, günün ihtiyaçlarına cevap vermek” olarak belirlenmiştir (Akkuş vd., 2010: 24).

2.1.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları

Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarından önce Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarından bahsetmek gerekir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi Milli Eğitim Programı kapsamında İlköğretim okullarında okutulmakta olan bir derstir ve bu sebeple Türk Milli Eğitiminin genel amaçları sosyal bilgiler dersi için de geçerlidir. Milli eğitimin aşağıda sıralanmakta olan amaçları sosyal bilgiler dersinin Ulusal amaçlarını oluşturmaktadır. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. Maddesinde şöyle belirtilmiştir:

*Atatürk ilke ve inkılapları ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi, ve kültürel değerlerini benimseyen koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını ve milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

*Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

*İlgi, iktisat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranış ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların

kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak (Sözer, 1998: 22).

Sosyal Bilgiler öğretiminde genel olarak şu yeterliliklerin geliştirilmesi amaçlanır:

- Kişilik gelişimi
- İnsan ilişkiler
- Yurttaşlık sorumluluğu
- Değişimle ve yaşamla başa çıkma
- Evreni, dünyayı ve yurdu tanımak için bilgi birikiminden yararlanma
- Geçmiş, şimdi, gelecek bağını kurma

Belirtilen alanlarda belirli yeterliliklerin kazanılması, problem çözmeyi, karar vermeyi ve yaratıcılığı da içermektedir. Eğitim etkinlikleri içerisinde bireylerin (çocukların) karşılaştıkları sorunların çözümü konusunda makul kararlar alabilmesi, çözüme yönelik araştırma çerçevesinde bazı beceriler gerektirir: 1. Okuma yazma, 2. Farklı kaynaklardan bilgi edinip kullanma, 3. Sorunları belirleme ve çözme, 4. Bilgiyi yordama, 5. Değerlere ilişkin durumları belirleyip çözüme ulaştırma. Buna göre, sosyal bilgiler öğretiminde genel amaçlara temel oluşturan, öğrencilere kazandırılması gereken üç temel boyut ortaya çıkmaktadır. Bunlar; Kişilik, Bilimsellik ve Yurttaşlık'tır (Şahin, 2006).

Kısakürek (1989: 8-9), sosyal bilgiler öğretiminin amaçlarını şu dört kümede toplamıştır.

* Sosyal Bilgiler öğretimiyle çocuğun insanlar arası ilişkileri gelişir, böylece çocuklar işbirliği içinde çalışabilen açık görüşlü, hoş görülü, kendine güvenen, yaratıcı bireyler olarak yetişir.

* Sosyal Bilgiler derslerinde çocuklara temel yurttaşlık hak ve sorumlulukları kavratır. Anayasanın ve öteki yasaların öngördüğü davranış biçimleri benimsetilir.

* Sosyal Bilgiler öğretimiyle çocuğun düşünmeye yeteneği gelişir.

* Çocuklara ekonomik bir bakış açısı kazandırılır. Toplumun ekonomik işleyişi, ülke kaynaklarının önemi ve korunması, çevreyi koruma, iş ve meslekleri tanıma,

gereksinimleri sıralama gibi özellikleri kazanma Sosyal Bilgiler derslerinde gerçekleşmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığın Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı kurulu kararı ile kabul edilen ve Nisan 1998 tarih ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan “İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı”nda dersin genel amaçları;

- * Vatandaşlık görev ve sorumlulukları,
- * Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri,
- * Çevreyi, yurdu, dünyayı tanıma yetenekleri,
- * Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden, olmak üzere dört boyutta ele alınmıştır (MEB, 1998: 537-538).

Görüldüğü gibi, 1998 yılında uygulanmaya başlanan “İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı”nda bulunan dersin genel amaçlarıyla Kısakürek'in vermiş olduğu amaçlar birbirleriyle örtüşmektedir.

2.1.2.Eğitim ve Sosyal Bilgiler Programı

Eğitim, ülkenin kalkınmasına hizmet sunan bir işleve sahiptir. Bu anlamda kalkınma ülkenin istenmedik bir durumdan istendik bir duruma gelme çabası olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir kalkınmada ölçüt “çağdaş uygarlık “ düzeyi ”dir. Söz konusu ölçüte ulaşmak için atılması gereken ilk adım, kalkınma ihtiyacının saptanması olmalıdır. Kalkınma ihtiyacı; bir ülkenin mevcut koşullarıyla ulaşılmaması beklenen ölçütler arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamada önemli olan çağdaş uygarlık düzeyinin hangi özelliklerinin ölçüt olarak seçeceğimize karar vermektir. Bu anlamda ölçütler bilimsel ve teknolojik gelişmeye dayalı değerlerden oluşmalıdır. Böylece teknolojik ve bilimsel gelişmeye hizmet edebilecek insan gücünü yetiştirmek amacıyla eğitime duyulan ihtiyaç netleşir.Bu denli önemli bir görevi üstlenen eğitim en yalın tanımıyla, davranış değiştirme sürecidir. Bu sürecin gerçekleştirilmesi ancak ve ancak bireyin yaparak, yaşayarak öğrenmesine bağlıdır. Bunun yanında bireyin davranışlarında istenmedik gelişmeleri önlemek ve istendik davranışları kısa sürede gerçekleştirmek için planlamaya gerek vardır. Böylece eğitimin tanımı, “bireyin

davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik davranışlar değişmeler oluşturma süreci” (Bilen, 2006: 2) şeklinde ifade edilir.

İçinde yaşadığımız yüzyıl, insani konu ve sorunların ön planda olduğu bir yüzyıl görünümündedir. Günümüzde bir çok konuda yapılan tartışmaların merkezinde insan ve onun eylemleri yer almaktadır. Yaşanan bir çok insani ve toplumsal sorun da bazı yönleriyle eğitimle ilişkilendirilmektedir. Yani yaşanan çoğu insani ve toplumsal sorunların temelinde insanın eğitiminin söz konusu olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak da eğitim sistemi, eğitim programı, öğretim süreci, okul, öğretmen, eğitim ve okul yönetiminin niteliğinin sorgulandığı gözlenmektedir (Şişman,2010: 3-4).Günümüzde eğitim, toplumların öncelikli konularından birisidir. Gelişen teknoloji, hızla artan bilgi, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişmeler eğitime verilen önemin günden güne artmasına neden olmaktadır. Bugünün toplumları varlıklarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için çok çeşitli kurumlar gerçekleştirmişlerdir. Bunlardan en önemlilerinden biri de eğitim kurumları yani okullardır. Ancak bu durum eğitimin okulla sınırlı olmasına gelmemektedir. Eğitim aile-çevre-okul ortamlarında gerçekleşen bir süreçtir (Küçükahmet, 2010: 15).

Öğretimin eğitimden en önemli farkı her aşamasıyla planlı bir süreç olmasıdır. Bu yüzden örgün eğitim kurumları işlev ve amaçlarını yerine getirebilmek için hazırlanmış ayrıntılı bir plana yani müfredat programına sahiptir (Yazıcı vd., 2008: 22). Eğitim programı ile öğretim programı kavramları birlikte, çoğu kez de biri diğerinin yerine kullanılmaktadır.Eğitim programı; öğrenene okulda veya okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir. Öğretim programı ise; okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2006). Eğitim programı içinde ağırlık taşıyan kesim öğretim programıdır. Öğretim programı, genellikle belli bilgi kategorilerinden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan bilgi ve becerilerinin eğitim programının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına yönelik programların bütünüdür (Küçükahmet,2007: 9). Ders programı ise; Öğretim programı içinde yer alan dersle ilgili olan öğretim faaliyetlerini sistematik biçimde düzenleyen programdır (Küçükahmet, 2007: 9).

Sosyal Bilimler, insan-toplum gerçeğine dayalı, insanın zihinsel olarak ürettiği bilgi süreçleriyle ilgili disiplinlerdir. İlköğretimdeki sosyal bilgiler, örtük olarak formel disiplinlerle (matematik, mantık) doğa bilimleriyle; yakın bağlamda tarih, coğrafya, hukuk, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi bilimiyle ilişkilidir. İlgili disiplinler, ilköğretimde doğrudan ele alınamaz; bunların ortak noktalarını oluşturan veriler doğrultusunda yapılan programlarla öğrencilerin toplumsal gerçekliği kavramları sağlanır. Bu nedenle, yapılan programlarda konular bireysel, toplumsal ve tarihsel olgulara vurgu yapılır (Şahin, 2006: 49).

2005 sosyal bilgiler programının temel yaklaşımı, bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle öğrenciyi donatarak etkin bir Türkiye cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmektir. Öncelikle sosyal bilgiler tanımında bir değişiklik görülmektedir. Eski yaklaşıma göre sosyal bilgiler; tarih, coğrafya ve vatandaşlık gibi derslerle sınırlı gibi görülmektedir. Yeni sosyal bilgiler programında ise yukarıdaki disiplinlere antropoloji, hukuk, felsefe, psikoloji, sosyoloji, ekonomi eklenmiş ve bunları yansıtan öğrenme alanlarına göre üniteler belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin toplu öğrenme anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi olduğunun altı çizilmiştir (Ata vd., 2009: 35). 2004 Sosyal Bilgiler Programında, geliştirilen programın tümüyle davranışçı yaklaşımlardan öte, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak, yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim gösterdiği belirtilmektedir. Programın bu yaklaşımla öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli, sosyal bilgiler açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir (Özdemir vd., 2009: 20).

2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersinin İlköğretimdeki Yeri:

“Sosyal Bilgiler” ilkokul birinci dönemde yer alan “Hayat Bilgisi” dersinin ikinci dönemde bir bakıma gelişmiş şeklidir; böylece sosyal bilgiler, Hayat Bilgisi dersinin biraz daha özelleşmiş şekli olup, çoğunun toplumsal hayatı daha iyi tanımasına, ona iyi uyum yapmasına yardım eder. İlkokul birinci döneminde Okutulan Hayat Bilgisi dersi, ikinci dönemde sosyal bilgiler ve Fen Bilgileri olarak iki kümeye ayrılır. Fen

Bilgileri, Hayat Bilgisi konularının Fen ve doğaya dönük yönlerinin derinleştirip geliştirirken, Sosyal Bilgiler dersi de aynı dersin, özellikle toplumsal yaşama, yani insanların yaşayış biçimlerine ilişkin yönlerinde derinleşip genişler (Kılıç, 1994: 12).

Sosyal Bilgiler her şeyden önce insanın, özellikle toplumsal hayatta etkin bir biçimde uyumunu sağlayan bir derstir. Bu bakımdan bu ders, çocuğa verilen “eğitim” kavramı içinde adeta “öz” niteliğinde önemli bir yer tutar. Çocuğun çevresindeki tabiatı, insanları kuruluşları bilinçli olarak tanınması, bunların birbirleriyle olan ilişkilerine dikkat etmesi ve kendi davranışlarını da bunları dikkate alarak düzenlemesi, sosyal bilgiler dersinin gereği gibi öğretilmesi ile gerçekleşebilir. Bunu insanlık bağlarına önem veren birleşmiş konular birliği diye tanımlayabiliriz (Moffat, 1957: 18).

Sosyal Bilgiler çocuğun içinde bulunduğu toplumsal hayatla yakından ilgilidir. Bu ders sayesinde Bireyler, kültür ve davranış yönünden ancak bir insan topluluğu içinde gelişir ve değerlendirilir.

Bireyin sosyal hayata uyması ve bu hayat içinde mutlu olması yaşadığı toplum hayatını ve yurdunu geçmişi ve bugünü ile çok iyi tanınması, toplumun kültürünü, adetini ve ananelerini benimsemiş olması sosyal yönden bunlara uygun olarak kıyaslama, tahmin, kıvanç duyma ve yorumlama gibi yeteneklerini kazanmış bulunması yaşadığı toplumu ve yurdunu incelemesi ile mümkündür. Bu ise Sosyal Bilgiler dersinde yapılır. İşte bu yönden sosyal bir varlık olan çocuklarımızın, yurdumuzun ve milletimizin geçmişini ve bugünü iyi tanıyan ve geleceğe kolaylıkla intiba edebilen ahlaklı iyi bir insan, iyi bir vatandaş olarak yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin yeri ve önemi büyüktür (Koçyiğit, 2002: 11).

Sosyal Bilgiler öğretiminin merkezinde bireyin gereksinimleri yer almaktadır. Sosyal Bilgiler dersi ile öğrenciler vatandaşlık hak ve sorumluluklarını anlar, birey olarak toplum içindeki yerlerini kavrarlar. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim okullarında temel ve en önemli derslerden biri olarak kabul edilir (Savage ve Amstrong, 1987: 4).

2.1.4. Öğretmenlere Yönelik Hizmet İçi Eğitim ve Sosyal Bilgiler Öğretmeni Açısından Hizmet İçi Eğitimin Önemi

Ektiğini en geç biçen çiftçi öğretmendir. Hekim hastasının iyi olup olmadığını görür. Kumandan ya zafer ya yenilişle neticeye ulaşır. Yalnız öğretmendir ki, zaferini

görmek için birkaç nesil beklemek zorundadır; ama bu bekleyiş hakiki ir değişme içindir. Bütün sanatlar işlerinin, vakaların yüzünde işlediği halde, o insanın değişmesi denen büyük eser üzerinde işler. Bütün sanatlar işlerinin ödülünü yüzlerce misli aldıkları halde, o eserinin yüce gölgesinde unutulmuş kahraman olarak kalır. İnkılâpları o yetiştirir; devrimleri o hazırlar. İlerinin tam kazancı için günün küçük kazançlarından vazgeçilmesini yalnız o bilir. İnsanlığın zaferi tarih boyunca yarattığı kültürse, bu zaferin en gönülsüz ve fedai “meçhul asker”i öğretmendir (Ülken,2001 :1)

Öğretmen formal eğitim veren kurumlarda öğretimi sağlayan kişidir. Eğitim ve öğrenme kavramları ele alınırken görüldüğü gibi toplumda herkes yeri geldiği zaman arkadaşına, çocuklarına yeni bir davranış öğretmeye çalışabilir. Bu durumda kişi öğreten konumundadır. Ancak öğretmen olmak için formal eğitim vermek gerekir. Bu nedenle öğretmen olmak, öğreten olmaktan oldukça farklıdır (Erden,1998: 20). 1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda öğretmenlikle ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “Öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas (uzmanlık) mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini Türk Milli Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle (yerine getirmekle) yükümlüdürler” (Şişman,2000: 2) ifadesi yer almaktadır.

Toplumların ileriye yönelik amaçları vardır. Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için sürekli kendilerini iyileştirmek için sürekli kendilerini yetiştirmek ve geliştirmek zorundadırlar. Bu gelişmeyi planlı bir şekilde eğitim ve öğretimlerle gerçekleştirirler. Her bireyin toplumdaki sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmesi ve var olan kabiliyetini en verimli şekilde kullanması hedeflenir. Bireyin yetişmesi sonucu etkileşim kurduğu tüm çevre etkilenir. Amaç çevre etkileşiminde istendik olanların kazanılmasıdır. Öyle ise bu durumu gerçekleştirecek bireyler, uzmanlar, program hazırlayıcıları, yöneticiler ve en önemlisi uygulayıcı olan öğretmenlerdir. Bir ülkenin bulunduğu seviye eğitim öğretim düzeyine ve uygulayıcısına bağlıdır (Sağlam,2001: 6).

Geleceğin dünyasını iyi yetişmiş insanlar şekillendirecektir. İyi yetişmiş insan gücü bir ülkenin en önemli zenginlik kaynağıdır. Öğretmenler bunu sağlayacak en önemli meslek adamlarıdır. Bunun için de öğretmenlerin iyi yetiştirilmiş olmaları gerekmektedir. Bir okul ancak orada çalışan öğretmenler kadar nitelikli ve başarılı olur. Öğretmenlerin bütün eğitim işlerinde en belirgin rolleri oynadıkları, bütün eğitimcilerce kabul edilmiş bulunmaktadır. Öğretmenlerin mesleki yeterlilikleri, davranışları,

değerleri, dünya görüşleri ve sosyal eğilimleri, öğrencilerin davranışlarını ve bilgilerini etkilemektedir. Öyleyse öğretmen eğitimi, gerekli davranış, yetenek ve bilgi ile donanmış, yeni bir toplumun oluşturulmasına yönelik her eğitim sisteminin en önemli ve asıl parçasını oluşturmaktadır (Gömleksiz vd. 2004: 150).

Çağımızda sosyal, ekonomik ve teknolojik alanda gerçekleşen hızlı değişim iş hayatını da etkilemektedir. Mesleki bilgilerin bir kısmı zamanla geçerliliğini yitirirken diğer taraftan yeni bilgiler ortaya çıkmaktadır. İnsanların, kurumların ve ülkelerin bu bilgilere ve bu değişime kayıtsız kalması mümkün değildir. Değişime ayak uyduramayan toplumların rekabet ortamlarında bulunabilmeleri imkansızdır. Özellikle teknolojik alanda yaşanan yeni gelişmeler bir anda eksik olabilmektedir. İşte toplumların, kurumların ve ülkelerin sağlıklı örgütlenebilmeleri ve süreklilik kazanabilmeleri bu değişmeye ayak uydurmaları ile olabilecektir. Bu hızlı değişime ayak uydurabilmelerinin et etkin yolu “eğitim”dir (Selimoğlu ve Yılmaz, 2009: 1).

Teknolojik gelişmelerin artması, hayat standartlarının sürekli bir değişim içinde bulunması ve eğitimin amaçlarını ve Öğretmenin geleneksel rollerini değiştirmiştir. Bu nedenle öğretmenlerin sürekli olarak eğitilmeleri gerekir. Öğretmenlerin yeni bilgi ve becerilerle donatılması sağlanmadıkça yaşanan hızlı değişmelere ve gelişimlere ayak uydurmak mümkün olmayacaktır. Bu açıdan öğretmenlere belirtilen bilgi ve becerilerin kazandırılmasında hizmet içi eğitimin rolü oldukça büyüktür. Hizmet içi eğitim ortamındaki insanların her türlü gelişimini kapsamaktadır ve bu durum öğretmenler için oldukça önemlidir (Erişen, 1998; Çakar, 2008).

Öğretmenler topluma faydalı olarak ve aynı zamanda topluma yön verecek bireyleri yetiştirmek görevini üstlenen eğitim sistemimizin en önemli üyeleridir. Öğretmenler bu son derece önemli görevi topluma bilinçli, yaratıcı, sorumlu ve aynı zamanda beden, zihin, ahlak, ve duygu bakımından dengeli yeni nesiller yetiştirmekle yerine getirir. Bu durum ise onların ancak profesyonel öğretmen kimliği kazanmaları ile mümkündür. Bu bağlamda profesyonellik, öğretmenlerin hizmet öncesi eğitim ve hizmet içi eğitim süreçlerinin bütünleşmesi ile gerçekleşir (Saban, 2000).

Bilgi çağı olarak adlandırılan günümüzde çoklu nitelik ve becerilere sahip bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Nitelikli insan yetiştirmenin çok önemli olduğu bu çağda en önemli görev, eğitim ve öğretim sürecinin temel ögesi olan öğretmene düşmektedir. Çünkü öğretmenler toplumun geleceği olan çocuklar hayata hazırlamanın

yanında; öğretim programı uygulayan, öğrenciyle sürekli etkileşim içinde olan, toplumsal değerlerin aktarıcısı ve süreci değerlendiren kişi olması bakımından sistemin baş aktörü olma sorumluluğunu taşımaktadırlar (Gençtürk ve Sarpkaya, 2009: 48).

Bir ülkenin kalkınmasında en önemli güç kaynağı eğitimidir. Ülkeler eğitime verdikleri önem ölçüsünde dünyadaki kalkınma yarışında kendi yerlerini korumaktadırlar. Öte taraftan bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişme eğitimi de etkilemektedir. Bu etki hem alınan eğitimin niteliğinde, hem de türünde kendini hissettirmektedir. Günümüzde kalkınma yarışında olan ülkeler bunun bilincince vararak kalkınma yarışında elemanları yetiştiren öğretmen yetiştirme kurumlarında bu gelişmelere paralel bir biçimde düzenlemeler yapmaktadırlar. Günümüzde hizmet içi eğitim çalışmaları okulların toplumdaki konumlarını iyileştiren bir anahtar gibidir (Boydak ve Dikici, 2001).

Kaliteli bir eğitim için öğretmenlerin hizmet öncesinde ve hizmet içinde alacakları eğitim ve kendilerini geliştirmeleriyle ortaya çıkacak yeterlilikler oldukça önemlidir. Bu yeterlilikler şu şekilde sıralanabilir:

- Sorun çözebilme
- Güçlü bir alan bilgisine sahip olma
- Öğretim yöntem ve tekniklerini doğru kullanabilme
- Teknolojiyi kullanabilme
- Öğrenci ve velisi ile olumlu ilişkiler kurabilme
- Sınıfın ve okulun tüm imkânlarını kullanarak aktif öğrenme ortamı oluşturabilme
- Sürekli öğrenme çabasını taşıma

Bu yeterlilikler toplumun, “çağdaş öğretmeni” oluşturacaktır. Bu yeterliliklerin oluşmasında hizmet öncesinde alınan eğitim kadar, hizmet esnasında alınan eğitim de rolü oldukça büyüktür. Hizmet içi eğitim faaliyetleri bu açıdan öğretmen için oldukça yararlıdır (Çakar, 2008: 7).

Sosyal Bilgilerin alt alanlarının fazla gelişmesi ve değişmesi öğretmen yeterliliklerini ve mesleki gelişimi etkileyen iki önemli etken olan 1) Öğretmeni mesleki açıdan geliştiren ve etkileyen öğeler, 2) Öğretmen yeterlilik alanlarının uygulanmada yer bulmasını daha da artırmıştır. 1990’ların ortalarından itibaren

Türkiye’de öğretmen yetiştirme politikalarında önemli değişmelerin ve yeni yönelimlerin başladığı görülmektedir. Bu değişimi gerekli kılan olgulardan biri, içinde yaşadığımız toplumsal koşulların değişimine paralel olarak, insanların eğitim-öğretim etkinliklerinden beklentilerinin artmasıdır. Söz konusu toplumsal taleplere yanıt verebilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi yani politikaların hayata geçirilmesi açısından kuşkusuz önemlidir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine bu politikaları hayata geçirme konusunda önemli görevler düşmektedir. Çünkü sınıflar toplumun küçük bir örneğidir ve sınıf içindeki sosyokültürel, ekonomik vb. farklılıkları alandaki yenilikleri ve gelişmeleri kavrayabilme için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin lisans eğitimiyle yetinmeyerek uzmanlaşmalarını zorunlu kılmaktadır (Güven, 2005).

2.2. İlköğretim İkinci Kademedeki Okuyan Öğrencilerin Gelişimsel Özellikleri

İlköğretim ikinci kademedeki öğrenim gören öğrencilerin yaşları 11-16 arasındadır. Bu yaş dönemi ergenlik dönemini kapsamaktadır. Bu yaş grubundaki çocuklar fiziksel gelişim açısından oldukça hızlı bir ilerlemeye sahip olurlar. Çocuk vücudu yetişkin vücuduna dönerken, çocuk rollerinin de yetişkin rollerine dönüşmesi beklenmektedir. Fakat ergenin kimliğini kazanması o kadar da kolay olmamaktadır. Çünkü çocuk kimliğinden yetişkin kimliğine geçmek beraberinde birçok sorumluluğu ve problemi getirmektedir (Selçuk, 2005: 61-62). Ancak burada önemli olan çocukların fiziksel gelişiminden ziyade onların psiko-sosyal gelişimidir. Psikososyal gelişim çocuğun içinde yaşadığı toplumun sosyal yaşamına uyum sağlama sürecidir. Çocuklar kendi duygularını tanıyıp, ifade etmeyi ve diğerlerinin duygularını tanımayı öğrendikten sonra farklı yaşlarda farklı aşamalardan geçerek sosyal kuralları öğrenirler. Çevrelerine uyum sağlamaya çalışırlar. Psikososyal gelişim ailede doğumdan itibaren kurulan ilişkilerle başlamaktadır.

11-16 yaş döneminde bulunan çocukları toplumsal konulara ilgisi artmaktadır. Günümüzde ülkemizi ve dünyamızı tehdit eden çevre sorunları da tüm dünyayı etkileyen çok ciddi bir küresel mesele olduğu için çocukların ilgisini çekmektedir. Bu dönemde onlara verilecek olan etkili bir çevre eğitimiyle, çocukların ileriki dönemlerde çevreye karşı gösterecekleri ilgisiz, yanlış hareketlerin önemli ölçüde önüne geçilmiş, onların etkili bir çevre bilinci kazanmalarına olanak sağlanmış olunacaktır.

2.3. Çevre nedir?

Çevresel sorunlar, çevre kirliliği kavramlarını doğru kavrayabilmek için çevre kavramı ve onunla ilgili çok sık telaffuz edilen “ekoloji” ve “ekosistem” kavramlarını doğru tanımlamak gerekmektedir.

A) Ekoloji: Ekoloji kavramı Alman biyoloğu Ernest Haeckel tarafından ortaya atılmış bir kavram olup konut yada ev bilimi olarak ifade edilmiştir. Ekoloji, doğa ve insanlığın doğal dünya ile ilişkisi hakkında “çevre” ye göre daha geniş bir kavrayış getiren ve biyosferin dengesini ve bütünlüğünü amaç olarak gören bir bilimdir (Görmez, 2007: 5). Günümüzdeki anlamıyla ekoloji, doğanın yapısını ve işlevini inceleyip araştıran bir bilim dalıdır. Ekolojinin bu anlamdaki görevini yerine getirebilmesi için öncelikle canlıların kökenini, coğrafik özelliklerini ve canlıların yaşamı üzerinde etkin olan iklimsel ve edafik faktörleri inceleyerek canlılara ulaşması gerekir (Kocataş, 2006: 10).

B) Ekosistem: Belirli bir alanda bulunan canlılar ile bunları saran cansız çevrelerinin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik arz eden ekolojik sistemlere ekosistem denir. Ekosistem aynı zamanda bir besin ağı ile şekillenmektedir. Ekosistem, küresel ölçekte bir düzeni ifade etmekle beraber yerel ve korunaklı bir sistemin varlığına da atıfta bulunabilir (Wikipedia, 2011). Canlı varlıklar, canlı ve cansız çevreleriyle karmaşık olan ilişkiler kurarak yaşamlarını sürdürürler ve böylelikle de ekolojik sistemleri oluştururlar. Ekosistem olarak adlandırılan bu karmaşık sistem “Belirli bir bölgede yaşayan ve birbirleriyle devamlı etkileşim içinde olan canlılar ve bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bir bütün” şeklinde tanımlanabilir (Kocataş, 2006: 67).

Çevre; insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Çevre; belirli bir zamanda dolaylı yada dolaysız olarak kişiyi etkileyen, ferdin maddi, manevi gelişmesini ve yaşam koşullarını belirleyen biyolojik, coğrafi ve toplumsal etkenlerin toplamıdır (Cansaran vd., 2008: 1).

Çevre sözcüğünün toplumların günlük dilinde yaygın olarak kullanılması 1970’li yılların başına rastlamaktadır. Çevre kavramı ilk bakışta açık ve yalın görünse de, incelendiğinde, karmaşık bir yapıda olduğu ortaya çıkmaktadır. Çevre sorunlarının giderek artması sebebiyle çevre kavramlarının tanımları da farklı bilim dallarına göre

değişerek artmaktadır. Çevre; insanın sosyal, biyolojik ve kimyasal bütün faaliyetlerini devam ettirdiği ortamdır. Çevre; çok geniş bir tarifi içerisinde jeoloji, hidroloji-mineroloji (petrol, su minareleri gibi) kaynaklarının yanında tabi olan veya olmayan bitki örtüsünün ve insanların doğrudan etkisinde bulunduğu yüzeysel toprağı içerisinde alır (Uşak vd.,2007: 4).

Çevre; insanın sosyal, biyolojik ve kimyasal bütün faaliyetlerini devam ettirdiği bir ortamdır. Çevreyi insan faaliyetlerinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Çünkü çevre, yalnızca çevremizin dışındaki dünya değil; etkilediğimiz etkilendiğimiz, biçimlediğimiz, iç dünyamızla yoğurduğumuz ve aynı zamanda kendimizi gerçekleştirdiğimiz yani biz olduğumuz yerdir (Kavruk, 2002; Erdem vd. 2009: 130).

2.3.1. Çevre Bilimi Nedir?

Çevre bilimi; organizmalarla, içinde yaşadıkları ortamı ve bu iki varlığa ait etki ve ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır. Canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilimdir.

Çevre bilimi, daha önceleri insanlarda fazla ilgi uyandırmayan bir bilim dalıydı çünkü, önceki yıllarda çevre problemleri yoktu veya bu kadar geleceği tehdit edecek düzeyde değildi ya da günümüzdeki gibi insan sağlığını tehdit eder boyutlara ulaşmamıştı. Nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan tür sayısı bu kadar artmamıştı (Aydoğdu ve Gezer, 2007: 2). Ancak günümüzde çevresel problemlerin hızla artması ve kirliliğin canlı yaşamını önemli ölçüde tehdit etmesi çevre bilimine verilen öneminde artmasını sağlamıştır.

2.3.2. Çevre Sorunları

Dünyamızın çevre sorunları, en derin denizlerin dibi ile, en yüksek dağların doruğu arasında kalan ve derinliği 20.000 metre kadar olan bir çevreden ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlunun geleceği, mutluluğu ise bu alandan akılcıca yararlanmaya bağlı bulunmaktadır. Karşılaştığımız her çevre sorununun hava, su, toprakla, biri, ikisi veya üçü ile bağlantısı vardır. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler, denizler, göller, akarsular, balıklar hep bu üç ögeden yararlanmak zorundadır. Öte yandan kirlenme (pollution)'den

söz edilince hemen havanın, suyun kirlenmesi aklımıza gelmektedir. Toprak için daha çok erozyon deyiimi kullanılmaktadır (Yavuz ve Keleş, 1983 :10).

Çevre sorunlarının, kirlenmenin en büyük kaynağı insandır. İnsanların toplu olarak yaşadığı yerlerdir. Nüfusun hızla aratmadığı dönemlerde, çevre sorunlarından söz edilmiyordu. Daha başka sözlerle, dünya üzerinde nüfusun az olduğu dönemin çevre sorunları, kirlenmeleri üst üste yığılmıyor, birikmiyordu. Örneğin endüstrisi olmayan, küçük bir kasabanın, kentin yakınındaki dereye, nehre, göle, deniz kıyısına döktüğü çöpleri, pislikleri, türlü insan artıklarını doğanın kısa süreler içinde Zarasız duruma getirmesi olanağı bugünde vardır (Yavuz ve Keleş, 1983: 12). Bu durumda kirlenmeye önemli ölçüde sebep olan insanoğluna ciddi sorumluluklar düşmektedir. Doğanın, tabiatın kendini yenileme şansı vardır fakat doğa kendini yenilerken ciddi tahribatlar ve süregelen kesintisiz yıkımlarla karşılaşmamalıdır. Aksi durumda bir yenilenmeden bahsetmek yanlış olur.

“Dünya hiçbir zaman bundan küçük olmadı, hiçbir zaman da bundan büyük olmayacak” sözü çevre sorunlarının uluslar arası önem kazanmasından sonra kullanılır olmuştur. 500 milyon km² den fazla bir alanı kaplayan Dünya yüzeyinin % 70’i deniz, geri kalan %30’u ise karalardır. Karaların yalnız %11’inden yoğun bir biçimde, % 30’ undan şöyle böyle yararlanılmakta geri kalan %59’ undan ise çok az yararlanılmaktadır (Öztan, 1985: 34). Dünyamızın yoğun bir şekilde yaralanılan kısmı göz önüne alınacak olursa ve kirlenmenin ciddi bir tehlike yarattığı hesaba katılırsa insanoğlunu ciddi tehlikelerin beklediği aşıkardır. Kirlenme, çevre sorunları sebebiyle beklide ileriki yıllarda üzerinde yaşanabilecek toprak kalmayacaktır bu durum ekosistem için oldukça ciddi bir sorundur, bu durum canlı yaşamının yok olma tehdidi ile karşı karşıya olduğunun bir göstergesidir.

Her konuda olduğu gibi; çevre ile ilgili konularda da sorunları çözmek için, öncelikle sorunları tanımak, bilmek gerekir. Yurdun hemen her yerinde çeşitli şekillerde görülen çevre sorunları farklı sebeplerden meydana gelmektedir. Aşırı nüfus artışı ve çarpık kentleşme, yetersiz altyapı ve konut sıkıntısı, enerji problemi, yeşil alanların ve ormanların yok edilmesi, tarım alanlarını hatalı kullanılması, bozulan kıyıları, doğal güzellikler, kirlenen çevre bu sebeplerden bir kaçıdır (Nazlıoğlu, 1988).

Çevre sorunlarının biri dar, öteki geniş anlamda olmak üzere iki biçimde algılama olanağı vardır. Sanayi kuruluşlarının; kara, su, toprak gibi çevre öğelerini

kirlenmesi ve kirlenen çevrelerde yaşayanların sağlığı için tehlike yaratmaya başlaması çevre sorunlarının dar anlamı, bir başka deyişle, kirlenmeye indirgenmiş anlamıdır. Oysa kirlenme dışında birçok sorun insan çevresinde yer alır ve çevreyi etkiler. Konut, gecekondular, ulaşım, yeşil alan vb. sorunları da kapsayan bir çevre anlayışı, çevre sorunlarına verilecek geniş anlamıdır (Keleş, 1982: 44; Nazlıoğlu, 1988)

Ekolojik dengeye yapılan müdahaleler mutlak olarak bu dengede değişmelere yol açmaktadır. Ancak bu müdahaleler bazen yeni bir dengeye yol açarken, bazen de denge bozulmakta ve büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır. İnsan-çevre ilişkilerinde sorun ortaya çıkması, insan kaynaklı etkilerin, doğal ilişkiler sistemini ve dengelerini bozması ile olmaktadır (Bulca, 1983; Görmez, 2007: 8)

Sağlıklı bir yaşam sürdürülmesi sağlıklı bir çevre ile mümkündür. Bir ilişkiler sistemi olan çevrenin bozulması ve çevre sorunlarının ortaya çıkması, genellikle insan kaynaklı etkenlerin doğal dengeyi meydana getiren zincirin halkalarında meydana gelen kopmalar, zincirin tümünü etkileyip, bu dengenin bozulmasına sebep olmakta ve çevre sorunlarını oluşturmaktadır.

Çağımız insanı önceden asla karşılaşmadığı çok ciddi çevre sorunlarıyla karşı karşıyadır. İnsan etkisiyle değiştirilmeden önce, dünyanın ormanları, otlak ve çayır alanları ve diğer ekosistemleri her yıl 150 milyar ton organik madde üretme potansiyeline sahipti. İnsanlar, ekosistemlerin %12'sini direkt olarak tahrip etmiştir. Buna ek olarak, şimdi %27'sini doğrudan kullanmaktadır. Böylece insan doğal yiyecek artışının %40'ına yakınına kendine almaktadır, geri kalanı ise karada yaşayan diğer canlılar ve bitkiler paylaşmaktadır. Dünyanın birçok yerinde yaşam kalitesi gittikçe bozulmaktadır. Öte yandan dünyada küçük bir azınlık bu bozulmaya neden olan israfçı yaşam ve üretim biçimini sürdürmektedir. Bugün dünyada her gün bir canlı türü yok olmaktadır. Bioçeşitliliğin yok olması insan sağlığı ve gelişmesinde büyük kayıptır (Erdoğan ve Ejder, 1997: 1-2).

Dünyamız 2000 yılına, çözümlenmesi hayli zor büyük sorunlarla girmiştir. Dünya sorunları, 2000 yılını adeta dünya için “felaket yılı” ilan etseler pek haksız sayılmazlar. Çünkü dünya tarihine bakıldığında, 2000 yılında doğal felaketlerin rekor düzeye ulaştığı görülmektedir. Seller, orman yangınları ve toprak kaymaları gibi birçok doğal felaket binlerce insanın ölümüne ya da sakat kalmasına sebep olmuştur. Bilim adamları, uzmanlar ve özellikle çevreciler, doğal dengenin giderek bozulduğuna dikkat

çekiyorlar ve “Önümüzdeki yıllarda daha yıkıcı felaketler yaşanabilir” diyorlar (Özey, 2001: 22).

Günümüzde dünya çapında çevre sorunları olarak özellikle dört konu sık sık gündeme gelmektedir. Karbondioksit gazının arştı dolayısıyla meydana gelen iklim değışikliğı, kanser yapıcı ışınları süzen ozon tabakasının inceliş delinmesi, tropik ormanların tahribiyle ortaya çıkan, milyonlarca hayvan ve bitki türünün yok olma tehlikesi, birde Çernobil olayında olduğı gibi büyük çaptaki nükleer kirlenmeler. Bunlardan başka, tüm dünya çapında olmasa bile, uluslar arası boyutlarda, dünyanın geniş bölgelerini etkileyen en az üç sorun daha mevcuttur: Asit yağmuru, çölleşme, toksit atıklar (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1993: 59). Bunların yanı sıra günümüzde dünyamızı ciddi şekilde etkileyen tehlikeler de mevcuttur.

Çevre sorunları daha büyük oranda insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan havaküre, su küre, taş küre ile bunların ortak kesişim alanlarında bulunan canlılar küresindeki doğal işleyişin bozulması anlamını taşımaktadır (Keçeci, 2010: 32). Bu doğal işleyişin insanoğlu tarafından tahrip edilmesi doğal düzenin bozulmasına, doğal işleyişin aksamasına ve üzerinde yaşanamaz bir dünyanın ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Çevrenin korunması ve geliştirilmesi insanoğlunun geleceğı ve ekonomik gelişme açısından önemli bir konudur. “gelecek nesiller ve şundaki toplum için kirliliğı kovmak ve çevreyi geliştirmek insanoğlunun zorunlu hedefidir.” Bu, dünya üzerindeki insanların ve hükümetlerin evrensel bir isteğıdir. Çevrenin korunması, çevresel kalitenin arttırılması, dünyadaki çevresel problemlerin önlenmesi insanoğlunun talebinin merkezidir (Baş, 2010).

2.3.3. Çevre Kirliliğı ve Çeşitleri:

Kirlilik; doğal bir maddenin doğal derişiminin çok üzerinde bulunma durumu olarak açıklanabilir. Birbirine ayrılmaz şekilde bağı ve biri diğetine sürekli tesir eden toprak, hava, su yaşadığımız çevreyi meydana getirir. Evrenin bir parçasının herhangi bir sebeple bozulması diğ parçalarını da aynı şekilde etkiler (Karpuzcu, 2007: 27). Çevre kirliliğı veya kirlenmesi; bütün canlıların sağığını olumsuz yönde etkileyen, cansız çevre öğeleri üzerinde yapısal zararlar meydana getiren ve niteliklerini bazen yabancı maddelerin; hava, su ve toprağı yoğun bir şekilde karışması olayıdır veya çevre

kirliliği, ekosistemlerde doğal dengeyi bozan ve insanlardan kaynaklanan ekolojik zararlardır.

Genel olarak denebilir ki; hızlı sanayileşme, nüfus artışı, kentleşme, teknolojik etkiler ve başta fosil kaynaklı enerjiler olmak üzere bazı enerjilerin tüketimindeki artış, çevre kirlenmesini de beraberinde getirmektedir. Çevre kirlenmesi çok geniş bir kavramdır. Çevre kirlenmesi her şeyden önce doğal çevrenin değişmesidir. Bu değişme biyolojik ve kimyasal kirlenmeye bağlı olduğu gibi, fiziksel değişimlerden de etkilenmektedir. Çevre kirlenmesi güncel konulardan biridir. Her gün su, hava, toprak kirlenmesi gibi, çevre kirliliğinin çeşitli veçheleriyle ve insanla olan ilişkileriyle karşılaşmaktayız. Ancak gerçek çevre kirlenmesinin, bir zihinsel kirlenmenin yansıması olduğunu görmekteyiz. Çevre kirliliğinin bir görünen kısmı, birde görünmeyen kısmı (arka planı) vardır. Bu arka plan ı anlamadan, olayları sadece yüzeysel ve teknolojik olarak ve çözümü sadece teknolojik olarak algılamak yani “sığ çevrecilik” çözüm üretmede bugün yetersiz kalmaktadır. Çünkü çevre sorununun birbiriyle ilişkili çok değişik boyutları vardır. O halde olayların derin sebeplerini de görerek çözümler üretebilmek için; yeni bir “insan-doğa ilişkisi modeli”, “derin çevre eğitimi modeli” geliştirmemiz gerekmektedir. “Derin Çevre Eğitimi” modeli veya “Derin Çevrecilik Modeli”, bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama bilincini geliştirilmesi, doğal, tarihi ve kültürel çevreye aktif katılımın sağlanması, doğayla barışın oluşması olarak tanımlanabilir (İleri, 1998).

Bütün sanayileşmiş ülkelerin ortak sorunu, çevre kirlenmesidir. Fabrika atıkları, termik santrallerin bacalarından püsküren külle, radyoaktif atıkların saklanmasıdaki zorluk, deniz kazaları ve nükleer kazalar, fosil kaynaklı enerji tüketimi, en belirgin çevre kirlenmesi etkenleridir (Tarakçı, 1999: 102).

Kirliliği oluşturan unsurlar ve bunların çevremizdeki ekolojik sistemle etkileri, son yirmi-otuz yıl içinde yapılmış araştırmalarla ortaya konmuştur. Çevre kirlenmesinin uzun vadede önemli ekonomik kayıplara neden olduğu ise on beş-yirmi yıldır genel olarak ekonomi uzmanlarınca da kabul edilen bir gerçektir (Uslu,1996: 3).

Çevre kirliliğinin tarifi zor olmasına rağmen yaşadığımız çevreyi sürekli olarak bozma yolunda faaliyet gösterdiğimiz apaçık ortadadır. Bunun için nüfus artışının ve aşırı tüketimin kontrol altına alınması, kaynakların daha akıllıca kullanılması ve atıkların geri kazanılarak tekrar kullanma imkanlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Bütün insanların, dünyamız tamamen elden çıkmadan, çevreyi temiz tutma ve koruma ilkesi etrafında birleşmeleri gerekir (Karpuzcu,2007: 34).

Çevre kirliliği veya kirlenmesini şu şekilde de tanımlayabiliriz. Yeryüzündeki bütün canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen, cansız çevre ögeleri üzerinde yapısal zararlar meydana getiren ve niteliklerini bazen yabancı maddelerin; hava, su ve toprağa yoğun bir şekilde karışması olayıdır. “Çevre Kirliliği” ekosistemlerde doğal dengeyi bozan ve insanlardan kaynaklanan ekolojik zararlardır. Çevre kirliliğinin nedenleri çeşitli kaynaklardan çıkan katı, sıvı ve gaz halindeki kirlletici maddelerin yüksek miktarda hava, su ve toprağa birikmesi ile çevre kirliliği meydana gelmektedir. Başlıca kirlilik çeşitlerini; hava, su, toprak, gürültü, radyoaktif kirlilik diye sıralayabiliriz.

2.3.3.1. Hava Kirliliği:

Öncelikli olarak havanın tanımını yapalım; Hava: Atmosfer, yer küreyi saran ya da herhangi bir gök cismini çepeçevre kuşatan bir gaz tabakasıdır. Farklı gazların, farklı oranlarda karışımından meydana gelen bu tabakaya “Hava” denilmektedir.

Tanım olarak hava kirlenmesi, bina dışı açık havada bir veya daha fazla türden kirleticinin insan, bitki ve hayvan yaşamına; ticari veya kişisel eşyalara ve yaşamaktan zevk duyulabilecek bir çevre kalitesine zarar veren miktarda belli bir sürenin üstünde bulunmasıdır (Müezzinoğlu, 2005: 9). Hava kirliliği, atmosferde toz, gaz, duman, koku, su buharı şeklinde bulunabilecek olan kirleticilerin insan ve diğer canlılar ile eşyaya zarar verici miktarlara yükselmesi durumudur. Havanın gerek insan sağlığına, gerekse tabiata zarar verici hale gelmesi, kirlletici denenen unsurların fazlalaşmasıyla olur. Kirleticiler, belirli bir kaynaktan atmosfere bırakılan birincil kirleticiler ve atmosferdeki kimyasal reaksiyonlar sonucu meydana gelen ikincil kirleticiler olarak ikiye ayrılır. Bu kirleticilerin, havada belirli ölçülerin üstüne çıkması hava kirliliği meydana gelir (Çevre Vakfı,1998: 27).

Hava kirliliği insan sağlığı açısından hayati öneme sahip bir sorundur. İçinde karbon monoksit, karbon dioksit, ozon, kükürt dioksit taşıyan hava solunum yoluyla insan sağlığını tehdit etmektedir. Diğer yandan kirli hava insanlar üzerinde psikolojik etkiye de sahiptir. Hava kirliliği, insan dışında bitki ve hayvan topluluklarını da olumsuz etkilerken, iklimi de değiştirmektedir (Görmez,2007: 40). Hava kirliliği genel

anlamda, sanayi kuruluşlarında meydana gelen emisyonların yeteri kadar önlem alınmadan atmosfere bırakılması, ulaşım araçlarından kaynaklanan egzoz gazlarının atmosfere verilmesi, çeşitli endüstri tesisleri ve konutlarda yakılan özellikle fosil yakıtlardan ortaya çıkan partikül, duman, is, kükürt, azot oksitler, hidrokarbonlardan oluşmaktadır. Bu genel tanımla belirtilen hava kirlenmesinin 20. Yüzyılın önemli problemi olmasının birçok sebebi vardır. Yanma olayları, Hızlı nüfus artışı, Plansız şehirleşme ve sanayileşme, meteorolojik olaylar ve topoğrafik yapı, yeşil alanların azalması, kentleşme ve kentleşme dokusu bunlardan bazılarıdır (Bozyiğit ve Karaaslan,1998).

Hava kirliliği düzeyleri düzenli olarak izlenmesine ve mücadele edilmesine rağmen bütün dünyada başta büyük metropoller olmak üzere halen kabul edilen sınırların üzerinde seyretmektedir Kirlilik özellikle endüstriyel tesislerden, konutlarda ısınma amaçlı yakıt kullanımıyla büyük kentlerde hava kirliliğinde nispeten bir gerileme olmasına rağmen, halen ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye’de hava kirliliği Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından, su kirliliğinden sonra ikinci sırada ele alınmakta olup, sağlık üzerindeki etkileri çeşitli boyutları ile değişik merkezler tarafından araştırılmaya devam edilmekle beraber, gelişmiş ülkelerde uygulanan ileri metotlarla yapılan standart çalışmalar henüz ülkemizde yapılmamıştır (Bayram vd., 2006: 108).

1) Hava kirliliğinin insan sağlığına etkileri: İnsanların sağlıklı yaşayabilmeleri için mutlaka teneffüs edilen havanın temiz olması gerekir. Havanın doğal yapısını bozan ve kirleten maddelerin başka bir deyişle kirli havanın solunması, özellikle akciğer dokularını tahrip edici ve öldürücü olabilmektedir.

İnsanın nefes almadan Bir dakika bile yaşayamayacağı göz önüne alınırsa havanın sağlık için ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir. Havadaki karbon parçacıkları, Ozon, karbonmonoksit, kükürtdioksit, doymamış hidrokarbonlar, aldehitler, kanserojen maddeler solunum yolu ile insan vücuduna girer. Böylece solunum yollarında rahatsızlıklar başlar, vücudun mekanizması bozulur. Bronşlarda iltihaplanma ve daralma görülür, ileri safhalarda bronşit, anfizom ve akciğer kanseri gibi rahatsızlıklar kendini gösterir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998).

2) Hava kirliliğinin Hayvan ve Bitkilere Etkileri: Kirli hava, insanlara yaptığı zararlı etkiyi hayvanlara ve bitkilere de benzeri şekilde yapmaktadır. Mesela; kirli hava

gözeneklerden girerek bitkilerin solunumunu engeller. Buna bağlı olarak fotosentez yavaşlar ve bunun sonucu olarak ta tarım ürünlerinde sararma ve verim düşüklüğü görülür.. Bilhassa kükürtdioksit, tahıllara çok zarar verir, ağaçların yapraklarında renkte bozulma, ileri devrede kurumalar bile sebep olabilir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998: 43).

3) Hava Kirliliğinin İklim Etkileri:

a) Küresel Isınma: Küresel ısınma atmosferin dünya yüzeyine yakın kısımlarında ortalama dünya sıcaklığının doğal olarak yada insan etkisiyle artması olarak tanımlanır. (Aksoy vd., 2005: 19-41). Dünya iklim sisteminde değişikliklere neden olan küresel ısınmanın etkileri en yüksek zirvelerden, okyanus derinliklerine, ekvator dan kutuplara kadar dünyanın her yerinde hissedilmektedir.

b) Sera Etkisi: Dünya, üzerine düşen güneş ışınlarından çok, dünyadan yansıyan güneş ışınlarıyla ısınır. Bu yansıyan ışınlar başta karbondioksit, metan ve su buharı olmak üzere atmosferde bulunan gazlar tarafından tutulur, böylece dünya ısınır. Işınların bu gazlar tarafından tutulmasına sera etkisi denir. Günümüzdeki tehlike, karbondioksit ve diğer sera gazlarının miktarındaki artışın bu doğal sera şiddetlendirmesinde yatmaktadır.

c) Asit Yağmurları: Günümüzde çevre sorunlarının ilginç bir örneğini de asit yağmurları oluşturmaktadır. Avrupa ve Kuzey Amerika başta olmak üzere bugün pek çok ülkede sülfürik asit ve nitrik asit ihtiva eden yağmurların yağdığı görülmektedir. Atmosferde 200-300 metre yüksekte oluşan ve rüzgarlarla yüzlerce kilometre uzağa taşınabilen bu maddeler, düştüğü ülkelerde gölleri tahrip etmekte, ormanlara zarar vermekte, tren yolu ağlarını aşındırmakta, tarihi eserleri tahrip etmektedir. Kimyasal atıklar ve ilgili sanayi üretimi ile ortaya çıkan bu yağmurlar genellikle Avrupa kaynaklıdır (Görmez, 2007: 38).

d) Ozon Tabakası: Ozon çok zehirli ve şiddetli oksitleyici (yakıcı) bir gazdır. Bitkileri hemen öldürür. Ancak bu gaz atmosferin üst katmanlarında birikir ve tabaka oluşturur. Bu tabaka, güneşin ultraviyole ışınlarını tutar ve dünyayı korur. Ayrıca atmosfere giren meteorları parçalayıp dağıtır. Dolayısıyla ozon tabakası, dünyanın koruyucu zırhıdır. Ancak atmosferin alt katmanlarında biriken ozonu parçalayıcı gazlar tropikal fırtınalarla ozon tabakasına kadar ulaşırlar ve burada ultraviyole ışınları tarafından bombardımana tabi tutulurlar. Bu bombardıman sonucu açığa çıkan maddeler, ozon moleküllerini parçalar ve ozon tabakasının incelmesine veya

delinmesine yol açarlar. Metan ve kloro-floro-karbon gazları, ozonu en fazla tehdit eden gazlardır (Özey, 2009: 136).

Dünya toprakları üzerinde hayat, ancak su bitkileri ve bakterilerin milyonlarca yıl içinde üst-atmosferde ozon tabakasını oluşturmasıyla mümkün oldu. Ozon tabakası dünyayı örten global bir örtüdür. Bu örtü güneşin öldürücü ultraviyole ışınlarının dünyaya geçmesini engelleyen bir süzgeç-şemsiye vazifesi görür. İnsan ve diğer karada yaşayan canlıların meydana gelmesi ve yaşaması bu şemsiyeye bağlıdır ve ortadan kalkması canlıların yok olması anlamındadır. İnsanlara ilk etkisi, artan deri kanserleri ve bu nedenle ölümlerdir. Diğer etkileri astım, bronşit, akciğer ödemi denilen ciğerin suyla dolmasına sebep olur. Atmosferdeki ozonun incelmesi sonucunda dünyaya ultraviyole ışınları daha çok ulaşmış ve bunun sonucu, insanlarda cilt kanserleri, katarakt vakaları ve gözde UV-B kaynaklı diğer hastalıklar artmış, bağışıklık sistemini tahrip etme, yüzlerde kırışıklık ve erken yaşlanma, okyanusun yüzünden alta geçerek tek hücreli canlıları öldürme ve tahıl ürünlerinin az yetişmesi gibi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Avustralya'da deri kanserlerinin çoğalması ve tarımda verimsizlik UV'ye yorumlanmaktadır (Erdoğan ve Ejder,1997: 8).

2.3.3.2. Su Kirliliği

Su yaşamın temel öğelerinden biridir. Su, bir besin maddesi olmasının yanında, içerisinde bulundurduğu mineral ve bileşiklerle vücudumuzdaki her türlü biyokimyasal reaksiyonların gerçekleşmesinde inanılmaz derecede etkin rol oynamaktadır. Vücudumuzun pH dengesinin korunmasından başlayarak, hücrelerdeki moleküllere ve organellere dağılma ortamı oluşturulmasına; besinlerin, artık maddelerin ilgili yerlere taşınmasına kadar pek çok görev alır. Bu nedenle susuz hayat düşünülemez. Su canlının ve canlılığın her şeyidir. Su aynı zamanda canlılar için bir yaşam ortamıdır (Atabey, 2005: 124; Akın, 2007: 105-118).

Su kirliliğinin kontrolü sadece halk sağlığını ilgilendiren önemli bir mesele değildir, aynı zamanda tarımsal, endüstriyel ve yerel temiz su kullanımı, suyun tükenebilir bir kaynak olması sebebiyle oldukça önemlidir (Mason, 1991). Su kirliliği terimi en geniş anlamıyla ekolojik yapının bozulmasını ifade eder. Bir başka anlatımla su kaynaklarının kullanılmasını etkileyecek ve bozacak ölçüde organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif maddelerin suya karışmasına su kirliliği denir. IULA (Uluslar

Arası Yerel Yönetimler Birliği) Çevre terimleri sözlüğü su kirliliğini; “suyun yararlı kullanımını etkileyecek miktarlarda kimyasal, fiziksel ve biyolojik maddelerin kullanılmasıyla kalitenin bozulması” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım göstermektedir ki; en uygun su kirliliği tanımı, suyun kullanma amacına göre yapılırsa daha doğru olur. Kullanma amacına göre su kirliliği; suyun doğal yapısının kullanma amacı dışına çıkacak biçimde bozulmasıdır. Örneğin içme suyu için kirli sayılan herhangi bir su kaynağı, tarımsal bir faaliyette sulama suyu için kirli sayılmayabilir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 112; Gürel, 2008: 14).

Yeryüzündeki sular güneşin sağladığı enerji ile sürekli bir döngü içinde bulunur. Bu döngüye “hidrolojik çevrim” adı verilir. İnsanlar, yaşamsal ve ekonomik gereksinimleri için, suyu bu döngüden alır ve kullandıktan sonra tekrar aynı döngüye iade ederler. Bu süreçler sırasında suya karışan maddeler, suların fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerini değiştirerek, “su kirliliği” olarak adlandırılan olguyu ortaya çıkarır. Söz konusu özellik değişimleri, aynı zamanda sularda yaşayan çeşitli canlı varlıkları da etkiler. Böylece su kirlenmesi sucul ekosistemlerin etkilenmesine, dengelerin bozulmasına ve giderek doğadaki tüm suların sahip oldukları asimilasyon (çözümleme) ve kendi kendini temizleme kapasitesinin azalmasına veya yok olmasına yol açabilir (T.Ç.V, 1986).

2.3.3.3. Toprak Kirliliği

Toprak; kayaların ve organik maddelerin çeşitli derecedeki ayrışma ürünlerinden meydana gelen, içinde ve üzerinde canlılar topluluğu barındıran ve onlara besin kaynağı olan dinamik bir yapıdır.

Toprak kirlenmesi; toprağın insanlar tarafından özümleme kapasitesinin üzerindeki miktarlarda çeşitli bileşikler ve toksit maddeler ile yüklenilmesi sonucunda anormal fonksiyonlar göstermesidir (Görmez, 2007: 44). Suyu, havayı kirleten her şey toprağı da kirletmektedir. Toprak su ve havaya göre kirliliğe karşı daha dirençlidir. Fakat doğal dengenin bozulması halinde ortaya çıkan sorunların çözümü çok daha zor olmaktadır (Gezer vd., 2007: 88).

İnsan biyosferini oluşturan üç temel unsurun hiç şüphesiz en önemlisi insanlara durak, besin ve yaşam ortamı olarak hizmet gören topraktır. İster yerleşim, ister kültürel veya doğal halde yaralanılmaya çalışan toprak varlıklarında meydana gelen

zararlanmalar, insanları ve o topraklar üzerinde barınan diğer canlıları çok yönlü etkilemektedir (Haktanır, 1983: 83).

“Toprak Kirlenmesi” insanın insanla ve insanın doğa sürdürdüğü ilişkiler sonucunda toprağın, yaşayan doğal denge içerisinde normal fiziksel, kimyasal biyolojik ve jeolojik yapısında doğal kullanma amaçlarına aykırı düşen değişmeler, yıpranma, tükenme ve bozulmalar meydana gelmesi olarak tanımlanmaktadır (Özta, 1985: 56).

Topraklar su ve havaya oranla dış etkenlere karşı depolama gücü yüksek olan sistemlerdir. Ancak bozulmalar meydana geldiğinde karşılaşılan sorunlarda o boyutta karmaşık, zor ve düzeltilmesi masraflı olmaktadır. Toprak sorunlarını tanımlarken özellikleri bakımından iki ayrı kategoride toplamak daha doğru olacaktır. Bunlardan birincisi toprakların doğal yapılarından kaynaklanan ve insanların yanlış kullanmaları yüzünden ortaya çıkan sorunlardır. Örneğin, yanlış tarım tekniklerinin uygulanması ile ortaya çıkan hızlandırılmış erozyon, çoraklaşma; drenaj bozukluklarından oluşan yaşlık, doğal yapıdan kaynaklanan taşlılık gibi sorunlar, insanların çok eski zamanlardan beri karşılaşmış oldukları önemli sorunlar olarak bilinmektedir. İkinci grupta insanların toprak varlıklarını değişik amaçlar ile kullanmaları sonucu ortaya çıkan ve daha ziyade teknolojinin getirdiği sorunlar olarak beliren zararlanma ve değişiklikler yer almaktadır (Haktanır, 1983: 39).

İnsanı besleyen, giydiren en değerli varlık topraktır. Toprak için en büyük kirlenici katı ve sıvı atık/atıklardır. Günümüzde Türkiye’de genel atıkların, gelişigüzel depolandığı ya da yerel yöneticiler tarafından uygun görülen yerlere atıldığı gözlenmektedir. Bugün için tehlikesiz gibi görülen bu işlem ile binlerce ton sentetik, organik atıkların ve diğer maddelerin toprakları kirlendiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Doğada zaten var olan toksit ve tehlikeli maddelere ek olarak insanın ürettiği binlerce Zararlı madde de toprağa karışmaktadır. Deniz kirliliği gibi toprak kirliliğinin de izlenmesi gerekmektedir. Harita çıkarılarak derece derece toprak kirliliği tespit edilmelidir. Türkiye’de önümüzdeki yıllarda toprak kirliliğine yol açan evsel atık su arıtma çamurları çığ gibi birikecek ve çözülmesi zor bir sorun olarak ortaya çıkacaktır (Güney, 1992: 50).

2.3.3.4. Gürültü Kirliliği

Gürültü nedir?

Gürültü: İnsanlar üzerinde olumsuz etki yapan ve hoşla gitmeyen seslere gürültü denir.

İnsana, diğler canlılara ve çevreye birçok zararı olan gürültünün birçok kaynağı vardır. Çok eski zamanlardan beri önemli bir problemdir. Ancak 20. yy'dan sonra sanayileşme, hızlı nüfus artışı, plansız şehirleşme, motor ve motorlu araçların sayısındaki hızlı artış gürültüyü de çok büyük boyutlara çıkartmıştır (Bozyiğit ve Karaslan, 1998: 119).

Gürültünün Kaynakları: Bu çevre sorununun belli başlı kaynakları aşağıdaki gibi şekilde üç ana grupta incelenebilir:

a) Yapı İçi Gürültüler: Yapıların içinde yer alan her türlü mekanik ve elektronik sistemler ile çeşitli hayati faaliyetlerden doğan gürültülerdir ki, ayrı ve ya bitişik yapılardaki kullanıcıları da etkilemektedir. Örnek olarak; ev araçları, müzik setleri, yüksek sesli konuşmalar, ayak sesleri, eşya sürtünmeleri, darbeler, büro gürültüleri, çeşitli makine, donatım (asansör, sıhhi tesisat, havalandırma, hidrosfer sesi...vb.) gürültüleri verebilir.

b) Yapı Dışı Çevre Gürültüleri: Yapıların dışında yer alan gerek yapı içindeki hacimleri, gerekse yapı dışındaki açık alanları kullanan bireyleri etkileyen gürültülerdir. Buralar da kendi içinde şöyle sınıflandırılabilir.

1. Ulaşım Gürültüleri (Karayolu,demir yolu, hava alanı)
2. Endüstri Gürültüleri (Endüstri araç, makine, işyeri gürültüsü)
3. Yapım Gürültüleri (İnşaat, yol yapımı, yıkımı...vb)
4. Rekreatyon Gürültüleri (Eğlence yerleri, çocuk bahçesi, spor alanları, atış alanları...vs.)
5. Ticari Amaçlı Gürültüler (Açık hava sinemaları, eğlence yerleri, reklam, müzik yayınları, sesli satıcılar...)

c) Doğal Gürültüler: Yanardağ patlamaları, yağmur, şimşek, rüzgar, depremler, su altı gürültüleri vs. (Bozyiğit ve Karaslan, 1998: 120-121).

Gürültünün kaynağı, sestir. Ses kaynağı titreşime başlayınca havayı geri iter tekrar eski haline getirir. Bu sesi oluşturur. İstenmeyen ve rahatsız edici sesler ise gürültü olarak tanımlanır (Görmez, 2007: 59.)

2.3.3.4.1. Gürültünün Sağlığa Tesirleri

Gürültü insanların işitme sağlığını ve algı yeteneğini olumsuz yönde etkileyen, insanların gerek psikolojik gerekse fizyolojik dengelerini bozabilen, çevrenin hoşluğunu ve sakinliğini yok ederek niteliğini değiştirip, insanların iç performanslarının düşmesine neden olan önemli bir kirlilik türüdür.

Gürültünün insan üzerindeki olumsuz etkileri genelde fizyolojik ve psikolojik olmaktadır. Fizyolojik etkiler arasında en yaygın olanı işitme kayıplarıdır. Gürültünün kulakta oluşturduğu işitme etkilerini akustik travma, geçici işitme kaybı ve kalıcı işitme kaybı olarak üç grupta toplamak mümkündür (Melnick, 1979). Diğer fizyolojik etkiler arasında kan basıncı artması, kalp atışlarının hızlanması, kas reflekslerinin oluşması, uyku bozuklukları sayılabilir (Burns, 1979). Gürültünün psikolojik etkileri fizyolojik etkilere göre daha yaygın olup, sıkıntı, gerginlik, öfke, kızgınlık, konsantrasyon bozukluğu, dinlenme ve algılama güçlüğü şeklinde ortaya çıkmaktadır (Ergun ve Kulein,1992).

2.3.3.5. Radyoaktif Kirlilik

Radyasyon belli bir kaynaktan enerjinin etrafa yayılması demektir.

Radyoaktif kirlilik insanların radyoaktif maddelerle uğraşması, onlara müdahale etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun ihtiyaçlarının ve uğraş alanlarının artmasının sonucu olarak gereksinimleri de artmıştır, bu gereksinimler beraberinde bir çok problemi de getirmiştir. İnsanoğlunun enerji kaynakları yavaş yavaş yetersiz kalmaya başlamış bu durum yeni enerji kaynaklarına yönelmesine neden olmuştur. Bilim adamları yeni enerji kaynakları elde etme sürecine girişmişler ve radyoaktif izotopların fizyonundan çıkan nükleer enerji kullanma yoluna gidilmiştir. Nükleer enerjini keşfinden sonra bunun nasıl kullanılacağına yolları aranmaya başlanmıştır. Bu sebeple birçok deneme yapılmıştır. Bu denemeler neticesinde çevre radyoaktif kirliliğe maruz kalmıştır.

Radyoaktivitenin çevreye etkisi radyasyonun şiddetine, etki süresine ve ışınların türüne bağlı olarak değişir. Doğal radyoaktivitenin düzeyi ya da şiddeti, radyoaktif madde yataklarının coğrafik dağılışına bağlıdır. Diğer bir deyişle, doğal radyoaktivite oldukça bölgesel düzeyde kalabilir. Halbuki yapay radyoaktiviteden özellikle nükleer denemeler ve kazalar ekosferin tümünü kirletebilecek bir etki yaratır. Örneğin ABD'deki nükleer denemeler batıdaki Nevada çölünde yapıldığı halde radyoaktif kalıntılar ABD'nin tüm bölgelerindeki havada, suda, toprakta ve yiyecek maddelerinde ortaya çıkıyordu. Diğer güncel bir örneği Çernobil kazası oluşturur. Rusya'da dışarı saçıldı. Hava akımları ile taşınan ve yağmur sularıyla yeryüzüne inen bu radyoaktif maddelerin kuzeyde İskandinav ülkelerine, batıda İngiltere'ye güneyde Türkiye'den İspanya'ya kadar yayıldığı saptandı (Kocataş, 2006: 479-480).

Radyasyon çevreyi fiziksel ve biyolojik olarak etkilemektedir. Nükleer deneme, patlama vb. sebeplerle çevreye yayılan radyoaktif maddeler, toz, duman meydana getirerek ışığın yeryüzüne ulaşmasını engeller. Ayrıca gelen ışınların yansımasıyla toz bulutunun altındaki bölgelerde hava sıcaklığı düşecektir. Sonuç olarak iklim şartlarında önemli değişikliklere sebep olacaktır. Radyasyonun biyolojik etkileri ise, canlılara olan duyarlılıkları türlerine bağlı olarak değişmektedir. Örneğin böcekler, kuş ve memelilere göre radyasyona daha dayanıklı canlılardır. Otsu bitkilerin de iğne ve geniş yapraklılardan daha dayanıklı canlılar oldukları tespit edilmiştir (Gezer vd., 2007: 93).

Nükleer enerji santralleri, nükleer silah üreten fabrikalar, radyoaktif madde atıkları radyoaktif kirlenme yaratan başlıca kaynaklardır. Radyoaktif maddeler yaymış oldukları elektronla hava, su, toprak ve bitkilere zarar verir. Radyoaktif maddeye sahip (radyasyonlu) hayvansal ürünler (et, balık, süt vb.) ve bitkiler, bu zararlı maddeyi besin zinciri ile insanlara ve diğer canlılara taşır. Bunun sonucunda bağışıklık mekanizmasını felce uğratmak, organları zedelemek gibi tedavisi olanak dışı olan hastalıklar meydana getirirler (Çepel, 1992).

2.3.4. Çevre Bilinci:

Çevre hareketinin ilk olarak nerede başladığı sorusunun yanıtını vermek oldukça zordur. Bu hareketin kökenin Eski Mısır ve Yunan'a kadar götürülenler olmuştur. Ancak İngilizler 1534'de VII. Henry'nin yaban kuşlarını korumak için çıkardığı yasayı,

Fransızlar 1669'daki suların kalitesi ile ilgili düzenlemeyi, Almanlar ormanları koruma yasalarını ve 18. Yüzyılda Prusya'da kimi hayvan türlerini yok olmaktan kurtarmak için avlanmanın yasaklanmasını ileri sürerek bu hareketin öncüsü olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Ancak genelleme yaparak, çevre hareketinin, ilk olarak, Sanayi Devrimini gerçekleştirmiş, bunun sayesinde kalkınmasını sağlamış fakat aynı zamanda bunun aracılığıyla doğa üzerinde ağır bir tahrip yaratmış bulunan İngiltere ile kimi Avrupa ülkeleri ve Amerika gibi ülkelerde 18. Yüzyılın ikinci yarısında etkisini göstermeye başladığı söylenebilir (Dilek vd., 2008: 179).

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana çeşitli faaliyetleri ile çevresini çoğu kez olumsuz yönde etkilemiş ve kirlenmesine neden olmuştur. Özellikle 17. Yüzyıldan bu yana sanayi devrimi ile birlikte insan, doğayı yalnızca olanaklar elverdiği oranda yararlanması gereken bir meta olarak değerlendirmiş ve doğanın kendini yenileme kapasitesinin sınırlı olduğunu oldukça geç fark etmiştir. Günümüzde bu olumsuz gidiş toplumlar tarafından anlaşılmaya ve “Çevremizde Ne Oluyor?” sorusu sıklıkla sorulmaya başlamıştır. Bu tür sorular ilimizin “Çevre” kavramına yönelmesine ve bireylerde “Çevre Bilinci”nin oluşmasına katkıda bulunmuştur (Akyarlı, 1993: 124).

İnsanoğlunun doğa ile ilişkisi evrendeki varoluşu ile yaşıttır. İnsanın doğa ile ilişkisi, ondan yararlanma çabaları ile başlayıp, daha sonra bilimin gelişmesine paralel olarak onun üzerinde üstünlük kurma çabalarına dönüşmüştür. Teknolojinin desteğini alarak güçlenen insanoğlu, doğayı sınırsızca kullanmaya ve hatta sömürmeye başlamıştır. Giderek bu durumun yıkıcı etkileri karşısında insanoğlu, bu konuda çevre sorunları olarak adlandırılan bu durumla nasıl başa çıkılabileceğini sorgular olmuştur. Zamanla yitirilen kaynaklar ve güzelliklerden yoksun kalmanın yarattığı rahatsızlık, gelecek kaygısı insanoğlunu tedbirler almaya, hatalarını tekrarlamamaya yöneltmiştir. Bu açıdan bakıldığında çağdaş çevre bilincinin oluşumunun hızlandığı söylenebilir. Ancak çağın koşullarına uyum sağlayabilen insanlar için çevre bilinci; artık bir takım değerlerin yitirilmesinden sonra yasaklarla birlikte yaşamak olmasa gerek. Bireysel ve toplumsal bir sorumluluk olarak çevre bilinci; bireyin dün ile bugünü, geçmişle geleceği unutmaksızın, hem kendine hem de doğaya saygılı olabilmesi demektir (Türküm, 1998: 172).

Toplumsal ve doğal çevreye ilişkin bilinçlilik, çeşitli farkındalıklar içerir. Toplumdan topluma ve bireyden bireye değişen ve farklılaşmalar gösteren bu çevresel farkındalıkları altı grupta toplayabiliriz:

1. Doğal ve toplumsal çevrenin var oluşunun farkındalığı,
2. Doğal ve toplumsal çevrenin özelliklerinin ve zenginliklerinin farkındalığı,
3. Doğal ve toplumsal çevrenin yararların, işlevlerin, taşıdığı değerlerin ve sunduğu kaynakların farkındalığı,
4. Doğal ve toplumsal çevrenin kirlenebilir, bozulabilir, tükenebilir, yok edilebilir olmasının farkındalığı,
5. Çevre kirliliği, ulusal ve küresel ekolojik sorunların farkındalığı,
6. Çevre kirliliği ve ekolojik sorunların çözümünde görev ve sorumluluk alma gereksiniminin farkındalığı,

Çevreye ilişkin farkındalık düzeyimiz, bizim çevre duyarlılık ve çevre bilinç düzeyimizi belirlemektedir. Sahip olduğumuz çevre bilinci düzeyi ise ekolojik kültürümüzü, dünyaya bakışımızı, doğa ile ilişkilerimizi biçimlendirmektedir (Atasoy, 2006: 226-227).

Çevre sorunlarına insanların bilinçsiz yaklaşımı neden olmaktadır. Bu sorunu çözebilmenin en etkili yollarından biri bilinçsiz yaklaşımın ortadan kaldırılmasıdır. Bireylerin çevre, çevre sorunları, sağlıklı bir çevre yaratılmasında insanlara düşen görev ve sorumluluklar konusunda yeterli bilgiye sahip olması, yani bu konuda bilinçli olması çevre sorunlarının çözümünde etkili olmaktadır (Aydın, 2008).

Yaşadığımız dönemin ana teması haline gelen ve sorunlar listesinin en başında yer alan çevre sorunları "büyüme çılgınlığı" olarak adlandırılabilir. İktisadi ve teknolojik büyümenin sonucunda insanoğlunun doğal çevreyi giderek artan ölçüde tahrip etmesiyle dünyamızı geri dönülmesi güç bir sona doğru hızla sürüklemektedir (Aksoy, 2002: 1). Bu kötü gidişattan kurtulma yolunda atılacak olan adımların ilki ise etkin bir çevre bilinci kazandırmaktır. Bu bilincin kazandırılmasında hiç kuşkusuz çevre eğitimi önemli etkindir.

2.3.5. Çevre Eğitimi:

Çevre Eğitimi; toplumun her kesiminde yer alan insanlarda, çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu ve kalıcı davranış değişikliğine gidilmesi, doğal, tarihi, sosyo-kültürel değerlerin korunması, çevresel konulara aktif olarak katılımı ve sorunların çözümünde yer alabilme olarak tanımlayabiliriz (Çevre Bakanlığı, 2004: 452).

Çevre eğitimi, dünyadaki hızlı çevresel değişimlere duyarlı, günümüze ait çevre problemlerine çözümler üretebilen, öğrenenlere ihtiyaç duydukları becerileri kazandıran ve çevrenin korunması, geliştirilmesinde eğitimcilerin aktif rol oynadıkları bir eğitim sürecidir. Her geçen gün küresel anlamda artan çevre sorunları, çevre eğitimi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle çevre eğitimi, doğrudan deneyim ve uygulamalı aktiviteleri vurgulamak suretiyle geniş bir öğretim-öğrenim ölçeği kullanmaktadır. (Keleş, 2007: 26)Çevre eğitiminin bilişsel ve duyuşsal alanda amaçları vardır. Bilişsel amaçlar bireyleri çevre okur-yazarı yapmaya çalışırken, duyuşsal alandaki amaçlar çevreye ve çevre sorunlarına karşı değer ve tutumları oluşturur (Erdoğan, 2007; Keleş, 20007: 23).

Çevre eğitimi toplumun tüm bireylerini, çevre konusunda bilgilendirmek, bilinçlendirmek, olumlu ve kalıcı davranış değişikliği kazandırmak ve sorunların çözümünde bireylerin aktif katılımlarını sağlamaktır. Çevre ile ilgili konularda aktif katılımı sağlayacak, olumsuzluklara karşı tepki oluşturacak, bireysel çıkarların toplumsal çıkarlardan ayrı düşünülmeyeceği gerçeğini kavratacak bir eğitim yöntemi uygulanmalıdır. Çevre Eğitiminde, insan davranışını etkilemelidir. Bunun için eğitim çalışmalarında işitsel ve görsel materyaller ile uygulamaya ağırlık verilmelidir (Özey, 2009: 24).

Çevreye yönelik bütün sorunlar, kayıtsız insan davranışından kaynaklanmakta bu davranışların sonucu ortaya çıkan sorunlar konusunda bilinçlendirilemeyen insanlar kendilerini doğrudan etkilemediğini düşündükleri olaylara karşı duyarsız kalmaktadırlar. Çevre bilincinin ve duyarlılığının geliştirilmesi insanların daha güvenilir bir çevrede yaşamalarını sağlayacak, buda ancak gerekli ve yeterli özelliklere sahip insanı yetiştirmek amacıyla gerçekleştirilecek çevre eğitimi ile mümkün olacaktır (Şimşekli, 2001; Özmen vd., 2005: 334). İnsanın doğanın bir parçası olduğu temeline dayalı çevre konulu derslerin ilköğretimden başlamak üzere öğretim programlarında yer alması ve bu sayede oluşturulacak Çevre Bilinci oluşturma dünyanın ve bugünkü çevre

sorunları ve gelecekteki güvenliği açısından atılacak adımların en başında yer almaktadır (Erdönmez, 1993).

Çevreye karşı duyarsızlığın azaltılmasının en etkili yolu çevre eğitimidir. Özellikle çocukların çevreye karşı duyarlı olmalarını sağlamak için temel çevre eğitimi almaları gerekir. Çünkü günümüzde giderek artan çevre problemlerinden en çok etkilenecek olan çocuklardır. Ve bu problemin çözümünde onlara ihtiyaç vardır (Darçın vd., 2006: 114-115).

Çevre sorunlarının çözümü için gerekli ortamın hazırlanmasında çevre eğitimi büyük öneme sahiptir. Bu nedenle çevre eğitimi, bireylere çevreleri hakkında bilgi, bilinç, değer ve beceriler ile birlikte çevre sorunlarını çözüme kavuşturmak amacıyla harekete geçme kararlılığını da kazandırabilecek bir süreçtir. Çevre eğitiminin asıl amacı, bireyin çevreyle etkileşiminde eleştireci bir bakış açısı geliştirmesi ve gelecek kuşaklar sağlıklı ve temiz bir çevre bırakmasının sağlanmasıdır (Doğan,1997; Erol ve Gezer, 2006: 69). Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında etkili olan bireylerin bu sorunların giderilmesinde de üzerlerine düşen sorumlulukların neler oldukları bilincine varmaları gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi, ancak etkin bir çevre eğitimi ile mümkün olmaktadır (Şahin vd., 2004: 120).

Hemen her ülkede toplumun her kesiminde kalıcı ve etkili çevre bir koruma bilincinin sağlanmasında tek etkili çözüm eğitimden geçmektedir. Çünkü evrenin korunması, onu en çok etkileyen insanın bilinçlendirilmesi yani eğitilmesi ile mümkündür. Bu konuda bilinçlenmemiş bir toplum; canlıları tüketir, havayı suyu kirlletici ve hepsinden önemlisi dünyayı kendinden sonra başkalarının da kullanacağına bilemez. Bu bakımdan ev, yerel topluluk ve okul çevre eğitiminin sağlandığı üç temel alandır. Bu alanların hepsinde gösterilecek çabalar bir yandan çevre sorunlarının gereğince kavranmasına, öte yandan çevre bilincine dayalı çözümlerin geliştirilmesini sağlayacak şekilde ve karşılıklı ilişki içinde olmalıdır (Arslan, 1997: 25).

Avrupa Birliği başta olmak üzere bir topluluk, çeşitli kıyamet senaryolarının üretildiği günümüzde, insanlığın daha sağlıklı çevrelerde yaşayabilmeleri için bir takım projeler ortaya koymakta ve önlemler almaya çalışmaktadır. Yapılan çalışmalar için ayrılan bütçeler astronomik rakamlar olmakla beraber, yapılanların başarılı olması için bireysel olarak insana büyük görevler düşmektedir. Öncelikle insana, çok küçük yaşlardan başlayarak, çevre bilinci kazandırılmalı ve sorumlu bireyler haline

getirilmelidirler. Bu da, ancak etkili ve verimli bir eğitim, özellikle çevre eğitimi ile sağlanabilir (Alım, 2006: 600).

Çevre eğitimi; çevresel meseleler, politik, ekonomik ve sosyokültürel alanlarda endişe uyandırdığından beri çevresel, teknolojik ve bilimsel alanlarla ilgili problemler hakkında çözümler bulmak ve kararlar vermek için insanları bilinçlendirerek oluşturulan çevresel kavramları geliştirmeyi amaçlar. Çevre eğitimi, insan hakları, sağlık, kadın meseleleri, halk eğitimi ve diğer konular hakkında verilen eğitim ile çevresel meseleleri bağdaştırmak için metodolojiye gerek duyar. Çevre eğitiminin en büyük amacı sürdürülebilir davranışlar yaratarak dünyayı korumaktır (Yıldırım, 2008).

Çevre Eğitiminin amacı; çevre sorunlarının ortaya çıkışını önleyen ve bozulan çevreyi tedavi eden bireysel sorumluluğu aşılayan, çevre duyarlılığını geliştiren, daha iyi bir çevrede yaşamak için tüm kalıpları sorgulayan bir bireyin ve toplumun yaratmasıdır. Bu eğitimin, çoğulcu ve demokratik bir yapı içinde, sürekli bir barış ortamında verimli olacağı açıktır. Bu nedenle çevre eğitimi, demokrasi ve barış temaları ile ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Çevre eğitiminin, bireyler açısından dinamik bir niteliğe sahip olması gereklidir. Daha açık bir ifade ile çevre eğitimi, bilgilendirici olmakla kalmayıp, bireyi karar alma süreçlerine katmayı ilke edinmelidir (Özey, 2009: 24).

Hepimizin de bildiği gibi günlük yaşamımızda amacımıza ulaşmada birçok sorunla karşılaşırız. Bu sorunların üstesinden gelmek için de çeşitli araçlar kullanır ve söz konusu amacımıza ulaşırız. Çevre eğitimi de dünyanın sonunu getirebilecek sorunların ortadan kaldırılması için vazgeçilmez olan araçtır. Bu eğitim sayesinde çevre bilincine sahip bireyler yetiştirmek hedeflenir. Bu özellikleri bakımından çevre eğitimi, çevre bilimi veya diğer ekolojik içerikli eğitimlerden farklılık gösterir. Çevre Eğitimi, bir yandan ekolojik bilgileri aktarırken diğer yandan da bireylerde çevreye yönelik tutumların gelişmesini ve bu tutumların davranışa dönüştürülmesini sağlar. Çevre eğitimi, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor. Öğrenme alanlarına hitap eder.

Çevre Eğitiminin temel amacı şöyle özetlenebilir.: “Eğitim ve öğretim sürecinden geçen kişilerin çevre konularında sorumlu davranışları sergileyebilmelerine olanak sağlayıcı ve teşvik edici bilgi, beceri ve değer yargıları ile donanmış vatandaşlar olarak yetiştirebilmelerine yardımcı olmak”. Bu genel amaç doğrultusunda çevre bilinci yüksek fertlerden oluşan bir toplum yaratmak üzere gereken eğitimin temel hedefleri

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma planı çevre özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- a) “İnsan etrafında gelişen çevre ve doğa olaylarına karşı daha hassas bir yaklaşım olanağını yaratacak ve çevresindeki olayları duyu organları yolu ile algılayabilecek,
- b) Yapay çevre ile doğal çevrenin özelliklerini karşılaştırmalı olarak çözümleyip, aralarında etkileşim ağını inceleyebilecek,
- c) Çevre araştırmaları yapabilmek için gerekli teknik ve metotları öğrenip uygulayabilecek,
- d) Çevre bilimleri ve diğer disiplinler arasındaki dinamikleri ve kaçınılmaz bağlantıları inceleyip kavrayabilecek,
- e) Karar verme yeteneği gelişmiş, böylece çevre sorunlarını tanımlayıp çözümlemeyi gerçekleştirebilecek işlev ve becerileri kazanmış,
- f) Çevre ile ilgili olayları izleyip kişinin ister yakınında ister uzağında meydana gelmiş olsun bu olaylara bütünleşmesinin önemini hisseden,
- g) Yakın çevresinde ve kendi yaşam ortamında doğayı koruma felsefesini geliştirip tatbik edebilen,
- h) Sosyal yaşamındaki gerekli olan özellikleri (özgüven, sorumluluk, yaratıcılık, kendini diğerlerine anlatabilme, inandığı uygulayabilme gibi) gelişmiş,
- i) Sahip olduğu değer yargılarının neler olduğunu bile ve diğer kişilerin aynı değer yargılarına sahip olmaması halinde doğan çelişkileri uzlaşma ile nasıl giderilebileceğini bilen,
- j) Doğal çevrenin özelliklerini bozmadan hatta korumak ve geliştirme yapabilecek sosyal faaliyetler yaratabilen veya bunlara katılan fertler eğitilmelidir.” (Doğan, 24: 1997).

Çevre Eğitimi, çevrenin korunması için tutumların, değer yargılarının, bilgi ve becerilerin geliştirilmesi ve çevre dostu davranışların gösterilmesi ve bunların sonuçlarının görülmesi sürecidir (Erten, 2004).

1964 yılında W. Stapp tarafından yapılmış olan çevre için eğitim tanımı, onu izleyen bilim adamları ve o tarihten sonraki bilimsel çalışmalar için bir temel oluşturmuştur. Stapp'a göre "çevre için eğitim biyolojik çevre ile ilgili problemler konusunda bilgili, bu problemlerin nasıl çözüleceğinin farkında ve bu problemlerin çözümü için çalışmaya güdülenmiş birey yaratmaya yönelik bir eğitimidir." Çevre için eğitim disiplinler arası bir çalışma alanı olup bu eğitimin esaslarını bilgilendirme, haberdar oluş ve ilgilenme oluşturmaktadır. Çevre için eğitim iki farklı bilim dalı olan çevre bilimi, coğrafya, ekoloji, biyoloji gibi bilim dallarıyla yoğun bilgi alışverişinde bulunan yeni bir çalışma alanıdır. Çevre için eğitimin temel amacı kognitif (algılama) düzeyindeki insanlarla doğa arasında karşılıklı saygıya dayalı, çevreye zarar vermeyen davranışları üretecek şekilde sağlıklı bir iletişim kurabilmektir. Yani sadece çevre hakkında bilgi edinmek değil, çevreyi koruyup, geliştirecek tutum ve davranışların kazandırılmasını sağlamaktır (Atasoy, 2006: 110-11).

Çevre eğitimi, toplumun her kesiminde yer alan insanlarda, çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu ve kalıcı davranış değişikliğine gidilmesi, doğal, tarihi, sosyokültürel değerlerin korunması, çevresel konulara aktif olarak katılımı ve sorunların çözümünde yer alabilme olarak tanımlayabiliriz (Çevre Bakanlığı, 2004: 452).

Çevre Eğitimi ile ilgili yapılan tanımlar genel olarak ele alındığında, çevre eğitimi etkinlikleri ile bir yandan çevreye yönelik gerekli biliş, duyuş ve davranış şekillerinin kazandırılması amaçlanırken diğer yandan ise bununla koşut şekilde öğrenciler de deneyimleme, aktif katılım, sorumluluk ve görev alma gibi kişilik geliştirici süreçlerin önemsendiği görülmektedir. Bu açıdan, çevre eğitimi, genel eğitim dizgelerinin belirli bir bölümü ve konusu olmaktan öte, çevre içinde uyumlu şekilde yaşama iradesi ve becerisinin kazandırıldığı bir uygulama alanı niteliği olarak anlaşılmaktadır (Özdemir, 2007: 23-39).

A) Çevre Eğitimin Hedefleri:

1. Kentsel ve kırsal kesimdeki ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik olaylar arasındaki bağınlaşmanın bilincini ve duyarlılığını geliştirmek,
2. Çevreyi korumak ve geliştirmek için bireylerin gerekli bilgiyi, değer yargılarını, tutum, sorumluluk, ve becerileri kazanmaları yolunda imkan sağlamak,

3. Bireylerde ve bütün olarak toplumda, çevreye dönük yeni davranış biçimi yaratmak, olarak sıralanmıştır.

B) Çevre Eğitiminin Belirgin Somut Amaçları:

Bilinç Kazandırma: Sosyal grup ve bireylerin, çevrenin tümüne ve ona bağlı problemlere ilişkin bilinç kazandırmalarına ve onların bu sorunlara duyarlı hale gelmelerine yardımcı olmak.

Tutum Kazandırma: Sosyal grup ve bireylerin, çevrenin iyileştirilmesine ve korunmasına aktif olarak katılabilmeleri için gerekli olan çevreye ilişkin değerlerin bilincini kazandırmalarına ve çevreye ilgi duymalarına yardımcı olmak.

Yetenek Kazandırma: Sosyal Gruplar ve bireylerin, çevre sorunlarının belirlenmesi ve çözümü için gerekli yetenek ve becerileri kazanmalarına yardımcı olmak.

Katılmayı Sağlamak: Sosyal gruplar ve bireylere, her düzeyde çevre sorunlarının çözümüne aktif olarak katkıda bulunma olanağı vermek (Akyüz, 1980: 223-230).

Çevre eğitiminin kökleri, doğayı ve doğal kaynakları koruma eğitimine dayanmaktadır. Ancak çevre hareketi doğayı koruma etkinliklerinden farklı olduğu gibi çevre eğitimi de, doğayı ve doğal kaynakları koruma eğitiminden farklıdır. Çevre eğitimi; toprak, su, orman gibi doğal kaynakları geliştirme ve korumaya ilave olarak biyosfer, biyomlar ve ekosistemleri içine alacak şekilde tüm çevreyi korumak ve iyileştirmek üzerine odaklanmıştır. Ekosistemlerin nasıl işlediklerini açıklaması bakımından ekoloji, çevre eğitiminin önemli bir temel yapı taşı oluşturmıştır. Zamanla çevre eğitimi, dünya vatandaşlarını çevre hakkında bilgilendirmekten öteye gidip onları çevre yönetiminde becerileri ve gönülleri alan katılımcılar haline getirmeyi hedefleri arasına almıştır (Ünal ve Dımışk, 1999: 148).

2.3.5.1. Türkiye’de Çevre Eğitimi

Çevre eğitiminin genel eğitim sistemi içerisinde özel bir eğitim alanı olarak gündeme gelmesi, çevre sorunlarına çözüm arayışlarının yoğunlaştığı 1970’li yıllara denk gelmektedir. İnsanoğlunun doğa ile girdiği etkileşim sonucunda yol açtığı çevre

bozulmasının, yine insan tarafından giderilebileceği gerçeğinin anlaşılmasıyla çevre eğitimi, bu amaç doğrultusunda insanda gerekli biliş, duyuş ve davranış değişikliği yaratmanın başlıca yolu olarak görülmüştür (Özdemir, 2007: 23-39).

Doğanın dengesini koruması ve sürekliliğini sağlaması için çevre alanında çeşitli ve oldukça yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Ancak, çevre alanındaki sorunların anlaşılması ve çözümünde yarar sağlayacak katkıların etkinliği bu alanın eğitiminden geçmektedir. Diğer bir deyişle, toplumun çevre konusunda yeterince bilgi ve bilince sahip olması, duyarlı ve olumlu davranış değişikliğinin yaratılması, doğal çevrenin korunması ve zarar görmüş çevrenin yeniden kazanılmasının temelinde eğitim yatmaktadır. Böylece, çevre için duyarlı bir toplum oluşturulması çevre sorunlarının çözümünde ekonomi ve zaman açısından önemli kazanımlar sağlayacaktır (Sağlam ve Uzun: 573-579).

Türkiye’de çevre olgusu 1982 Anayasası ile birlikte yasalarda yer almaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 56. Maddesi, “Herkes, sağlıklı, dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir.” İlkesini getirmekte; çevre koruma, çağdaş bir yaklaşımla, anayasal bir esasa bağlanmaktadır. Bu maddenin direktifi doğrultusunda hazırlanarak 11 Ağustos 1983 tarihinde yürürlüğe giren Çevre Kanunu da, çevreyi hava, toprak, su gibi bileşenleriyle, ekolojik bir sistem bütünü olarak gören bir çerçeve oluşturmaktadır.” (Doğan, 1997: 28).

Türkiye’de son yıllarda çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma konularında gerek devlet gerekse kamu oyunda bilinçlenme artmaya başlamıştır. Bunun yeterli olmadığı bilirse de, bundan sonra atılması gereken adımlar için alt yapı oluşturulmasına açık bir durumdadır. Ancak bundan sonra atılacak adımlarda iyi tasarlanmış ve planlanmış programlar çerçevesinde süreklilik sağlanması, ilgili tüm kurum ve kuruluşların işbirliği ve ortaklığında geliştirilmesi gerekmektedir (Tüysüzoğlu, 2005: 12).

Çevrenin öneminin günümüzde hızla artması nedeniyle Çevre Eğitiminin ana okullarından başlayarak ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında da sistemli ve düzenli bir şekilde devam etmesi önemli sonuçlar kazandıracağı düşüncesiyle 14. 10. 1999 tarihinde Çevre Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında “çevre Eğitimi

Konularında Yapılacak Çalışmalara İlişkin İşbirliği Protokolü” imzalanarak yürürlüğe konulmuş ve protokol çerçevesinde;

- a) Okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocuklarda çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla uygulamalı çevre eğitime önem verilmesi,
- b) Ortaöğretim kurumlarında öğretmen ve öğrencilerde çevre bilincinin geliştirilmesi için çevre eğitime yer verilmesi,
- c) Orta öğretim kurumlarında Milli Eğitim Bakanlığınca uygun görülen programlarda çevre dersinin haftada bir saat olmak üzere zorunlu ders olarak ders programlarında yer alması,
- d) Mesleki Teknik eğitim programlarında olduğu gibi Çıraklık Eğitim Programlarında da çevre konularına yer verilmesi,
- e) Ülke genelinde tüm öğretmen ve öğrencilerin çevre konusunda bilgilendirilmesinin sağlanması amacıyla çevre eğitime yönelik hizmet içi eğitim kurslarının düzenlenmesi konularında çalışmalar başlatılmıştır (Ak, 2008: 23-24).

Türkiye’de çevre eğitimi oldukça yeni bir tarihe sahiptir. Yeni müfredat ilkokullarda fen ve sosyal bilimler çapında çevresel temaların dağıtılmasıyla entegre olan Çevre eğitimi ile zenginleştirildi. Eğitimin ilk dönemlerinde daha fazla çevresel tema işe girdi. Erken çocukluk döneminde verilen eğitimin yanı sıra sonraki sınıflarda bu dengeler ilerletildi. Çevresel temaların anaokulundan, ilkokul ve ortaokula dağıtılması zamanla Türkiye’nin Çevre Eğitimi için bütünsel bir yaklaşımla kök saldıgını gösterir (Çalık, 2006: 12).

2.3.6. Etkili Bir Çevre Bilinci Kazandırmada Öğretmenin Önemi

Eğitim sistemlerinin temel amacı o ülkenin nitelikli insan gücünü yetiştirmek ve yurttaşlarına vatandaşlık eğitimi vermektir. Bunu gerçekleştirebilmek için her eğitim sistemi, yetiştireceği insan modelini, sahip olduğu eğitim felsefesi ve insan gücü politikası ışığında saptayarak eğitim etkinliklerini bu amaca göre düzenlemektedir. Temel toplumsal kurumlardan birisi olan eğitim, bütün toplumların temel sorunlarının başında yer almaktadır. Bu temel sorunun ana öznesi de hiç kuşkusuz öğretmendir (Çelikten vd., 2009: 207-237).

Çocuklar için kaliteli bir çevre eğitimi, gerçek yaşam deneyimleri sırasında kendilerini doğal dünya ile nasıl bir ilişki içinde gördükleriyle belirlenir. Doğadaki deneyimler öğrencilerin kendilerine güvenlerini ve doğa ile empatik ilişkiler kurmalarını sağlar. Edindikleri bu bilgi ve beceriler, hem kendilerini algılayışları hem de doğal çevrenin korunması ve ona saygı duyulması için bir anahtardır. Bu nedenle gerekli güvenlik önlemleri alındıktan sonra çocuklar, doğal dünyayı aracısız keşfetmeleri, kendi deneyimleri ile öğrenmeleri için özgür bırakılmalıdır. Bu noktada, çeşitli doğal alanlar, park, bahçe gibi okul dışı ortamlarda öğrenme fırsatlarını organize edecek olan öğretmenler, çevre eğitiminin önemli bir boyutu haline gelmektedir. Öğretmenler, çocukların doğal meraklarından ve ilgilerinden hareketle çevre bilgilerini ve farkındalıklarını destekleyip geliştirmelerine yardımcı olabilirler. Ancak, çevre dostu bir öğretmen çocuklara çevre ile ilgili bilgiler vermede etkili olabilir (Doğan,2007; Güler,2009).

2.3.7. İlköğretimde Çevre Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Kazandırmada ki Rolü

Çevre ve çevre bilinci konularında duyuşsal özelliklerin etkin bir yer alması ve bu tutumların küçük yaşlarda etkili öğrenildiği ve öğrenilenlerin de zor değiştirildiği bilinmektedir. Bunun için aslında çevre eğitimi ailede başlamakta ilköğretimde öğrencilere çevre bilinci ve çevreye karşı olumlu tutum kazandırılmalıdır (Ak, 2008: 28). İlköğretim döneminde çevre eğitime dair yeterince bilgi edinemeyen öğrenciler orta öğretime geçtiklerinde bu eksikliklerini gidermekte zorluk çekeceklerdir (Çelik vd. 2010: 133-134).

Yeni ilköğretim programlarında çevre konularının daha fazla yer tuttuğu, niteliklerinin arttırıldığı ve bu konuların ulusal ve uluslar arası çevre politikaları ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Ayrıca, bu konularla öğrencilere çok önemli kazanımlar sağlanacağı açıktır (Ak, 2008: 34).

Sosyal Bilgiler her şeyden önce insanın özellikle toplumsal hayta etkin bir biçimde uyumunu sağlayan bir derstir. Bu bakımdan bu ders, çocuğa verilen “eğitim” kavramı içinde adeta “öz” niteliğinde önemli bir yer tutar. Çocuğun çevresindeki tabiatı, insanları, kuruluşları bilinçli olarak tanıması ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerine dikkat etmesi ve kendi davranışlarını da bunları dikkate alarak düzenlemesi, sosyal

bilgiler dersinin gereği gibi öğretilmesi ile gerçekleşebilir. Bunu “insanlık bağlarına önem veren birleşmiş konular birliği” diye tanımlayabiliriz (Koçyiğit, 2002: 11). Sosyal Bilgiler dersi çocuğun içinde yaşadığı dünya ile çok ilgilidir. Bu ders sayesinde çocuk içinde yaşadığı toplumsal hayatı yakından tanıma fırsatı elde etmekte ve çevresini koruma hususunda hassasiyet kazanmaktadır.

2.3.8. Uluslararası Alanda ve Türkiye’de Çevreye Verilen Önem

Çevrenin insan için önemi, diğer canlılardan farklı olarak; sadece hayatını sürdürebilmesi açısından değil, kültür ve medeniyet inşa etmesi açısından da etkileyici olmasıdır. Hatta “sosyal kişi” olarak insanın gelişmesinde “biyolojik katılım” ve “kültürel çevre” etkenlerinin yanı sıra sayılan bir diğer etkende “coğrafya” olmaktadır. Bu görüşteki bilim adamlarına göre, kişilerin sosyal karakterleri yaşadıkları bölgenin dağ, ova, deniz kıyısı olmasına ve iklim şartlarına bağlıdır. Gerçekten de Afrika’nın ormanları, Güney Amerika’nın yalçın dağları, Antartika’nın donmuş alanları; normal ve ileri bir düzey sosyal hayat sürdürmek için de elverişli değildir. Modern insanın doğayı yönetmede ulaştığı yüksek seviye de bu güçlüğü tamamen yenebilecek durumda değildir (Fichter, 2004: 22-24).

Sorunları çözme, girişimleri kontrol çabaları ve buna karşı tedbirler ve tepkilerde uluslararasılaşmaktadır. Bunun en belirgin örneği ÇED (Çevresel etki değerlendirmesi) sisteminin uluslar arası bir karaktere sahip olması ve bunun potansiyel sonuçlarıdır (Erdoğan ve Ejder, 1997: 123).

2.3.9. Uluslar Arası Çevre Hareketleri

Çevreci hareketleri dünyada, özellikle de Avrupa’da güçlendiren olay nükleer santraller ve silahlara karşı duyulan korkudur. Bu korku, Eski Sovyetler Birliği’nde 1986 yılında meydana gelen Çernobil kazasıyla zirveye çıkmıştır. Çernobil faciası ve bunun da öncesinde Güney Amerika’daki yağmur ormanlarının yok edilmesi, atmosferdeki bozulma sonucunda ortaya çıkan asit yağmurları çevre sorunlarının sınır tanımadığını, tüm dünyaya göstermiştir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 217). Çevre kirliliğinin sınır tanımadığı gerçeği karşısında uluslar arası işbirliğini sağlayacak bir kamuoyu oluşturulması ve güçlendirilmesi gerekmektedir (Yavuz ve Keleş, 1983: 15).

2.3.9.1. Stockholm Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansı

Bugünkü anlamıyla, çevre konusundaki uluslar arası ve bölgesel düzenlemelerin başlangıcı Birleşmiş Milletler tarafından 1972 tarihinde Stockholm’da gerçekleştirilen “İnsan ve Çevre Konferansı”dır. Bu konferansın ardından Stockholm Deklarasyonu kabul edilmiştir. Deklarasyon ile insan çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, devletlerin ekonomik gelişme sorunlarına, çevrenin korunması konusunda uluslar arası işbirliğinin önemine değinilmiş ve insanların sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı kabul edilmiştir. Stockholm Deklarasyonu ile “Sürdürülebilir Gelişme” kavramının temelleri atılmıştır (Genbilim, 2011).

2.3.9.2. Brundtland Raporu:

Ortak geleceğimiz (Brundtland) Raporu, 1983 yılında dönemin Birleşmiş Milletler genel sekreterinin isteği ve teklifi üzerine, Norveç Başkanı Gro Harlem Brundtland, 20 ayrı ülkeden gelen katılımcılardan oluşan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’na hazırlanarak 1987 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulmuştur. Rapor’da, giderek ağırlaşan çevresel sorunlar karşısında, çevresel gelişme ile ekonomik kalkınma arasındaki hayati köprünün kurulması ve gelişiminin sürdürülebilir olması, insanlığın çıkış yolu olarak kabul edilmiştir. Rapor yirminci yüzyılın başı ile sonu arasındaki farklılıklara değinmekte, etkileri yüzyıllar boyunca yerel ölçekte sınırlı olan insan faaliyetlerinin, günümüzde küresel düzeyde bütün ekosistemleri etkilediği belirtilmektedir.

2.3.9.3. Rio Konferansı

1992 yılında Brezilya’nın Rio de Janerio kentinde “BM, Çevre ve Kalkınma Konferansı” toplanmış ve dünya ulusları çevre ile uyumlu bir kalkınmanın stratejisi arayışları üzerine şekillenen anlaşmalar imzalayarak, temel ilkeleri belirlemişlerdir. 108’i devlet ve hükümet başkanı düzeyinde temsil edilen 172 ülkenin katıldığı Rio konferansı sonucunda beş temel belge ortaya çıkmıştır. Bunlar; Rio Deklarasyonu, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi Ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesidir (Yüksel, 2009).

2.3.9.4. Habitat Konferansı:

Habitat I ve II Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen konferanslardır. Habitat I 1976 yılında yapılmıştır. Habitat II ise 3-14 Haziran 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen konferanstır. Konferansın ana gündemini 1992'de Rio de Janeiro'da düzenlenen Dünya Zirvesi'nde odaklanılan Ajanda 21'in sonucu olan sürdürülebilir kalkınma oluşturmaktaydı. Konferansın sonucunda açıklanan kararların uygulanmasında Sivil Toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve bilim adamlarının hayati rollerine de değinilmiştir.

2.3.9.5. Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde gerçekleştirilen Zirve'nin 2 Eylül 2002 tarihindeki üst düzeyli bölümünün açılışında, Güney Afrika Cumhurbaşkanı Mbeki tarafından kullanılan "küresel ayrımcılık" (global apartheid) ifadesiyle, küreselleşen dünyada refahın eşit olarak paylaşılmadığının, kuzey ve güney ayrımının devam ettiğinin, endüstrileşmiş ve fakir ülkelerin sorunlara farklı bakış açılarının bulunduğu altı çizilmiştir. Johannesburg Zirvesi sonunda iki temel belge ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Uygulama Planı, diğeri ise siyasi iradenin yansıtıldığı Siyasi Bildiri'dir.

Son üç yılda kabul edilen Binyıl Bildirisi, Doha Bakanlar Bildirisi, Monterrey Mutabakatı ve Johannesburg Bildirisi ile sosyal ve ekonomik kalkınma ve çevrenin korunmasının başlıca unsurları belirlenmiş ve bu belgeler üzerinde küresel ölçekte uzlaşa sağlanmış bulunmaktadır. Bu çerçevede, ülkelerin yükümlülüklerinin somut eylemlere dönüştürülmesiyle insanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi öngörülmektedir. Bu anlayıştan hareketle, Zirve'de benimsenen belgeler ülkemizde yapılacak çalışmalar bakımından yol gösterici olacaktır (Ağca, 2002).

2.3.9.6. Kyoto Protokolü:

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde imzalanmıştır. Bu protokolü imzalayan ülkeler, karbondioksit ve sera etkisine neden olan diğer beş gazın salınımını azaltmaya veya bunu yapamıyorlarsa salınım ticareti yoluyla haklarını arttırmaya söz vermişlerdir. 1997'de imzalanan Protokol, 2005'te yürürlüğe

girebilmiştir. Protokolün amacı “atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun, iklime tehlikeli etki yapmayacak seviyelerde dengede kalmasını sağlamaktır (Wikipedia, 2011).

2.3.10. Çevre ve Hukuk

Hukuk, insanların birbirleriyle ve çevrelerindeki her şeyle ilişkilerini düzenleyen kurallar sistemi olduğuna göre, çevre sorunlarının da hukuk kurallarıyla düzenlenmesi doğaldır.

Temiz bir çevrede yaşamak, temiz hava teneffüs etmek, temiz su içmek ve kullanmak, gürültüsüz bir ortamda bulunmak, doğanın nimetlerinden yararlanmak kişilerin hakkıdır. Kişilerin her türlü haklarını koruma ve düzene koyma sorumluluğu taşıyan hukuk, çağımızın bu sorunlarına da etkili düzenlemeler getirmek zorundadır.

Çevre sorunlarının çözümünde hukukun işlevi, yalnız kanun, tüzük ve yönetmelik gibi kuralları ortaya koymak değildir. Toplumun gereksinimlerini tam anlamıyla yanıtlayacak düzenlemeler yapılırken, bu çok yönlü konudaki gelişmeleri izlemek, aksayan noktaları işlemek, bozuklukları doldurmak hukuka ve hukukçuya düşen bir görevdir (Ural, 1981; Öztan, 1985: 146).

Özellikle 20. Yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaşanan hızlı sanayileşme, sanayi atıklarının çevre üzerindeki olumsuz etkileri, insan ve çevre sağlığını tehdit edici boyutlara ulaşmış, bu tehlike küresel ısınma, kuraklık, iklim değişikliği, içme suyu kaynaklarının azalması şeklinde göz ardı edilmeyecek seviyeye ulaşmıştır. Çevre sorunlarındaki artış aynı zamanda çevre ile ilgili tedbir alınması gerekliliğini de ortaya çıkarmış, çevresel değerlerin hukuki güvence altına alınması amacıyla çevreye ilişkin hükümler Anayasa, Kanun ve Yönetmeliklerde yer almaya başlamıştır. Ayrıca küresel boyut kazanan çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması, iyileştirilmesi, doğal kaynaklarla ilgili koruma ve kullanım esaslarının belirlenmesine yönelik uluslar arası antlaşmalar, çevre ile yargı kararları ve bu yargı kararları sonucu ortaya çıkan içtihatlar, çevre hukuku ile ilgili gelişmelerdir. Çevrenin korunması ve çevre kirliliği problemi, kirliliğin kaynağı olan ülke ile sınırlı kalmamakta, dünya üzerinde var olan diğer devletleri ve insanları da etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Bunun tabi sonucu olarak, çevre ile ilgili birtakım Devletler arası düzenlemelerin yapılması da zorunluluk olduğundan, çevrenin korunması ve çevre

kirliliğinin önlenmesi için bir takım devletlerarası çalışmalar ve toplantılar tertip edilmiştir (Çevreonline, 2011).

İkinci Dünya savaşını takip eden yıllarda teknolojide baş döndürücü gelişme ve buna paralel olarak artan sanayileşme 1960'lı yılların başlarından itibaren ciddi bölgesel ve global çevre problemlerini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, uluslar arası hukukun bu problemlere çözüm getirecek şekilde ayrı bir bölüme sahip olması bu tarihten sonralara rastlar. Daha açık bir ifade ile, 1960'lardan önce ekolojik sistemin korunmasına ilişkin bağlayıcılık gücü olan milletlerarası yazılı hukuk normlarının bazı istisnalar hariç mevcut olmadığını söylemek yanlış olur. Bu dönemde çevreyi korumak için hazırlanan hukuki metinler uluslar arası olmaktan ziyade ülkesel ve bölgesel bir nitelik taşır. Hatta “bölge” kavramını genel olmaktan ziyade sadece Kuzey Yarımküre için geçerli kabul etmek abartı olmaz. 1970'li yılların başına kadar olan bu dönemde, uluslar arası çevre hukuku örf ve adet kurallarından müteşekkil, çoğu kere bağlayıcı olmayan bir dizi ahlaki normlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Başlar, 2004).

2.3.11. Çevre Kirlenmesi ve Korunması İle İlgili Uluslar Arası Kuruluşlar

Çevre konuları özellikle, 1970'li yılların başından itibaren büyük ölçüde uluslararası önem kazanmıştır. Birleşmiş Milletler, konunun artan önemine uygun şekilde, 1972 yılının Haziran ayında Stockholm'de “Çevre Konferansı”nı düzenlemiş ve Türkiye'de dahil 113 ülkenin katıldığı bu konferans, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün çevre alanındaki çalışmalarının temel hareket noktası olmuştur. Konferans'ta kabul edilen “Eylem için Tavsiyeler” bölümü, 119 madde ve aşağıda belirtilen 5 konudan oluşmaktadır.

- İnsanların yerleşmiş bulundukları yörelerin yönetimi,
- Doğal kaynakların yönetimi,
- Genel olarak kirlenme,
- Deniz kirlenmesi,
- Kirlenmenin eğitsel, bilgi edinme, sosyal ve kültürel yönler.

Bu konferansın önemli bir sonucu, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'nin kurulmuş olmasıdır (Öztan, 1985: 163-164).

2.3.11.1. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)

Birleşmiş Milletler çevre etkinliklerini güdümlleyen, gelişmekte olan ülkelere çevre politikalarına yönelik hususlarda yardımcı olan ve çevreye duyarlı kalkınma yöntemleri öneren BM kuruluşudur. 1972’de, merkezi Nairabi (Kenya) olmak üzere kurulmuştur. Kuruluşun, bölge ofisleri ve çok sayıda ülke ofisleri bulunmaktadır.

Unep’in amacı; gençlere esin kaynağı olarak onları bilgilendirip, ulusların ve kişilerin hayat kalitelerini, sonraki nesillerin hayatını zora sokmayacak şekilde arttırmalarını sağlayarak, çevreyi koruma konusunda bir birliktelik ortamı oluşturmaktır.

2.3.11.2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim Ve Kültür Teşkilatı (UNESCO)

Unesco’nun amacı; eğitim, bilim ve kültür yoluyla adalet, dünya barış ve güvenliğinin korunması yolunda uluslar arası işbirliğine katkıda bulunmak, güncel eğitim yöntemlerine ve kültür dağılımına ışık tutmak, bilgi artırımını ve dağılımın sağlamak, kültür faaliyetlerinin her dalında uluslar arası işbirliğine özendirme gibi amaçların yanı sıra, Kıyı ve Deniz sorunları Programı, İnsanlığın Doğal ve Kültürel Mirasının Korunması Programı, Yerleşim ve Çevre Eğitimi Programı, Toprak Kaynaklı Entegre Çalışmaları Programı vb. çevre çalışmalarında bulunmaktadır (Öztan, 1985: 164-165).

2.3.11.3. Gıda Ve Tarım Örgütü (FAO)

Bu örgütün amacı, üye ülkelerin beslenme ve yaşam düzeylerini yükseltmek, her türlü gıda ve tarım ürünlerinin üretim ve dağıtımında gelişme sağlamak, kırsal kesimin koşullarını iyileştirmek ve böylece insanlığı açlık tehlikesinden uzaklaştırmak ve dünya ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmak gibi konuların yanı sıra, çevre ve doğal kaynaklar üzerinde çalışan bir bölümü de vardır. Bu bölüm, tarımsal ilaç artıkları, su kirliliğinin balıklar üzerine etkileri gibi konuları incelemektedir (Öztan, 1985: 65).

2.3.11.4. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

WHO’nun amacı, üye ülkelerin en iyi sağlık koşullarına kavuşmasının sağlanmasıdır. Bu örgütün, çevre sorunları ile uğraşan “Çevre Sağlığı Bölümü”,

tarımsal ilaç atıkları, su ve hava kalitesi konularında çalışır. Ayrıca çalışma koşulları arasında, artıklar, su, gürültü, kimyasal maddelerle kanserojen olasılığı, yeni ve güçlü kirleticiler gibi konularda yer almaktadır (Öztan, 1985: 165).

2.3.11.5. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (ECE)

ECE' nin amacı, kendi bölgesi içinde çevre politikaları, çevreye ilişkin konular, çevre çalışmalarının incelenmesi, üye ülkeler arasında çevre konusunda bilgi alışverişi, çevre kalitesini korunması ve geliştirilmesi için yapılacak çalışmaların parasal boyutlarının incelenmesi, uluslar arası ticarette çevre politikalarının etkileri, tarım sektörünün çevreye etkileri, tarım sektörünün çevreye etkileri gibi konularda çalışma ve araştırma yapmaktadır (Öztan, 1985: 165).

2.3.11.6. Uluslar Arası Çalışma Örgütü (ILO)

Ülkelerdeki çalışma yasalarında ve bu alana ilişkin uygulamalarda standartları geliştirmek ve ileriye götürmek gibi bir amaca hizmet etmek için kurulmuş olan önemli bir kuruluştur. Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentidir.

Bu kuruluşun bünyesinde bulunan Kimya Endüstrileri Komitesi ve Çalışma Koşulları Bölümü, kimya endüstrisi ve çevre ilişkileri konusunda; Çevre Bölümü ise çalışma çevresi, çevre kalkınma, yerleşim, bilgi ve eğitim konularında çalışmaktadır (Öztan, 1985: 166).

2.3.11.7. Kuzey Atlantik Örgütü (NATO)

Üye ülkeler tarafından savunma amacıyla kurulmuş olan bir örgüttür. NATO'nun amacı; barış düzeni, uluslar arası güvenliği, sosyal gelişmeyi, üye ulusların özgürlüğünü korumak olarak özetlenebilir.

Kuzey Atlantik Bölgesi'nde üyesi olan ülkelerin, bütün güçleri ile barış, güvenlik ve ortak savunmaya katkıda bulunmaları gibi temel amacı olan bu kuruluşun Çevre Bilimleri Programı ve Deniz Bilimleri Programları içinde, kıyı suları kirliliği, okyanuslarda petrol atıkları, hava kirliliği, çevre ve bölgesel planlama, iç suların kirlenmesi, atık suların iyileştirilmesi, tehlikeli atıkların boşaltılması, hava kirliliği

metodolojisi ve modeli, deniz kirliliğinin uzaktan kontrolü gibi bir takım çalışmaları bulunmaktadır (Özta, 1985: 166).

Bu örgütlerin yanı sıra; Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC) gibi çeşitli kuruluşların ana amaçları çevreyi korumak olmasa da, örgütlerin amaçlarına bakılacak olursa çevreyi koruma konusunda çeşitli amaçlarının oldukları ve bu konularda işlevlere de sahip oldukları görülmektedir.

2.3.12. Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Çevre Konuları

BU bölümde İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf mevcut Sosyal Bilgiler Programında çevre konusunun nasıl ve ne şekilde ele alındığını ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla;

- Ders kitabında
- Öğrenci Çalışma Kitabında
- Öğretmen kılavuz kitabında Çevre konusunun ne şekilde ele alındığı incelenmiştir.

2.3.12.1. Sosyal Bilgiler 6. ve 7. Sınıf Ders Kitabında Çevre

Ders kitabı, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyalidir (Demirel ve Kıroğlu, 2005: 9).

Güneş'e göre ders kitabı: "öğretim programları doğrultusunda hazırlanan, belli bir düzeydeki öğrenciler için yazılan ve öğrenim amacı ile kullanılan, öğrenmeyi ve anımsamayı kolaylaştıran, kolaydan zora uzanan, sistemli ilerleme ve gelişme sunan teknik bir kitap" olarak tanımlanmıştır.

Bir kitabın ders kitabı olarak nitelendirilmesi, ilgili dersin programıyla örtüştüğü anlamına gelmektedir. Dolayısıyla programın hedef ve davranışlarının gerektirdiği strateji, yöntem ve teknikleri uygulamaya uygun bir araç demektir. Bu açıdan bakıldığında, bir ders kitabı birçok aracın işlevini yerine getirme durumunda olan bir araçtır." (Kılıç ve Seven, 2003: 19).

6. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında "Sosyal Bilgiler Öğreniyorum", "Ülkemizin kaynakları" ünitelerinde çevreyle ilgili kısımlar yer almaktadır.

“Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde temizlik ve çevre kirliliği üzerinde durulmuş, kirlilik çeşitlerinden bahsedilmiş, kirliliğin canlı yaşamını nasıl etkileyeceğine değinilmiş, kirliliğe sebep olan faktörlerden bahsedilmiştir. Bu üniteye bağlı olarak ders kitabının 17. Sayfasında bir kutucuk içerisinde konu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Öğrencinin daha iyi anlamasını sağlamak ve öğrenciyi düşünmeye sevk etmek için bazı cümlelerin altı çizili olarak verilmiştir. Kitabın 25. Sayfasında “Yaşadığımız çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklayabiliriz” ifadesi ile sosyal bilgiler dersinin öğrencilere bu ünite dahilinde ne kazandırılmaya çalışıldığı belirtilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitabının 4. Ünitesi olan “Ülkemizin Kaynakları” isimli ünitenin “Doğal Kaynaklarımız Tükenmesin” başlıklı bölümünde; doğal kaynaklardan, doğal kaynakların bilinçsiz olarak tüketildiğinden bahsedilmiştir. 1994 yılında yayınlanan bir derginin haberi 11. Sayfada okuma parçası şeklinde sunulmuştur. 110 ve 111. Sayfalarda konuyla ilgili olarak ekolojik sorunlarla ilgili öğrencilerin dikkatlerini çekebilecek çeşitli fotoğraflara yer verilmiştir. Konunun başında “Doğal kaynaklar tükenir mi?, Doğal kaynaklarımızı korumak için neler yapmalıyız?” şeklinde sorular sorularak doğal kaynakların bilinçsiz bir şekilde tüketilmesinin canlı yaşamını olumsuz etkilediği üzerinde durulmuş, öğrencilerin doğal kaynaklara olan yaklaşımlarının yeniden gözden geçirmeleri gerektiğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde, “Çevre Yasası, Hükümetlerin Tasası” şeklinde bir ifade ile ders kitabının 148- 151. Sayfalarında çevre sorunlarının, çevre kirliliğinin doğurduğu acı sonuçtan ve Hükümetin ne yapması gerektiğinden bahsedilmeye çalışılmıştır. Kitabın 148. Sayfasının sağ üst köşesinde, Mustafa Kemal Atatürk’ün ifadeleri yer almaktadır. 2006 yılında yayınlanan bir habere yer verilmiş ve bu haberden yola çıkılarak öğrencileri düşünmeye teşvik edici bir soru sorulmuştur. Tuzla’da meydana gelen bir çevre felaketi örnek olarak verilmiş, bu durumun Türkiye aleyhine Avrupa Birliğine girme sürecinde bir engel olabileceği hususunda bir internet haberine yer verilmiştir. Kitabın 151. Sayfasında Fethiye-Ölü Deniz’in fotoğrafına yer verilmiş ve öğrencilere bir soru sorulmuştur.

Soru:

“Hükümet yeni bir çevre yasası hazırlayacak. Bu sayfadaki fotoğrafı dikkate alarak yasada nelerin yer almasını isterdiniz? Neden? Bu konuda sizin yapacağınız girişimlerin hükümetin karar alma sürecini nasıl etkileyeceğini tartışınız.”

Bu soru ile öğrencilerin düşünme becerilerinin gelişmesi, onları aktif düşünmeye yöneltmek hedeflenmiştir. Öğrendikleri bilgilerden hareket ederek günlük hayata dair bir örnekten yararlanarak, siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin, gündemi ve yönetimin karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini tartışabilirler.

2.3.12.2. Öğrenci Çalışma Kitabı:

6. ve 7. Sınıf 2007 Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabına bakıldığında kitapta çevre ile ilgili verilen bilgilerin sınırlı olması nedeniyle, öğrenci çalışma kitabında verilen sorularda bu oranda eksiklikler söz konusudur.

2.3.12.3. Öğretmen Kılavuz Kitabı:

MEB'nin 2006 Sosyal Bilgiler ders kitabında çevre ile ilgili konulara çok az yer verilmesi nedeniyle öğretmen kılavuz kitapları da bu oranda kazanım ve etkinliklere yer vermemiştir. Var olan kazanımları şöyledir:

- Yakın çevrelerindeki bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu fark eder.
- Bir soruna getirilen çözümlerin hak ve, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.
- Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini tartışır.
- Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirir.

İlk kazanım 1. Ünite olan “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde yer almaktadır. Direk olarak çevre ile ilgili olmasa da öğrencilere bir olayın çok farklı yönlerinin olduğu bilgisi kazandırılmaktadır. Ayrıca bir olaydan farklı görüşleri ve olguları çıkarabilme bir olay hakkında karar vermeden önce onun tüm yönleriyle etkileri

ve sonuçlarının göz önüne alınmasının önemi sağlanmaya çalışılmaktadır. Öğretmen kılavuz kitabının 67-68. Sayfalarında konu ile ilgili kazanım, konun amacı, konunun işlenişi ile bilgiler yer almaktadır.

Öğretmen kılavuz kitabının 71-72. Sayfalarında “Kağıttan Fidana” adlı konuda olgu-kavram genelleme zinciri kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu konuda ki kazanımın işlenmesindeki temel amaçlardan biri; sosyal sorunlara yönelik bilimsel bir bakış açısı kazandırmaktır. Konunun işlenişinde, öğrencilere “Gencecik Ağaç Bile Ağlamış” isimli hikaye okutularak okuma esnasında “Bu Ağaç Niçin Ağlıyor”, hikaye sonunda da “Bu ağacın sorunlarına sen olsan nasıl çözüm getirirdin?” vb. sorular sorularak öğrencinin, günlük hayta karşılaştıkları sosyal sorunlara ilişkin aktif düşünce becerilerinin gelişmesine yardımcı olmak, bilimsel bir bakış açısı sergilemelerini sağlamaktır.

Kitapta 18-19. Sayfalarda yer alan geri dönüşüm amblemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Öğrencilere geri dönüşümün önemi, ürünlerin tekrar işlenerek geri dönüşümün yapılabildiği çeşitli sorular yardımıyla anlatılmak istenmiştir.

Öğretmen kılavuz kitabında 123. Sayfadan itibaren verilen “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinin içinde bulunan konularda “çevre, çevre kirliliği, doğal kaynak, doğal ortam, israf, kaynak, tasarruf, verimlilik” gibi kavramların verildiği görülmektedir.

Üniteye bağlı birçok konu öğrencilerin ülkemizin kaynaklarını ve zenginliğini fark ederek bunlarla ekonomik faaliyetler arasında nasıl bir ilişki olduğunu, bu ekonomik faaliyetlerin ülke ekonomisine katkısının üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin yakın çevrelerini, yaşadıkları yerlerdeki doğal kaynaklara ve bu kaynakların kullanımı konu edilmiştir.

“Enerji Kaynakları Bize Emanet” başlıklı konu da (133-134), doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerinin öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir. Konunun amacı; öğrencilerin yaşadıkları yerin doğal kaynaklarını, bu kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini kavramalarını, tartışabilmelerini sağlamaktır. Öğrencilere enerji kaynaklarından bahsederek, yenilenebilir enerji kaynaklarının öneminden ve neden tercih edilmesi gerektiği hususunda bilgi verilmeye çalışılmaktadır.

141-142. sayfada “Ormandaki Varlık” adlı konuda; doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkileri kazandırılmak istenmiştir. Konunun amacı; doğal kaynakların aşırı tüketilmesi ve kirletilmesi karşısında duyarlı ve bilinçli bireyler oluşturmak. Öğretmen kılavuz kitabına bakıldığında öğrencilere derse başlamadan önce “Doğal kaynakların neler olduğu ve bu kaynakların insan yaşamına etkileri nelerdir?” sorusu sorularak derse giriş yapılabilir. Öğrencilerin aktif düşünmeleri sağlanarak derse olan ilgileri de canlı tutulmuş olur. Konunun amacı; doğal kaynaklardan bilinçli olarak yararlanmanın önemidir. Doğal kaynaklardan yararlanma insan yaşamı için oldukça önemlidir, ancak bu yararlanmanın belli bir sınırı olmalıdır. Doğa belli bir noktaya kadar ancak kendini yeniler, buna doğal denge denir. Doğal dengenin bozulması insanın, diğer canlıların ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelmesi demektir. İnsanların ve diğer canlıların ihtiyaçlarını karşılayamaması onların sonu demektir. Bilinçli tüketim bu noktada çok önemlidir. Doğal dengenin bozulmaması için tüm insanlığın ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve doğanın kendisini yenilemesine imkan verecek oranda yararlanıp, bilinçli tüketiciler olmaları gerekir. Öğretmen kılavuz kitabında belirtilen ünitelerde, konunun amacı ve kazanımlar kısmında bilinçli tüketici olma, yakın çevreden haberdar olma, sorumluluk sahibi olma gibi noktalarda öğrencilerin bilinçlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

7. sınıf 2007 Öğretmen kılavuz kitabında 212-213-214-215. Sayfalarında “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde “Çevre Yasası Hükümetlerin Tasası” adlı konuda; siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin gündemi ve karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini örnekler üzerinden tartışabilme özelliği kazandırmak istenmektedir.

Araç-gereç olarak; çevre yasası, çevre ile ilgili afiş ve fotoğraflardan yararlanılabilir. Metnin konusu; toplumu ilgilendiren sorunların çözümünde vatandaş olarak gereken girişimler üzerinde durulmuştur.

- Neden Çevre Yasası’nda değişiklik yapılma gereği doğdu?
- Çevre Yasası neden 11 yıldır çıkartılmıyor?
- Zehirli varillerin bulunması Yasa’nın çıkarılma sürecini nasıl etkilemiştir?
- Sivil toplum örgütlerinin süreç üzerindeki etkisi ne ölçüde olmuştur?

Şeklinde sorular sorularak onların yasal kamuoyu oluşturmanın yasal yollardan yapılması gerektiği üzerinde durularak, ders kitabında yer alan konu okutulup daha sonra yukarıda verilen sorular sorularak öğrencilerin olayı kavramaları sağlanabilir, öğrencilerin Çevre Yasası'nda yapılacak değişikliklere dikkatleri çekilebilir.

6. ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı, öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci çalışma kitabı yapılandırmacı yaklaşıma uygun hazırlanmış olup, öğrenci merkezli etkinliklere yer vermektedir. Sadece bilgi yüklemekten uzak, öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirici özelliğe sahiptirler ancak ders kitabına bakıldığı vakit çevre ile ilgili konulara oldukça az yer verildiği açıkça görülmektedir, bu konuda ders kitabında eksiklik söz konusudur.

2.3.13. Çevre Bilinci Kazandırmak İçin Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Öğretimin daha etkili ve verimli hale gelebilmesi için birçok yöntem ve teknik geliştirilmiştir. Öğretmen bu teknikleri ve yöntemleri iyi bilmeli ve dikkatli seçmelidir. Bu yapıldığı takdirde öğrenme daha kalıcı ve verimli olacaktır. Yapılan araştırmalar öğretim yöntem ve tekniklerinin bütün öğrenmeler için tek bir yöntemin başarı sağlamadığını ortaya koymuştur. Ancak bunun yanında öğretim yöntem ve teknikleri konusunda çok iyi bir bilgi birikimi ve doğru yerde, zamanda uygulama becerisinin gerekliliği başarının sağlanması açısından şarttır (Erden, tarihsiz: 98). Öğretim yöntem ve teknikleri bilgisi, uygun yöntem ve tekniğin seçimi, bunların yerinde ve zamanında kullanılması, öğretmen ve öğrencinin başarısını artıran temel etkenlerdir (Koç vd., 2009: 162).

Öğretim ilke ve yöntemlerinin seçimi bir ölçüde öğretmenin yöntem tercihi ve kendine özgü stiline bırakılmalıdır. Bununla beraber unutulmaması gereken nokta, her öğrencinin farklı şekilde öğrendiği ve araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin öğrenme biçimlerinin genellikle öğretmenlerin öğrenme biçimlerinden farklı olduğudur. Pek çok öğrenme tercihi ve birleştirilmiş öğrenme tercihleri vardır. Ancak en iyi öğretmenler. Bu geniş tercih aralığındaki öğrencilerin öğrenme potansiyellerine uygun çeşitli yöntem uygulayanlardır. Rutin bir sınıf ortamı, bir gün ders anlatarak, diğer bir gün tartışma başlatarak, bir başka gün film izleterek ve benzeri etkinlikleri sürdürerek,

çeşitlendirilebilir. Ancak ders saati içinde çeşitli yöntemlerden yararlanılması, dersin işlenmesi sırasında hem ilgiyi hem de heyecanı artıracaktır (Akınoğlu vd., 2008: 223).

Öğretmen, konunun ve öğrencinin özellikleri ile çevre imkanlarına göre herhangi bir konuyu, çok çeşitli yöntemler kullanarak işleyebilir; yeter ki bu yöntemler, öğrenme ve öğretim ilkelerine uygun olsun. Bu nedenle en yeni görüşlere göre, eğitim sorunlarının karmaşık ve değişik oluşu nedeniyle “en iyi yöntem” diye bir yöntem yoktur. Her yöntemin iyi ve kötü tarafları vardır (Çoban vd., 2007: 219). Herhangi bir yöntem, öğretim sırasında, öğrencileri beden ve zihin etkinliklerine yöneltiyorsa, sorulan soruların cevaplarını öğrencilerin yine kendilerinin bulmasına imkan veriyorsa; öğrencileri düşünmeye yöneltiyorsa, o “yöntem” iyi bir yöntemdir (Binbaşioğlu, 1983: 91-92).

Öğretim sürecinde belirli bir yöntem kullanmanın önemli olup olmadığı uzun süre tartışılmıştır. Eğitimciler öğretilcek konunun iyi bilinmesinin yeterli olmadığı “nasıl” öğretilceğinin de, yani öğretim yönteminin de iyi bilinmesi ve uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir. Akademisyenler ise konuyu iyi bilen bir öğretmenin yöntemle ilgili bilgi becerilere fazla gerek duymadan öğretimi başarıyla sürdürebileceğini belirtmişlerdir (Bilen, 2002: 44; Akt: Taşpınar, 2010: 64). Bu tartışmalar daha çok öğretmen merkezli öğretim ortamlarının dikkate alındığı dönemlerin tartışmalarıdır. Ancak günümüzde öğretmekten daha çok öğrenme odaklı bir eğitim-öğretim süreci ön plandadır. Bir başka deyişle öğrenci merkezli ortamlar yaygınlaşmıştır. Bu gelişmeler çok farklı araçları, öğretim yöntemlerini eğitim-öğretim sürecine kazandırmıştır. Dolayısıyla artık günümüzde çağdaş öğretim yöntemleri bilinmeden ve uygulanmadan etkili bir öğrenme sağlanması güçtür (Taşpınar, 2010: 64).

Yapılan araştırmalar Sosyal Bilgiler dersinde etkili öğretimi gerçekleştirmek amacıyla değişik yöntemlerin, farklı strateji ve tekniklerin, pek kullanılmadıklarını ortaya koymaktadır. Buna ders süresinin kısıtlı olması, müfredatın yoğun olması, ders araç ve gereçleri bakımından yeterli donanımına sahip olunmaması gibi etkenlerin yanında yöntemlerin bilinmemesi ve öğretmenler tarafından kullanılmaması gibi etkenlerin bilinmemesi ve öğretmenler tarafından kullanılmaması gibi nedenler de eklenebilir (Kan, 2006: 538). Bu durum sosyal bilgiler dersinde çevre bilinci kazandırmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle öğretmene düşen sorumluluk ve yük

oldukça fazladır. Her şeyden önce öğretmen iyi bir çevre bilgisine, bunun yanında öğretim yöntem ve teknikleri hakkında iyi bir birikim sahibi olmalı, çevre bilgisi, çevre bilinci kazandırma konusunda hangi öğretim yöntem ve tekniklerinin daha etkili olacağını bilmeli ve bu doğrultuda dersi işlemelidir. Öğretim yöntem ve tekniklerinin seçimi özenle yapılmalıdır. Buna göre öğretim yöntem ve tekniklerinin seçimine etkileyen faktörler genel olarak şu şekilde özetlenebilir:

- Hedeflenen kazanımlara uygun nitelikte olmalıdır.
- Öğrenci özellikleri dikkate alınmalıdır.
- Zaman faktörü göz önünde bulundurulmalıdır.
- Öğretim araçlarının mevcudiyetine dikkat edilmelidir.
- Öğretmenin tutumuna dikkat edilmelidir.
- Kullanılan yöntem ve teknikle ilgili olarak öğretmenin bilgisine dikkat

edilmelidir (Cin, 2006: 123).

Tüm bunlara dikkat edilerek, yöntem ve teknik seçimi yapılmalıdır. Sosyal Bilgiler öğretmeni bu açıdan kullanacağı yöntemin, hedeflenen kazanımlara uygun olup olmadığına, öğrenci özelliklerine uygun olup olmadığına, sınıftaki öğrenci sayısına, zaman faktörüne, mevcut bulunan öğretim araçlarına uygun olup olmadığına dikkat etmeli ayrıca kullanacağı yöntem ve tekniğini bilip bilmediğine özen göstererek kullanmalıdır (Çakar, 2008: 36).

Öğretmenin öğrencilere sosyal bilgiler dersinde çevre bilinci kazandırmak için kullanabileceği belli başlı öğretim yöntem ve teknikleri şu şekilde sıralanabilir.

A) Düz Anlatım Yöntemi

Öğretmenlerin en çok kullandıkları eski yöntemlerden biridir. Öğretmen merkezli bir yöntem olup, öğretmenlerin konu ile ilgili bilgilerini pasif biçimde oturan öğrencilere aktardığı bir ortamda gerçekleşir (Sönmez, 2001: 199). Anlatım en eski öğretim yöntemidir. Çok sık kullanım, kötüye kullanımı ve yanlış kullanımı nedeniyle en etkisiz yöntem olarak da bilinmektedir. Gerçekte de, öğrenciler pasif bir durumda oturdukları ve genellikle öğretim sırasında soru sorma ve düşüncelerini açıklama imkanına sahip olamadıkları için etkin bir yöntem sayılmaz, hatta bazen etkinlik eksikliğinden dolayı sıkıntılara, gündüz rüyalarına ve disiplin sorunlarına neden

olmaktadır. Modern öğretim anlatıma pek fazla yer vermemekle birlikte öğretmen her konuda bu yöntemden belli bir ölçüde yararlanma gereği duymaktadır. Önemli olan husus anlatımın yerinin ve süresinin iyi seçimidir. Anlatımın kısa ve ilginç olmasının sağlama ve herkesin dikkatini çekme öğretmenin görevidir. Öğretmenin konuşmasının, hareketlerinin, görünümünün, anlatımdaki açıklığın ve öğrencilerle göz göze ilişkisinin bu yöntemde son derece önemli olduğu bilinmelidir (Küçükahmet, 2007: 55-56).

Düz anlatım yönteminin kullanılmasındaki en önemli sınırlılık öğrencinin dikkat ve ilgisinin azalmasıdır. Bundan dolayı bu yöntemin uzun süreli kullanılması öğrencinin dersten sıkılmasına, ilgisinin kaymasına neden olmaktadır. Öğretmen bu duruma mani olmak için diğer öğretim yöntem ve teknikleri de kullanarak dersi daha etkili işleyebilir. Örneğin çevre konusu işlenirken öğretmen derste “Çevre nedir?”, “Çevre Kirliliği nedir ve ne gibi olumsuz durumlara yol açar?”, “Kirliliğin önüne geçebilmek için neler yapılmalıdır?” gibi giriş bilgileri vererek başka yönetime geçmelidir.

Düz anlatım yönteminin etkili bir şekilde kullanılması ve istenilen sonucun alınması öğrencilerin derse katılması ile mümkündür. Bunun için:

1. Öğretmen, öğrencinin motivasyonunu artırmak için etkili bir giriş yapmalıdır.
2. Tek başına kullanılan bir yöntem olmamalı, diğer öğretim yöntem ve teknikleriyle birlikte kullanılmalıdır.
3. İlkokul öğrencilerinde dikkat süresi en fazla 10 dakikadır. Bu nedenle ne kadar uzun konuşulursa o kadar az dinlenilirsiniz.
4. Öğretmen konuyu bir kaynağa bakarak okumamalı, küçük notlar tutmalıdır (Bart ve Demirtaş, 1997: 51).

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle öğretmenlerin düz anlatım tekniğini çevre ile ilgili konularda giriş yapma, motive etme, başka kaynaklardan bilgi verme, kullanılacak diğer etkinlikleri açıklama ve konuların tekrarında kullanabileceği söylenebilir.

B) Soru-Cevap Yöntemi

Sınıf içi uygulamalarda en yaygın bir şekilde kullanılan tekniktir. Bu teknik, öğrencilere düşünme ve konuşma alışkanlıklarının kazandırılma bakımından oldukça

önemlidir. Sokrates'in yöntemi olarak da bilinmektedir. Sokrates'in önceden düzenlenmiş birtakım sorularla karşısındakinin zihninde saklı bulunan doğruları açığa çıkarma ve böylelikle ona gerçeği buldurma temeline dayanan bir öğretim tekniğidir (Demirel, 2006: 88).

Soru-cevap tekniği, sınıf etkinliklerinde soru sorulması ve cevap verilmesi yoluyla tartışmanın yürütüldüğü bir öğretme tekniğidir. Bu teknik düşünmeyi ve konuşmayı özendirme bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca fikirlerin veya durumların açıklığa kavuşması için de oldukça kullanışlıdır (Bilen, 2006: 138).

Eğitim tarihi boyunca en çok kullanılan tekniklerden biri olan soru-cevap tekniği, öğrenme kurumlarındaki büyük değişikliklere karşın önemini korumakta ve geniş çapta uygulama alanı bulmaktadır. Bu tekniğin sınıf içi öğretimdeki yararları şunlardır:

1. Bilmek istenen hususları öğretmek,
2. Başkalarının belirli konularda neler bildiğini saptamak,
3. Düşünme yeteneğini geliştirmek,
4. Öğrenmeyi güdülemek,
5. Öğrendiklerini uygulama olanağı vermek,
6. Belirli verileri örgütlemeye yardımcı olmak,
7. Verileri yorumlama olanağı vermek,
8. Önemli noktaları belirginleştirmek,
9. Sebep-sonuç ilişkisini göstermek,
10. Öğrencinin ilgisini keşfetmek,
11. Dağınık dikkatleri konuya çekmek, gibi (Clark ve Starr, 1968: 218; Akt:

Bilen, 2006: 138).

Soru-yanıt yöntemi geleneksel kullanımı, bir ölçüde, doğurtuculuk türüne benzer gibi görünmekle birlikte, geleneksel kullanımda daha çok, önceden belirlenmiş olan sorular sorulduğunda, bunların kalıplaşmış yanıtlarını hemen, duraksamadan söylemek temeldir. Bir başka deyişle, ezberciliği teşvik eden bir yaklaşım olarak görülür ve verilecek yanıtların önceden belellenmesi gerekir. Oysa bugünkü anlayışa göre, sorulan soruların yanıtlanması ile birlikte, bunların tartışılması açıklanması, yorumlanarak birtakım genellemelere gidilmesi söz konusudur. Böylece, verilen doğru yanıtların

yüzeysel biçimde ezberlenmesi yerine, zihinsel yeteneklerin kullanılması temel alınarak kalıcı olması, öğrenilmesi sağlanır. Eski bir öğretim yöntemi olmasının yanında, doğru kullanılırsa, öğrenmeyi denetleme ve geliştirmede iyi bir araçtır (Sözer vd., 1998: 94).

Sosyal Bilgiler dersinde oldukça sık kullanılan bir öğretim yöntemidir. Diğer birçok derste olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde de düz anlatım yönteminin sıkıcı olmamasını, öğretimi etkili hale getirmede yararlanılan bir etkinliktir. Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda kullanılabilecek önemli etkinliklerden biridir. Öğretmen kılavuz kitabına, ders kitabına bakıldığında bu konu ile ilgili olan yerlerde öğrencilere çeşitli sorular sorularak onların ilgi ve motivasyonlarının derse çekilip ders verimliliğinin arttırılmak istendiği görülebilir.

Sosyal Bilgiler dersinde diğer birçok konun işlenişinde olduğu gibi çevre ile ilgili konularda öğretmenlerin başvurduğu ve sıkça kullandığı önemli öğretim yöntemlerindendir. Öğretmenler öğrencilere çeşitli sorular sorarak derse olan ilgilerini bu yöntem sayesinde çekebilmektedirler.

C) Tartışma Yöntemi

Tartışma, bir konu hakkında öğrencileri düşünmeye yöneltmek, iyi anlaşılmayan noktaları açıklamak ve verilen bilgileri pekiştirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, bir konunun kavranması aşamasında karşılıklı olarak görüşler ortaya koyma, bir problemin çözüm yollarını arama ve değerlendirme çalışmaları yaparken kullanılır. Büyük grup tartışması, küçük grup tartışmaları gibi çeşitli uygulamaları söz konusudur (Şişman, 2010: 16).

Tartışma yöntemi, öğrenci etkinliğine dayalı olarak, özellikle öğrencinin konu ile ilgili anlamadığı noktaların açığa kavuşması ve konuyu pekiştirmesi için kullanılır. Bununla birlikte yöntem, öğretmenin konunun öğrenciler tarafından nasıl kavrandığını görmesine yardımcı olur. Ayrıca, öğrencilerin daha önceden var olan bilgilerinin harekete geçmesi ve hayatla ilişkilendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu yöntem, hem duyuşsal, hem de bilişsel alanlarda amaçların gerçekleşmesine dönük olarak kullanılabilir. Bilişsel amaçlara yönelik tartışmalar, öğrencilerin görüşlerini incelemelerini ve daha önce öğretilenlerle ilişki kurmalarını sağlar. Duyuşsal amaçlara yönelik tartışmalar ise, öğrencilerin değerlendirmelerini ve iyi dinleme becerilerini geliştirmelerini olanaklı kılmaktadır (Gözütok, 2000; Akt:Güven, 2008: 267).

Tartışma yöntemi kullanılırken, verim alınabilmesi için aşağıdaki özelliklere dikkat edilmelidir:

1. Tartışma konusu ilgi çekici olmalı önceden belirlenmeli ve planlaması yapılmalıdır.
2. Tartışma öncesi konu ve hedefler öğrencilere açık ve net olarak belirtilmelidir.
3. Tartışmayı yönlendirecek sorular önceden belirlenmelidir.
4. Kullanılacak araçlar ve teknikler belirlenmelidir. (dramatizasyonlar, film, slaytlar vs)
5. Tartışmanın yapılacağı fiziki ortam düzenlenmelidir. Kalabalık sınıflarda bazı öğrencilerin ilgisi tartışmadan uzaklaşabilir. Bunun için sınıf, öğrencilerin birbirlerini görebilecekleri şekilde düzenlenebilir. 20-25 kişiden fazla sınıflarda uygulanmamalıdır.
6. Tartışma sonucunda, tartışma, öğretmen ve öğrenciler tarafından değerlendirilmeli ve sonuç özetlenmelidir (Küçükahmet, 1998: 72).

Çevre ile ilgili konularda da öğretmenler çevre bilinci geliştirme yönelik olarak bu teknikten yararlanabilirler. Örneğin “Çevre kirliliği gün geçtikçe artmaktadır” gerçeğinden hareketle, Dünyada Türkiye’ de yaşanan çevre felaketleri, çevre sorunlarının getirebileceği kayıplar üzerinde tartışılabilir ve sonuçlar üzerinde gerekli değerlendirmeler yapılabilir.

D) Örnek Olay İncelemesi Yöntemi

Örnek olay yöntemi gerçek hayta karşılaşılan problemlerin sınıf ortamında çözülmesi yoluyla öğrenmenin sağlanmasıdır. Bu yöntemin öğrencilere bir konu ya da beceriyi kazandırmak ve o konuda uygulama yaptırmak amacıyla kullanılır (Demirel, 2000: 85).

Örnek olay incelemesi öğrencilerin sorunlu bir olaya aktif olarak katılmalarını gerektiren bir yöntemdir. Sorunlu olay gerçek ya da hayali olabilir. Olayı anlatan ve gerekli verileri kapsayan bir rapor üzerinde çalışan öğrenciler, olayı öğrenir, verileri analiz eder, sorunu değerlendirir. Tartışarak olayın nedenlerine ya da çözümüne ilişkin öneriler getirirler (Küçükahmet, 1997: 83).

Örnek olay incelenmesinde aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

1. Örnek olay yazılı olarak öğrencilere sunulur. Olay, öğrencilere çoğaltılmış materyal olarak verilebileceği gibi, tepegöz ya da bir yansıtıcı ile öğrencilerin görebileceği şekilde perdeye yansıtılır.
2. Öğrencilerin soruları varsa yanıtlanır. Olayın bütün öğrencilerce anlaşılması sağlanır.
3. Yönlendirici sorular sorulur. Alternatif çözümler üretilir.
4. Öğrencilerin alternatif çözümler üretmeleri istenir. Çözüm örnekleri üretme esnasında öğrencilere ikili üçlü gruplar halinde tartışma fırsatı verilebilir.
5. Yeni çözüm önerileri dikkate alınarak örnek olayın öğrenciler tarafından yeniden yazılması istenir. Olayın yeniden yazılmasında öğrenciler bireysel çalışabileceği gibi, iki kişi birlikte çalışabilir (Tokcan ve Demirkaya, 2009: 456).
6. Bu yöntem çevre bilinci geliştirme konusunda etkili olabilmektedir.

E) Problem Çözme Yöntemi

Problem çözme tekniği konu alanlarının öğretimini gerçek yaşam koşulları içinde her gün daha da artan yoğunlukta kullanılmaktadır. Problem çözme üst düzey zihinsel etkinliklerin kazanılmasında işe koşulan bir etkinliktir. Bu bakımdan söz konusu teknik hedefin bilişsel alan basamaklarından bilgi ve kavrama düzeyine dayalı bir uygulama düzey etkinliğidir. Bugünkü toplum değerlere körü körüne uyan kişileri değil, yaratıcı, kritik ve analitik düşünebilen, karşılaştığı değişik problemleri çözebilen kişiler istemektedir. Bu niteliklerle donatılmış bir bireyin yetişmesi bu türden öğretim tekniklerinin uygulanmasıyla mümkündür. Bu gerekçeyle problem çözme tekniğiyle öğretim, ilköğretim yıllarında başlatılmalıdır (Bilen, 2006: 153). Bu yöntem daha çok bir konunun kavranması aşamasında karşılıklı olarak görüşler ortaya konurken, bir problemin çözüm yollarını ararken ve değerlendirme çalışmaları yaparken kullanılır (Demirel, 2006: 78). Bu yöntemin sosyal bilgiler dersinde kullanılması oldukça etkili olabilir; örneğin çevre konusu küresel bir meseldir ve bütün toplumun problemidir. Dünyada ve ülkemizde yaşanan çevre sorunlarının nedenlerinin bulunması bu alana özgü bir problemidir.

F) Grup Çalışması

Grup çalışması, 2-8 öğrencinin bir araya gelerek bir problemi ya da konuyu araştırmak ve rapor etmek maksadıyla yürüttükleri çalışmadır. Birlikte çalışma alışkanlığı kazandırmak ve onların sosyalleşmelerine yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Bu yöntemde, öğrencilerin ilgi ve yetenekleri göz önüne alınarak gruplar oluşturulur ve sıralar bütün öğrencilerin görebileceği şekilde düzenlenir. Görev dağılımı yapılır; başkan, yardımcısı, yazıcı ve sözcü seçilir. Belli bir süre dahilinde bir konu hakkında tartışılır yada araştırılır ve elde edilen bilgiler sözcü aracılığıyla sınıfta sunulur (Gömleksiz, 2004: 133). Grup çalışmasıyla öğrencilerin çevresel problemlere yönelik ilgileri daha fazla çekilebilir, öğrenciler problemlere karşı çözüm önerileri üretebilirler, öğretmen grup çalışmasıyla öğrencilerin aktif olarak düşünme becerilerini geliştirmelerine olanak verip, dersin daha verimli geçmesini sağlayabilir.

G) Proje Tabanlı Öğrenme Yöntemi

Bir problemin bireysel ya da grup çalışması olarak ele alınıp, yaşama dönük, günlük hayatta işe yarar sonuçlar elde etmeyi amaçlayan bir öğretim yöntemidir. Çok geniş bir kullanım alanı olan proje yöntemi, araç- gereç yapımı projeleri, öğrenme projesi, çalışma projeleri, estetik nitelikli projeler olarak özetlenebilir. Yöntem seçimi, projenin hazırlığı, gerçekleştirilmesi, değerlendirilmesi gibi dört aşamadan oluşmaktadır. Problem çözme yeteneğini geliştirdiği gibi birlikte çalışma alışkanlığı kazandırmakta, öğrencileri yaratıcılığa özendirmektedir; ancak bu uygulama zaman zaman öğretmenin kontrolünden çıkabilmektedir. Bir diğer dezavantajı ise ekonomik olmaması, yonteme ve yürütme güçlüklerinin olmasıdır (Taşpınar, 2005: 100-101). Proje tekniği bireysel ya da küçük gruplar aracılığıyla doğal koşullar altında yaşama benzeyen bir yaklaşımla problemlerin çözümünü amaçlayan bir öğretim tekniğidir diye tanımlanabilir (Bilen, 2006: 207).

Proje tabanlı öğrenme, günümüzde eğitim sistemlerinin alması gereken biçimi göstermek için özenle seçilmiş üç temel kavramdan oluşmaktadır. Bu kavramlardan birisi öğrenme kavramıdır ki dikkati öğrenene değil öğretene çekmek açısından son derece önemlidir. Bir diğeri proje kavramıdır ve proje, starı ya da tasar geliştirme, hayal etme, planlama anlamına gelmektedir. Bu kavram, öğrenmenin projelendirilmesi yani yönlendirilmesi anlayışına işaret etmekte; tekil öğrenmeden çok belli bir amaca dönük

ilişkisel öğrenmeyi vurgulamaktadır. Projeyi bir hedef olarak değil, alt yapı unsuru olarak ele almakla da proje tabanlı öğrenme, öğrenmenin ürün değil süreç boyutunu vurgulamakta ve öğrenmeye, arzulanan ölçüde, öğrenene özgü bir yapı kazandırmaktadır (Erdem ve Akkayonlu, 2002; Akt:Ocak, 2007: 239-240). Bu yöntem çevre ile ilgili konularda kullanılabilecek bir yöntemdir. Öğrencilerin çevresel konular, sorunlar hakkında projeler üretip sorumluluk almaları sağlanabilir.

H) Gezi- Gözlem Yöntemi

Eğitsel amaçları gerçekleştirmek için okul tarafından organize edilen geziye ilişkin faaliyetlerin tümü gözlem gezisi yönteminin kapsamına girmektedir. Eğitime yapılan en eski eleştirilerden biri, kapalı kapılar arakasında ve gerçek öğrenmeye yer vermemesidir. Gözlem gezisi yöntemi bu eleştirileri bir ölçüde karşılamaktadır. Çünkü bu yöntemde öğrencilere “Gerçek dünyayı görme” imkanı sağlamaktadır. Öğrenciler öğretim materyallerinin olduğu yere giderek, gözlem yapma ve bu materyallerin doğal yerleşimlerinde çalışma imkanına sahip olurlar (Küçükahmet, 2007: 64).

Gözlem gezisi sırasında öğrencilerin bir çok duyu organına hitap edilir. Önceki medeniyetlere ait tarihi eserlerin toplandığı bir müzeyi gezen öğrenci, o dönemlerin kendine ait havasını alır, o insanlar tarafından yapılmış eserlere dokunarak o günü teknoloji seviyesini anlayabilir. Böylece öğrenme daha kalıcı olur. Bilgiler ilk elden öğrenilir. Ayın halleri, güneş tutulması, bulutların hareketi, yağmurun yağışı ya da hayvanların beslenme ve üremeleri fen bilgisi derslerinde gözlenip not tutulacak örnekler olabilir.

Bu yöntem sosyal bilgiler öğretiminde bütün yaş grubu öğrencilerine hitap edilebilir. Bu yöntemle öğrencilerin yaşlarına ve imkanlarına göre yakın çevreden, uzak çevreye doğru eğitici geziler düzenlenebilir (Kılıç, 2006: 136). Örneğin çevreyle ilişkin konularda yakın çevrede bulunan belli çevre kurumlarına ya da çevre sorunlarından etkilenen çeşitli yerleşim yerlerine gerekli izinler alındıktan sonra geziler düzenlenebilir.

İ) Olaya Dayalı Öğrenme Yöntemi

Amerika’da geliştirilen bu yaklaşımda öğrencilere gerçek bir olay sunulur. Öğrencilere olay hakkında daha çok öğrenmelerini gerektirecek bir görev verilir ve öğrendiklerin sergileyecekleri bir ürün hazırlamaları istenir. Genelde küçük gruplar halinde çalışan öğrenciler öğrendiklerini sergileyecekleri bir ortam oluştururlar. Bu süreç içerisinde öğrenciler gereken bilimsel kavramları öğrenirler, deney gerekiyorsa deney yaparlar ve beceri geliştirirler. Öğretmenin rehber konumunda olduğu bu çalışmalarda konular bir gazete, bir dergi veya televizyon haberlerinden bulunabilir ya da yakın çevrede meydana gelmiş bir felaket kullanılabilir. Bu yöntemle öğrenci pasif konumda değildir. Bilgilerini kendi oluşturup, deneyimlerinden kazandığı ürünleri ortaya koyma imkânı bulurlar (Kılıç, 2006: 129). Bu yöntem çevresel konularda öğrencilere katkı sağlayabilecek bir yöntemdir.

J) Beyin Fırtınası Tekniği

Beyin fırtınası, bir gruba ait öğrencilerin, açık fikirli olarak, bir konu, olay ve problem durumu hakkında düşüncelerini ve mantıklı olup olmadığı endişesine kapılmadan olabildiğince çok sayıda fikir üretmelerini istemek olarak tanımlanabilir. Beyin fırtınası stratejisinin temel amacı, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini pratik etmelerini sağlamaktır. Bu stratejinin amacı, öğrencilerin belli bir işi başarmak için, mümkün olduğunca çok sayıda alternatifleri göz önünde bulundurmalarını sağlamaktır. Beyin fırtınası stratejisinde başarı için, öğrencilerin bütün fikirlerinin kaydedilmesi ve yargısız olarak kabul edilmesi gerekir. Beyin fırtınası stratejisi, öğrencilerin özellikle yaratıcı ve orijinal fikirleri üretmelerine yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiş bir öğretim tekniğidir. Beyin fırtınası, belli bir konu veya probleme ilişkin öğrencilerin fikirler veya seçenekler geliştirmelerine olanak sağlar (Saban, 2005: 258).

Beyin fırtınası tartışma, becerilerini ön plana çıkararak sorun çözme becerilerini geliştirmeye yönelik olarak, çok sayıda fikri, bir grup insandan kısa bir zaman süreci içinde elde etmek için kullanılan, öğrenenlerin bir problemle ilgili yaratıcı fikirlerini eleştirme olmadan açıkladıkları bir uygulamadır (Erginer, 2000: 228).

Sosyal Bilgiler dersinde beyin fırtınası tekniğinden yararlanılarak:

- Çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlanabilir.

- İşbirliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştirilebilir.
- Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin yaratıcı fikirler ileri sürülebilir.

Öğrenciler bu yöntem ile çevresel konular hakkında düşünme becerileri geliştirebilir. Bu yöntemde çevre ile ilgili konularda öğrencilerin derse olan ilgisini çekip, onların aktif olarak derse katılmalarını sağlayabilecekleri bir yöntemdir.

J) Oyunla Öğrenme Yöntemi

Eğitim çok ciddi bir iş olup büyük fedakarlık ve emek ister. Can sıkıcı süreçler ve aşırı disiplinli uygulamalar bu durumu zorlaştırabilir. Özellikle ilköğretim çağındaki çocukların öğrenirken eğlenmeleri gerekir. Bu amaçla okulda öğrenciyi bu sürece aktif olarak katmak, yaparak ve yaşayarak öğrenmesini sağlamak ve öğrenmeyi oyun haline getirmek gerekir. Yarım bırakılmış hikayeler, parmak oyunları, kukla, nesi var, ben kimim, coğrafya oyunu gibi eğitici oyunlar kullanılabilir (Erden, tarihsiz: 147-148). Bu yöntem öğrencilerin ilgisini çekebilecek bir yöntemdir. Öğrencilere çevreyi koruma hususunda oyunlar vasıtasıyla olumlu davranışlar kazandırılabilir.

2.3.14. Çevre Bilinci Kazandırmak İçin Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Araç Gereç ve Materyaller

Öğretim tasarımı öğrenme-öğretme süreçlerindeki birçok kavram ile ilişkilidir. Bu nedenle, öğretim tasarımı kavramı diğer ilişkili olduğu bazı kavramlarla karışabilmekte, bazen de birbirinin yerine kullanılmaktadır. Öğretim tasarımı süreç olarak ele alındığında; öğrenmenin kalitesini sağlamak için, öğrenme ve öğretim kuramlarından yararlanılarak ilerleyen sistematik bir geliştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte, öğrenenlerin gereksinim ve hedeflerinin analizi ile sözü edilen gereksinimlerle örtüşen uygun sistemlerin geliştirilmesi bulunmaktadır. Bu sistemler içindeki öğretim materyal ve etkinliklerin geliştirilmesi ile öğretim ve öğrenenlerin değerlendirilmesi de öğretim tasarımı sürecinde bulunmaktadır (Berger ve Kam, 1996; Akt: Akkoyunlu, 2008: 10).

Öğrenme-öğretme sürecinde araç gereçler genelde öğretimi desteklemek amacıyla kullanılır. İyi tasarlanmış öğretim araç-gereçleri öğretim sürecini zenginleştirir, öğrenmeyi arttırır. Daha açıkçası araç-gereçler:

- Çoklu öğrenme ortamı sağlarlar
- Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olurlar
- Dikkat çekerler
- Hatırlamayı kolaylaştırır
- Soyut şeyleri somutlaştırır
- Zamandan tasarruf sağlarlar
- Güvenli gözlem yapma imkanı sağlarlar
- Farklı zamanlarda birbirleriyle tutarlı içeriğin sunulmasını sağlarlar
- Tekrar tekrar kullanılabilirler
- İçeriğin basitleştirilerek anlaşılmasını kolaylaştırır (Yalın, 2004: 82-90).

Materyaller öğretimi desteklemek, eğitim sürecini zenginleştirmek, bilginin algılanmasına somutluk sağlayarak öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla kullanılır. Bunun yanında unutmayı azaltır, öğrencinin motivasyonunu artırır, öğrenme isteğini kamçılar, hedef davranışlara yaparak yaşayarak ulaşmayı sağlar, düşüncenin kavramsallaştırılmasına katkıda bulunur ve öğrenme çevresini de doğallaştırır (Halis, 2002).

Araştırmalar görsel ve işitsel araçların, öğrenmenin kalıcı izli olmasını sağlaması açısından çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ne kadar çok farklı duyu organlarına hitap eden materyal kullanılırsa, öğrenme olayı da o kadar iyi ve kalıcı izli olmakta, unutma da o kadar geç olmaktadır. Eğitim araçları, eğitim ve öğretim etkinliklerinin daha verimli olmasını sağlamak için öğretmen ve yetiştiricilere en büyük yardımcıdır. Öte yandan araçlar ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar, doğru zamanda ve doğru bir şekilde kullanılmadıkça yararlı olmazlar. Bu durum daha çok öğretmene bağlıdır. Öğretmenin her ders için doğru materyali seçmesi ve kullanmayı bilmesi ile alakalıdır. İlköğretim sosyal bilgiler dersinde öğrenci aktif olarak derse katılmalıdır; çünkü tüm duyu organlarını kullanarak öğrenme ortamına katılan öğrenci daha kolay öğrenebilir ve öğrendiklerinin % 80' ini unutmaz. Yapılan araştırmalar göre öğrenci okuduklarının yalnız % 10' unu, duyduklarının % 20' sini, gördüklerinin % 30'unu,

hem görüp hem duyduklarının % 50'sini, görüp, işittikleri ve söylediklerinin % 80'ini ve görüp, işitip, dokunup ve söylediklerinin % 90'ını öğrenir ve unutmaz (Yaşar, 2004: 7).

Öğrencilerde bilgi, beceri, tutum ve değerleri geliştirmede kullanılan tüm araç, gereç ve kaynaklara öğretim materyali denir. Yapılan araştırmalar, öğrenmelerin gerçekleştirilmesinde görsel betimlemelerin önemli paya sahip olduğunu göstermektedir. Bazı öğrencilerin görsel betimlemeler yoluyla daha kolay öğrendikleri bilinmektedir. Görsel öğeler; bireylerin güdülenmesini, dikkatlerinin canlı kalmasını, duygusal tepkiler vermelerini sağlar. Aynı zamanda görsel materyaller kavramları somutlaştırır, anlaşılması zor olan kavramları basitleştirir, şekiller yoluyla bilginin düzenlenmesini ve anlaşılmasını kolaylaştırır, bir kavramla ilgili öğeler arasındaki ilişkileri örgüt şemaları ve akış şemaları yoluyla kolayca verebilir ve bazı öğrencilerin görsel öğelerle kaçırmaları olası bir takım noktaları anlama şansı verebilir (Yaşar, 2004: 5).

Sosyal Bilgiler dersi, çocukların toplum ve sorunları hakkında bilgi sahibi olmaları ve bir vatandaş olarak sorumluluklarını öğrenmede, insan ilişkilerini anlamada, ulusal özellikleri kavramada en gerekli olan derslerden birisidir. Bu bağlamda öğrencilerin Sosyal Bilgileri öğrenmelerini etkileyen unsurların belirlenerek önlemlerin alınması gerekmektedir (Şahin, 1994: 43)

Sosyal Bilgiler dersinde çevre bilincinin kazandırılmasında ne kadar farklı duyu organına hitap eden materyal kullanılırsa, öğrenme olayı da o ölçüde anlamlı ve kalıcı olacaktır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler öğretmeni mümkün olduğunca zengin çeşitlilikte materyal ve araç-gereç kullanmalıdır. Ancak materyal seçimi konusunda dikkat edilmesi gereken önemli noktalar vardır. Seçilen materyaller:

- Sunulan materyal, motivasyon ve başarı azmini arttırmalıdır.
- Çevresel ihtiyaçlara cevap vermelidir.
- Üniteye uygun olmalıdır.
- Kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerine uygun olmalıdır.
- Toplumun farklı kesimlerinden gelen öğrencilerin hepsine hitap etmelidir.
- Farklı gelişim özelliklerine sahip öğrencilere cazip gelmelidir.
- Ders planını aksatmayacak nitelikte olmalıdır.

- Eğitim araçlarında bulunması gereken temel niteliklere sahip olmalıdır (Öztürk ve Oltuoğlu, 2005: 92).

Tüm bunlara dikkat edilerek materyal seçilmelidir. Bu açıdan, Sosyal Bilgiler dersinde çevre bilincinin kazandırılmasında kullanılacak olan materyaller, motivasyon ve başarı azmini arttıracak, çevresel ihtiyaçlara cevap verecek, üniteye uygun, öğretim yöntem ve tekniklerine uygun, tüm öğrencilere hitap eden, ders planını aksatmayan, eğitim araçlarında bulunması gereken temel niteliklere uygun olmalıdır.

Sosyal Bilgiler programının en genel amacı bireyi içinde yaşadığı topluma, ülkesine ve insanlığa faydalı, iyi bir vatandaş olarak yetiştirmektir. Bu yüzden de Sosyal Bilgiler dersi ve bu dersin öğretimi büyük öneme sahiptir. Öğrenme-öğretme sürecinde öğretim materyallerinin kullanımı, etkili bir öğrenme ortamı hazırlayarak farklı öğrenme hız ve isteklerine sahip öğrencilerin öngörülen hedeflere daha kolay ulaşmasını sağlar. Öğretim faaliyetlerinde materyal kullanımı, algılama ve öğrenmeyi kolaylaştırır, dikkati çekerek derse olan ilgiyi artırır. Materyal kullanımının önemini bu kadar artıran, öğretim faaliyetinin materyaller sayesinde birden çok duyu organına hitap etmesidir. Öğretimde öğrencinin ne kadar fazla duyu organına hitap edilirse öğrenmeler o derece başarılı, kalıcı ve hızlı gerçekleşmektedir. Bu çerçevede ilköğretim programları arasında büyük bir öneme sahip olan Sosyal Bilgiler derslerinde materyal kullanımının ne derece önemli olduğu kavratılır (Yeşiltaş, 2009: 224).

Eğitim araçlarının sınıflandırılması genel olarak beş başlık altında yapılabilir.

1. Basılı Eğitim Araçları
2. İki boyutlu Materyaller
3. Üç Boyutlu Materyaller
4. Elektronik Materyaller
5. Bilgisayar Destekli Eğitim

Sosyal Bilgiler dersinde yukarıda sözü edilen araçlardan faydalanılmaktadır ve bu araçlar çocukların çevreye karşı hassasiyet kazanmalarında, çevre bilinçlerinin gelişimleri konusunda dersin işlevini yerine getirme noktasında etkili olmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde çevre bilinci kazandırılmasında kullanılacak materyaller, motivasyon ve başarı azmini arttıracak, çevresel ihtiyaçlara cevap verecek, üniteye uygun, öğretim yöntem ve tekniklerine uygun, tüm öğrencilere hitap eden, ders planını

aksatmayan, eğitim araçlarında bulunması gereken temel niteliklere uygun özellikte olmalıdır. Bu açıdan kullanılabilecek araç-gereç ve materyaller şu şekilde sıralanabilir:

- Görsel Araçlar
 - Kitaplar
 - Resimler
 - Afişler ve posterler
 - Karikatürler ve Gazete Kupürleri
 - Slaytlar ve Slayt Projektörleri
 - Tepegöz
 - Film Şeridi Projektörü
 - Gerçek Eşyalar ve Modeller
- Görsel ve İşitsel Gereçler
 - Film makinesi ve Hareketli Filmler ile Öğretim
 - Televizyon ve Video ile Öğretim
 - VCD ve DVD ile Öğretim
 - Bilgisayar ile Öğretim

1) Görsel Araçlar

Sosyal Bilgiler; sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır (Doğanay, 2004: 17).

Bu çalışma alanı, bünyesinde barındırdığı farklı disiplinlerin kazanımlarını öğrencilere aktarmayı hedeflemekte ve gerek sözel gerekse sayısal pek çok bilgiyi içermektedir. Öğrencilerin bu tür bilgileri öğrenmelerini kolaylaştırmak amacıyla eğitim-öğretim faaliyetleri sırasında görsel araçlardan sık sık yararlanılmaktadır. Diğer bir ifade ile görsel araçlar sayısal veya sözel olarak verilen bilgilerin, görsel sunumlarını gerçekleştirmede kullanılan araçlardır (Yazıcı, 2006: 653).

a) Kitaplar

Öğretimde en çok kullanılan görsel araç sınıfta her öğrencinin kullandığı ders kitabıdır.

Sosyal Bilgiler dersi için ders kitapları en temel materyallerden birisidir. Bu nedenle ders kitaplarının içeriği büyük önem taşımaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitabı dersi somutlaştırma, zevkli ve ilgi çekici hale getirebilecek şekilde hazırlanmalıdır. Kitabın içeriği kadar kullanımı büyük önem taşımaktadır. Çocuğun A ilinin yüzölçümünü öğrenmesi değil, genel özelliklerini kavraması, sosyal olaylara, problemlere çözümler getirebilmesi gerekir (Yanpar, 2005: 335).

Ders kitapları denildiğinde genelde profesyonel olarak üretilen yayınlar akla gelmektedir. Bu kapsamda ders kitapları, alıştırma kitapları, ders notları, dergiler ve bültenler yer alır. Ders kitapları geçmişte olduğu gibi günümüzde de insan kaynakları geliştirme alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Dünyadaki eğitim uygulamalarına diğer gereçlere göre öğrencilerin daha çok ders kitaplarından öğrendikleri bilinmektedir (Kaya, 20005: 82-83).

b) Resimler

İlköğretim birinci kademe Sosyal Bilgiler dersi için en fazla kullanılabilecek ders araçlarıdır. Öğretmen ve öğrenciler için kolay temin edilebilir, ekonomik olmaları bakımından sürekli başvuru alan ders araçlarıdır (Yaşar, 2004: 8). Resim bulmanın en kolay yolu çeşitli gazete ve dergilerde çıkan resimlerin kesilerek sınıf ortamına getirilmesidir. Çevre ile ilgili konularda sınıfa getirilen resimler öğrencilerin ilgisini çekebilmektedir.

c) Afişler ve Posterler

Afişler, levhalara benzer şekilde düzenlenen ancak, daha çok reklam amacı taşıyan araçlardır. Bu nedenle afişlerin hazırlanmasında dikkat çekici, çarpıcı renkler kullanılır. Sosyal Bilgiler dersinde, bir çok konuda afişlerden yararlanılabilir (Yaşar vd., 2009: 312) Bu derste çevre ile ilgili konularda sınıfa getirilen çeşitli afişler, posterler öğrencilerin dikkatlerini çekebilir.

d) Grafikler

Grafikler sayısal verilerin görsel simgeleridir. Grafikler ayrıca, veriler arasındaki ilişkileri ve eğilimleri de yansıtır. Birçok tablo çizelgeler de grafiklere dönüştürülebilirler. Grafiklerle verileri yorumlamak tablolara göre görsel olarak daha ilginçtir. Çok değişik grafik türleri bulunmaktadır (Demirel, Seferoğlu ve Yağcı, 2003: 89).

Genel olarak, ilköğretim düzeyindeki öğrenciler için grafik oluşturma etkinlikleri basit örnekleri içermeli ve grafikler niceliksel olarak küçük sayılardan oluşmalıdır. Öğrencilerin yakın çevrelerinde basit taramalar yapmalarını sağlamak, grafik oluşturma etkinlikleri için sağlıklı bilgiler edinmelerine yardımcı olabilir (Yaşar vd., 2009: 315).

Grafikler sosyal bilgiler dersinde çevre kirliliğinin sayısal olarak yıllara göre ne derecede olduğunu göstermede kullanılabilen öğretim materyalidir. Örneğin Çevre felaketleri sonucu yaşanan toprak kaybı ya da çocukları dikkatini çekecek bir şekilde grafikler yardımıyla hazırlanarak öğrencilere sunulabilir.

e) Karikatürler ve Gazete Kupürleri

Gazete ve dergilerde rastladığımız karikatürler bütün cemiyetlerde günlük olaylarla ilgilidir. Öğrenciler için özel cazibeleri vardır ve bir hususu çizgilerle belirtmek veya hikaye etmek için yapılır. Resimler gibi karikatürlerde öğrenciyi düşündürmelidir. Karikatürler projeksiyonla gösterilebilir. Yerinde kullanılan bir karikatür öğrenciyi yaratıcı düşünceye sevk ettiği gibi onları uyarmak konusunda da önemli bir yardımcı olabilir (Oran, 1957).

Sosyal Bilgiler dersinde eğitimi bir yaşantı ürünü haline getirmek, yeni gelen bilgileri ve soyut kavramları somutlaştırabilmek için çeşitli araç ve materyallerden yararlanılabilir (Erden, tarihsiz: 175). Bu materyallerden birisi de karikatürlerdir.

Karikatürlerin özellikle Sosyal Bilgiler dersinin çok disiplinli, yapısına hitap eden nadir materyallerden birisi olması, Sosyal Bilgiler dersindeki kıymetini daha da artırmaktadır. Karikatürlerden faydalanılarak tarihi bir olayın yorumlanması, güncel bir sorunun analizi ya da herhangi bir konuyla ilgili kavram yanlışlarının giderilmesi sağlanabilir (Altun, 2009: 193).

Karikatürler ve gazete kupürleri çevre ile ilgili olan konularda, özellikle çevresel sorunlar ile ilgili konuların yorumlanmasında, analiz edilmesinde öğrencilerin dikkatlerini çektiği için etkili olabilmektedir.

f) Slaytlar, slayt projektörü ve film şeritleri

Film şeridi ve slaytlar, hareketsiz olan şeylerin fotoğraflarından meydana gelmiş eğitim araçlarıdır. Slayt, bir olayın değişik yönlerini ifade eden çok sayıda resimlerin gösterilmesine imkan vermektedir. Değişik büyüklükte slaytlar bulunmaktadır (Pekgöz ve Hacılar, 1970; Akt: Meydan vd.,2008: 171).

g) Tepegöz

Tepegöz projektörleri, metin, çizim, grafik ve resim gibi önceden saydam bir materyal üzerine renkli ya da siyah-beyaz olarak hazırlanmış bilgilerin ekrana büyütülerek yansıtılması için ya da ders sırasında doğrudan üzerine yazılıp çizilerek ve gerektiğinde silinerek saydam bir yazı tahtası gibi kullanılabilen çok yönlü bir araçtır (Yalın, 2004: 128). Hareketsiz ve saydam gereç kullanan projektörlerden birisi tepegözdür. Sınıfa getirilemeyen veya bilinmeyen objeler çizim, resim, fotoğraf, tablo vb. görsel örnekler olarak perdeye yansıtılıp öğrencilerin dikkati çekilebilir (Şimşek, 2004: 170).

h) Gerçek Eşya ve Modeller

Özellikle ilköğretimde öğretmenlerin en çok yararlandıkları araçlar gerçek eşyalar ve modellerdir. Örneğin öğretmenler toplama, çıkarma gibi basit matematik işlemlerinin öğretiminde fasulye, portakal, elma gibi nesnelerden; insan kulağının iç ve dış yapısını göstermek için plastik bir kulak modelinden; resim dersinde çizim araştırmaları için çiçek, manzara, saksı gibi gerçek eşyalardan; yaratıcı hikayeler yazdırmak için müze veya çevre gezilerinden yararlanırlar. Çevremizde öğretme-öğrenme amaçlı kullanabileceğimiz sayısız nesne bulunmaktadır. Gerçek eşyalar, öğrencilere somut ve kalıcı öğrenmeler sağlar; öğrenilenlerin genellemesini kolaylaştırır ve her bireyin, kendi yeteneği ölçüsünde bireysel olarak eğitim görmesine yardım eder. Modeller, bir gerçek eşyanın üç boyutlu temsilleridir. Modeller asıl cisimden daha büyük, daha küçük olabildiği gibi temsil ettiği gerçek eşya ile aynı büyüklükte ve yapıda olabilir. Özellikle sökülüp takılabilen, bundan dolayı iç detayların görünebilmesini sağlayan, önemli detayların renk kullanılarak vurgulandığı modeller

öğrencilere, gerçek eşyanın sağlayamayacağı öğrenme tecrübeleri sağlayabilir (Yalın, 2002: 47).

2) Görsel ve İşitsel Gereçler

a) Bilgisayar Destekli Öğretim

Birçok alanda olduğu gibi bilgisayarların eğitim amaçlı kullanımı da giderek yaygınlaşmaktadır. Bilgisayarı eğitim amaçlı kullanan kurumlarda bilgisayarlı öğrenmeden sıkça söz edilmektedir. Eğitimde bilgisayarlı öğrenme, bilgisayarlı öğrenme kaynaklarıyla gerçekleşmektedir. Bilgisayarlı öğrenme kaynakları öğrenmeyi daha eğlenceli ve kolay hale getirir (Kaya, 2005: 207).

Bilgisayarın eğitimde kullanılma gereksinimini eğitim sisteminin aşırı derecede artması, öğrenci sayısının hızla çoğalması, bilgi miktarının çoğalması ve içeriğinin karmaşıklaşması, öğretmen yetersizliği ve bireysel kabiliyet ve farklılıkların önem kazanması gibi nedenlerden doğmaktadır. Bu uygulamanın amacı sadece öğretme-öğrenme sürecinin otomatikleştirilmesi değildir. Öğretme-öğrenme süreçlerinde etkinlik, süreklilik ve bütünlük sağlamak temel hedef olup, otomasyon bu faktörlerin bir sonucudur (Alkan, 1998).

Bugün sosyal bilgiler öğretiminde bilgisayar, diğer öğretim araçlarından bağımsız, tek başına yeterli bir öğretici araç olarak kullanılmaktan ziyade öğretim sistemini tamamlayıcı unsur olarak algılanmakta ve kullanılmaktadır. Örneğin, ders kitaplarında yer alan herhangi bir ünite veya konular, bir CD Room ile resim, hareketli resim ve açıklamalı bilgilerle zenginleştirilmekte ve öğrenci ilgili konuları buradan takip ederek daha çekici ve öğretici bir ortamla karşılaşmaktadır (Köstüklü, 1998).

b) Televizyon ve Video ile Öğretim

Eğitim alanında geliştirilmiş olan kitle iletişim araçlarından birisi de televizyondur. Televizyon çok boyutlu ve genel bir iletişim aracı olup, olgu ve olayları olduğu gibi verme imkanına sahiptir (Demirkaya ve Tokcan, 2006: 287).

Önceden kaydettiği ses ve görüntüyü bir alıcıya ileten mekanik bir araç olan video, televizyonla bir ortam olarak bireysel öğrenmenin sağlanmasında öğrenciye etkili bir katkı sağlamaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde etkili olarak kullanılacak videolar,

öğrenmenin çocuğun zihninde daha kalıcı ve anlamlı olmasını sağlayacaktır (Halis, 2004: 81).

Çağdaş öğretimin merkezinde okuma ve yazmanın değerini unutmamakla birlikte kural olarak görme ve işitme çok daha merkezi bir yere sahiptir. Görme ve işitmeye dayalı filmler ve televizyon dersleri öğrencilere önemli bilgiler kazandırabilmektedirler. Film ve televizyon programlarıyla birleştirilen konulardaki resimleri, grafikleri ve metinleri kısa sürede anlayabilmektedirler. Öte yandan, filmler ve televizyon programları öğrenme özürülü öğrenciler için de yararlıdır. Eve bağımlı çocuklar için bunlar özel öğretmen yerine geçebilmekte ve öğretim daha ekonomik olabilmektedir. Özellikle, diğer yöntem, teknik araç ve gereçlerle yeterince sunulamayan bilgiler filmlerle televizyonla sunulduğunda bilgiler öğrenciler tarafından daha iyi öğrenilmektedir (Kaya, 2005: 159).

c) Film Makinesi ve Hareketli Filmler ile Öğretim

Bu öğretim materyali ile konu daha zevkli hale getirilebilir. Film izletilmeden önce öğrencilere konu hakkında genel bilgi verilir, film esnasında kısa notlar aldırılabilir ya da gerek duyulan yerde çeşitli açıklamalar yapılabilir. Film bittikten sonra öğrencilerin film hakkındaki düşünceleri alınır, varsa yanlış anlamalar düzeltilir. Sosyal Bilgiler çevre bilinci geliştirmeye yönelik olarak kullanılacak olan bu materyallerin öğrencinin ilgisini çekme, onların derse olan dikkatlerini canlı tutma yönünde etkisi olmaktadır.

d) VCD VE DVD ile Öğretim

Sınıfa getirilmesi imkansız olan cisim, olgu ya da olay ya da işlemlerin kolayca gözlenmesine yardımcı olup, bireysel ve grupla çalışma imkanı veriler. Bu öğretim materyali ile öğrencilerin belli olay veya durumlar karşısında gösterecekleri tepkileri gözleme imkânı söz konusudur. Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda öğretmenlerin kullandıkları bir materyaldir, bu ders kapsamında çevre bilinci kazandırmaya yönelik işleve sahiptir.

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Dünya’da ve ülkemizde Çevre sorunları, Çevre Kirliliği, Kirliliği önlemeye yönelik olarak yapılabilecek faaliyetler, Çevre bilinci geliştirme, çevre eğitimi gibi konularda birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar kitap, makale, yüksek lisans tezi, doktora tezi niteliğindedir.

Akyarlı (1993), “Çevre Bilinci-Bilinçli Çevrecilik” adlı bir çalışma yapmıştır. Bu araştırmaya göre, insanoğlu var olduğu günden beri çeşitli faaliyetlerle çevresini olumsuz yönde etkilemiş ve çevre kirlenmesine sebep olmuştur. Günümüzde bu olumsuz gidiş toplumlar tarafından anlaşılmaya ve “Çevremizde ne oluyor?” sorusu sıklıkla sorulmaya başlanmıştır. Bu tür sorular ilginizin “Çevre” kavramına yönelmesine ve bireylerde “Çevre Bilinci” nin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Güncel konuşmalarda insanların çevresel problemleri tartıştıklarını, mevcut olumsuzluklardan dolayı duydukları rahatsızlıkları belirttiklerini duymaktayız. Bunun yanı sıra zaman zaman etkin roller üstlenerek insanların çeşitli kitlesel protesto eylemleri yaptıklarını da görmekteyiz. Bu noktada Çevre Bilinci kazandığımız doğrudur. Ancak “Çevre Bilinci” nin ürünü olan eylemlerimiz “Bilinçli Çevrecilik” niteliğine ulaşabilmiş midir?

Arslan (1997), “Çevre Bilincindeki Değişmeler ve Çevre Eğitimi” isimli bir çalışma yapmıştır. Çevre Bilincinin ve kuşaklararası eşitlik kavramının yerleşmesinde ve çevre ekonomisinin düşüncesinin yaygınlaşmasında uluslar arası ve ulusal kurum ve kuruluşlarca alınan yapısal önlemler yeterli olmamaktadır. Hemen her ülkede toplumun her kesiminde kalıcı ve etkili bir çevre koruma bilincinin sağlanmasında tek etkili çözüm eğitimden geçmektedir. Çünkü çevrenin korunması, onu en çok etkileyen insanın bilinçlendirilmesi yani eğitilmesi ile mümkündür. Bu konuda bilinçlenmiş bir toplum; canlıları tüketir, havayı-suyu kirletir ve hepsinden önemlisi dünyayı kendisinden sonra başkalarının kullanacağını bilemez. Bu noktada çevre eğitimi oldukça önemlidir. Çevre eğitiminde okullarda görev yapmakta olan öğretmenler tarafından öğrencilere verildiğine göre öğretmenlere büyük sorumluluk düşmektedir. Öğretmen, çevre ile ilgili bilişsel, duyuşsal ve devinişsel davranışların kazandırıldığı öğretme-öğrenme sürecinin temel ögesi durumundadır. Öyle ise, başta eğitimin her kademesinde görev yapan öğretmenler çevre konusuna duyarlı ve bilgili olmaları gerekmektedir. Bu amaçla

öğretmen yetiştiren kurumların programlarında çevre eğitime gereken yer ve önem verilmelidir.

İleri (1998) “Çevre Eğitimi ve Katılımın Sağlanması” başlıklı çalışmada; Bir problemin çözümü, her şeyden önce o problemin iyice anlaşılmasına ve onu meydana getiren sebeplerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bu çevre sorunları içinde böyledir. Çevre sorunlarının çözümünde “Derin Çevrecilik” veya “Derin Çevre Eğitimi” yatmaktadır. Çevre sorunlarını sadece teknik bir mesele gören “Sığ Çevrecilik” ile çözmek mümkün görünmemektedir. Günümüzde yaşanan çevre krizine çözüm; insan-tabiat ilişkisin yeniden gözden geçiren, yeniden anlamlandıran ve insanla tabiatı yeniden yakınlaştıran, Derin Çevrecilik, yaratıcı-kainat-çevre-insan ilişkisini sağlıklı bir şekilde kurabilmektir.

Ünal ve Dımışkı (1999) “Üneco-Unep Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Orta Öğretim Çevre Eğitimi” başlıklı bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmalarında, çevre eğitiminin çerçevesini oluşturmaya yönelik uluslar arası düzeyde yürütülen olaylar ve gelişmelerin başlangıç noktası olarak alınmış. 1997 Selanik konferansına kadar olan gelişmeler konu edinilmiştir. Çalışma, ülkemizde gerek üniversite, gerek üniversite öncesi Çevre Eğitimi konusunda yeni filizlenmeye başlayan çalışmalara uluslararası ivme kazandırmak amacıyla yapılmıştır.

Sancar (2007) “Türkiye’de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi” isimli Tez çalışmada; uluslararası alanda yaşanan gelişmelerle birlikte, Türkiye’de görülen çevre sorunlarına çözümler bulunması konusunda hız kazanan çalışmaları ve çevreyi koruyarak kalkınma ilkesinin, oluşturulan çevre koruma politikalarındaki yerini analiz etmektedir.

Özdemir (2007) “Yeni Bir Çevre Eğitimi Perspektifi: “Sürdürülebilir Gelişme Amaçlı Eğitim” isimli bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada; İçinde bulunduğumuz dönemde, yeryüzünde doğal kaynakların ve ekosistemlerin sürdürülebilirliğinin gittikçe tehdit altına girmesi, çevre eğitimi süreçlerinin yeni bir bakışla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmada ilk önce Çevre Eğitiminde öne çıkan yaklaşımlar ve çevre eğitiminin kapsamı tüm yönleriyle ele alınmaktadır. Bunun ardından çevre eğitimi süreçlerinin etkinliğini arttırabilmek için hayata geçirilecek ilkeler ve izlenmesi gerekli stratejiler geniş bir bakışla ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Sürdürülebilir gelişmeye yönelik çevre eğitiminin amaçları ve işlevleri

açıklanmakta, bu doğrultuda yürütülecek çevre eğitimi süreçlerinde izlenmesi gerekli öğretim yöntemlerine ve uygulama süreçlerine yer verilmektedir. Çevre eğitiminin daha etkili hale getirilebilmesi için örgün ve yaygın öğretim süreçlerine yönelik öneriler sunulmaktadır.

Şama (2003) “Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları” isimli bir çalışma yapmıştır. Araştırma öğretmen adaylarının çevresel tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Öğrencilerin tutumları ile onların cinsiyetleri, öğrenim gördükleri sınıf düzeyi bölümleri, en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi, babalarının eğitim düzeyi- mesleği ile ailelerin gelir düzeyi arasındaki ilişki geliştirilen ölçekle incelenmeye çalışılmıştır.

Alım (2006) “Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretim’de Çevre Eğitimi” isimli bir çalışma yapmıştır. Bütün canlılar bir çevrede karşılıklı olarak etkileşim içinde yaşarlar. İnsanların çevreleri ile sürekli mücadele halinde olmaları bazı çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu sorunların çözümünde bilinçli bireyler yetiştirme oldukça önemlidir. Bu da ancak etkili çevre eğitimi ile mümkün olabilir. Bu çalışmada, çevre konusu Avrupa Birliği ve Türkiye açısından ele alınmış, ilköğretim programlarındaki çevre konuları incelenmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve çözümlenmesi üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Elazığ ilinde görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki rolünü belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntemde araştırmanın nicel ve nitel boyutu birlikte ortaya konulmaktadır (Punch, 2005). Bu yöntem; araştırmacının nitel ve nicel araştırma tekniklerini, metotlarını, yaklaşımlarını karıştırdığı ya da birleştirdiği tek araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir (Johnson ve Onwuegbuze, 2006). Karma yöntem araştırmanın temel dayanağı; tek bir yaklaşımı kullanmaktansa, nicel ve nitel yaklaşımları bir arada kullanarak araştırma problemini daha iyi anlamayı sağlamaktır (Creswell ve Clark, 2007).

Araştırmanın nicel bölümünde Sosyal Bilgiler öğretmenlerine Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmada etkililiğini belirlemek için, “Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilincini Geliştirmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri” isimli ölçek uygulanmıştır.

Araştırmanın nitel bölümünde ise Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede etkililiğine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme türü kullanılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini Elazığ ilinde 2010-2011 eğitim öğretim yılında görev yapan 178 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem alma yoluna gidilmemiş olup anket evrendeki tüm öğretmenlere uygulanmıştır. Anketlerin uygulanması esnasında bazı öğretmenlerin gönüllü olmaması ve anketlerin eksik doldurulması gibi nedenlerden dolayı 120 öğretmenin doldurmuş olduğu ölçek geçerli sayılmıştır 120 öğretmene uygulanan anket sonuçları incelenmiş ve çevre tutum puanlarına göre bu öğretmenler düşük, orta ve yüksek seviye şeklinde gruba ayrılmıştır.

Daha sonra her bir gruptan (düşük, orta ve üst) üçer öğretmen seçilerek görüşme yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Teknik ve Araçları

Araştırmada sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki etkisini belirlemek amacıyla öğretmen görüşlerinden yararlanılarak nitel ve nicel veriler toplanmıştır.

Araştırmanın veri toplama araçları “Nicel Veri Toplama Aracı” ve “Nitel Veri Toplama Aracı” başlıkları altında tanıtılmaktadır.

3.3.1. Nicel Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada nicel veri toplama aracı olarak “ Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Geliştirmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri” isimli ölçek kullanılmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci oluşturmada etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla “Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Geliştirmesine Dair Öğretmen Görüşleri” isimli ölçek geliştirilmiştir. Ölçek geliştirilmeye başlanmadan önce doküman incelemesi yapılmıştır. Daha sonra Türkiye’nin çeşitli yerlerinde görev yapan 6 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle, sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmada nasıl bir işleve sahip olduğuna dair görüşme yapılmıştır.

Alan yazından elde edilen bilgiler, öğretmenlerle yapılan görüşmelerden hareketle 43 maddelik bir ölçek hazırlanmıştır. Ölçeğin kapsam geçerliliği için 4 sosyal bilgiler öğretmenine ve 3 sosyal bilgiler eğitimi uzmanına inceletilmiş ve gelen dönütler doğrultusunda ölçek 36 maddeye düşürülmüştür. Bu aşamadan sonra 4 öğretmen ile grup görüşmesi yapılarak ölçekteki tüm maddeler tekrar incelenmiştir. Bu aşamadan sonra ölçekte yer alan maddelerin Türk dil kurallarına uygunluğunun sağlanması amacıyla iki uzman tarafından kontrol edilmiş, ifadelerde anlaşılmayan kısımlar tespit edilmiş ve öneriler doğrultusunda değişikliklere gidilmiştir. Böylece ölçeğe son hali verilmiştir. Ayrıca ölçeği hazırlamanın tüm aşamalarında iki istatistik uzmanının görüşlerine de başvurulmuştur. Ölçek Likert tipi beşli derecelendirme sistemine göre geliştirilmiştir ve her madde için “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”,

“Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Tamamen Katılmıyorum” düzeyleri kullanılmıştır. Her bir ifade verilen cevaplara karşılık 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde, olumsuz ifadeler ise 1, 2, 3, 4, 5 şeklinde puanlandırılmıştır.

Uzmanlar tarafından incelenen ölçek 36 maddeye düşürüldükten sonra ölçeğin pilot çalışması yapılmıştır. 105 4. Sınıf sosyal bilgiler öğretmen adayları üzerinde pilot çalışma yürütülmüştür. Pilot çalışmaya katılan öğrenciler Cumhuriyet Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesinde öğrenim gören 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmenliği öğrencileridir.

Yapılan pilot çalışması sonrasında ölçeğin 5 maddesi ölçekten çıkartılarak, ölçeğin cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .95 olarak bulunmuştur. Bu da ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermiştir. Ölçekten alınabilecek maksimum puan 155, minimum puan 31 dir. Öğretmenlerin tüm sorulara kararsızım demesi halinde alabileceği maksimum puan 93 tür. Bu durumda öğretmenlerin 93 puandan düşük aldıkları puanlar sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede etkinliğine yönelik olumsuz görüşe sahip olduklarını, 93 puandan yüksek aldıkları puanlar ise bu dersin çevre bilinci geliştirmede etkili olduğu konusunda görüşe sahip olduğunu destekler niteliktedir.

Faktör analizi yapılmadan önce, verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) ve Bartlett testiyle gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin KMO değeri 0.90 olarak bulunmuştur. Bu değer, 0.60’dan büyük olduğu için faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir (Pallant, 2001; akt.Kaya, 2005:224). Ayrıca Bartlett testinin 0.001 düzeyde anlamlı çıkması [2956.99 ($p<0.001$)] verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermiştir. Bilindiği gibi faktör analizi yapmanın amacı, ölçeğin yapı geçerliği için ölçme aracının maddeler arasındaki korelasyonuna bakılarak bir ya da birden fazla yapıyı ölçüp ölçmediğinin belirlenmesidir (Doğan 2002; akt., Kaya, 2005:226), sosyal bilimlerde ölçeğin tek boyutlu olabilmesinin iki koşulu olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki, birinci faktörün açıkladığı varyans oranının toplam varyansın en az % 30’u olması gerektiği, diğeri ise birinci faktörün özdeğerinin ikinci faktörün özdeğerinin yaklaşık 3–3.5 katından daha büyük olması gerektiğidir. Bu çalışmada ise analiz sonuçları, birinci faktörün açıkladığı varyans oranının % 46.87, ikinci faktörün açıkladığı varyans oranının % 6.51 olduğunu ayrıca birinci faktörün

özdeğerinin, ikinci faktörün özdeğerinin 7.19 katı olduğunu göstermiştir. Sonuçlar Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. SBÇBGÖ’nün 36 Madde Üzerinden Yapılan Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Öz değerler	Varyans açıklama oranı (%)	Toplamlı varyans açıklama oranı (%)
1	16.87	46.87	46.87
2	2.34	6.51	53.39

Birinci ve ikinci faktörün açıkladığı varyans arasındaki bu orandan dolayı ölçeğin tek faktörlü olmasına karar verilmiştir. Daha sonra 36 maddelik ölçeğin madde toplam korelasyonuna bakılmış ve 0.50’in altında olan beş madde (1,2,3,5 ve 27. maddeler) ölçekten çıkarılmıştır. Böylece, 31 maddeden oluşan tek faktörlü bir ölçek geliştirilmiştir. Tek faktörlü ölçekte yer alan 31 maddenin madde-toplam korelasyon katsayılarının 0.50 ile 0.73 arasında değiştiği ve bu faktördeki 31 maddeye ilişkin güvenirlik katsayısında (Cronbach α) .96 olduğu görülmüştür (Tablo 2). Bu değer, ölçeğin güvenirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Üst %27 ve alt %27 ortalama puanlar arasındaki farklar her bir madde için incelenmiştir. t testi sonuçlarından, her bir maddenin üst %27 ve alt %27 ortalama puanları arasında anlamlı farkların olduğu görülmüştür.

Tablo 2. SBÇGÖ Ölçeğindeki Her Bir Maddenin Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu ve Bu Maddeler (Üst % 27 ve Alt % 27) İçin t Değerleri.

Madde no	Ölçekteki ifadeler*	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu	Maddelerin t değerleri (Üst %27-Alt %27)
1	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamını ne derece tehdit ettiğini tartışabilirler.	5090	15.00
2	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar doğal kaynakları bilinçli olarak tüketirler.	6201	23.70
3	Sosyal bilgiler dersi sayesinde çocuklar ülkeler arası	5288	16.31

	işbirliğinin çevresel felaketlerde ne derece önemli olduğuna inanırlar.		
4	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar bilimsel ve teknolojik dünyayı nasıl etkileyeceğini kavrarlar.	5091	10.09
5	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin yaratıcı fikirler ileri sürerler.	6117	14.94
6	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar toprağın canlı yaşamındaki önemi konusunda bilinçlenirler.	6878	16.20
7	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar ülkelerindeki çevre sorunları hakkında bilgilenirler.	6898	14.10
8	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar dünyada meydana gelen çevre sorunları hakkında bilgilenirler.	7089	13.33
9	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar ülkelerinde meydana gelen çevre sorunlarının sonuçlarını tartışır.	5726	19.56
10	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar dünyada meydana gelen çevre sorunlarının sonuçlarını tartışır.	6167	13.96
11	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar çevre sorunlarının küresel sorunlar olduğunun bilincine varırlar.	6307	15.92
12	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar Dünya'daki bir çevre probleminin ülkemizi nasıl etkileyeceğine dair çıkarımlarda bulunurlar.	5214	57.00
13	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar yakın çevrelerinde ki doğal varlıkları tanıma fırsatı elde ederler.	6094	14.61
14	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar yakın çevrelerindeki ortak miras ürünlerinin korunmasına dair hassasiyet kazanırlar.	6243	17.58
15	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar Dünya'da yürütülen çevreci hareketler hakkında bilgi sahibi olurlar.	6246	13.57
16	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar küresel sorunlarla uluslar arası kuruluşların amaçlarını ilişkilendirebilirler.	6453	13.31
17	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar çevre sorunlarının gelecek nesiller için bir risk olduğunun farkına varırlar.	5735	13.98
18	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar yeşil alanları koruma bilinci kazanırlar.	6675	12.15
19	Sosyal Bilgiler dersi çocukların temizlik anlayışlarının gelişmesine yardımcı olur.	6009	41.79
20	Sosyal Bilgiler dersi çocukların bir vatandaş olarak çevresel sorunların çözümüne yönelik sorumluluklarının bilincinde olmalarını sağlar.	7138	18.19
21	Sosyal Bilgiler dersi çevreye daha duyarlı bireylerin yetiştirilmesinde önemlidir.	5932	15.58
22	Sosyal Bilgiler dersi çocuklara çevreyle ilgili kuruluşları tanıtır.	5754	13.58

23	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar çevre sorunlarını birbiriyle bağlantılı olduğunun bilincine varırlar.	6620	17.14
24	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar ozon tabakasının nasıl bir tehdit altında olduğunun bilincine varırlar.	5797	20.12
25	Sosyal Bilgiler dersi çocuğun gönüllü olarak bir çevre örgütüne üye olmasına katkıda bulunur.	6743	13.83
26	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar küresel çevre sorunlarının çözümünde kişisel sorumluluğunu far ederler.	7051	16.88
27	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar çevre kirliliği, kirlilik çeşitleri, çevre sorunları hakkında bilgi sahibi olurlar.	6980	12.28
28	Sosyal Bilgiler dersi çocukların okul içi ve okul dışındaki çevrelerine karşı davranışlarının olumlu yönde değişmesine katkıda bulunur.	7155	11.82
29	Sosyal Bilgiler dersi çocukların bilinçli tüketiciler olmalarına katkıda bulunur.	6536	20.26
30	Sosyal Bilgiler dersi ekip çalışması ile üstlendikleri sorumlulukları kalıcı ve tutarlı hale getirebilme özelliği kazandırır.	7372	14.52
31	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar doğal afetlerden korunma konusunda bilgilenirler.	6749	12.23

* Olumsuz maddeler ters çevrilerek puanlandırılmıştır.

3.3.1.1.Nicel Verilerin Analizi

Araştırma için hazırlanan veri ölçme aracı örnekleme uygulandıktan sonra elde edilen nicel verilerin istatistiksel analizlerinde SPSS 16, 0 (Statistical Package for the Social Scienes) programı kullanılmıştır.

Verilerin analizinde t-testi, tek yönlü Anova ve Kruskal-Wallis testleri kullanılmıştır. Non Parametrik test olan Kruskal-Wallis testi kullanılmadan önce ölçeğin (bağımsız değişkenlerdeki N sayısına göre) normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiş ve normal dağılım göstermediği belirlenerek bu testin kullanılmasına karar verilmiştir.

Öğretmenlerin cinsiyetlerinin ve öğretmenlerin çevre kuruluşuna üyelik durumlarının Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmadaki etkinliğine yönelik etkisini, bu bölümler arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla t-testi kullanılmıştır. t-testi, ikili ölçüm setlerine ait ortalama puanların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test eder (Büyüköztürk, 2010).

Yapılan t-testi analizi sonrasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır, çevre kuruluşuna üyelik durumunda t-testine göre anlamlı farklılık bulunmuştur.

Öğretmenlerin mezun oldukları fakülte türünün sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmesine yönelik öğretmenlerin görüşlerine olan etkisini, bu bölümler arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla tek yönlü ANOVA analizi uygulanmıştır.

ANOVA analizi, iki ya da daha çok ilişkili ölçüm setlerine ait ortalama puanların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test eder (Büyüköztürk 2010).

Öğretmenlerin mesleki kıdemleriyle sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmadaki etkinliğine yönelik görüşleri arasında farklılığın olup olmadığını belirlemek için de Kruskal-Wallis H-Testi kullanılmıştır.

Kruskal-Wallis testi, ilişkisiz ya da daha çok örneklem ortalamasının birbirinden anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eder (Büyüköztürk, 2010)

Hazırlanan ölçeğin güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla güvenilirlik analizi olan Cronbach Alfa Modeli kullanılmıştır.

Cronbach Alfa yöntemi, ölçekte yer alan k sorunun homojen bir yapı gösteren bütünü ifade edip etmediğini araştırır. Ağırlıklı standar değişim ortalamasıdır ve bir ölçekteki k sorunun varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile elde edilir. (Kalaycı 2009)

İstatistiklerin anlamlılık düzeyi (p), 0.05 olarak kabul edilmiştir.

3.3.2.Nitel Veri Toplama Aracı

Nitel veri toplama aracı olarak görüşme formu yaklaşımı kullanılmıştır. Bu görüşme yaklaşımı, görüşme sırasında irdelenecek bir sorular veya konular listesini kapsar. “Görüşme formu yöntemi, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır” (Patton, 2002).

3.3.2.1. Görüşme Formunun Hazırlanması

Görüşme formu hazırlanırken kimi ilkeler göz önünde bulundurulmuştur. Bu ilkeler şöyle sıralanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 113-118).

- Kolay anlaşılabilir sorular yazma, deneyimlerle ilişkilendirilebilen odaklı sorular hazırlama,
- Açık uçlu ve yönlendirmeyen sorular hazırlama,
- Cevabı çok boyutlu olabilecek sorular sormaktan kaçınma,
- Alternatif sorular ve sondalar hazırlama,
- Farklı türden sorular yazma ve soruları mantıklı bir şekilde düzenleme,

Görüşme formunun geliştirilmesi aşamasında uzman görüşleri alınarak görüşme formunun amaçlarına uygun olmasına çalışılmıştır. Ayrıca, geliştirilen görüşme formunun ön deneme çalışması için dört öğretmenle görüşme gerçekleştirilmiştir. Ön deneme amacıyla gerçekleştirilen görüşmeler, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Görüşme sonucunda, ön görüşme yapılan öğretmenlerin her bir soruya verdiği yanıtlar çözümlenmiş ve görüşme sorularının anlaşılır ve açık olup olmadığı sınanmıştır.

3.3.2.2. Görüşme İlkeleri

Görüşme formundaki sorular kesinleştikten sonra görüşmenin amaçlarına uygun olarak sıraya konmuş ve soruların görüşme yapılacak her bir öğretmene aynı sırayla sorulması kararlaştırılmıştır. Ancak, görüşmeler sırasında öğretmenin herhangi bir soruya verdiği yanıt, aynı zamanda bir sonraki sorusunda yanıtını kapsıyorsa o sorunun tekrar sorulmamasına karar verilmiştir. Herhangi bir sorunun yanıtı tam olarak alınmazsa ya da sorunun yanıtını kapsayan yüzeysel yanıtlar verilirse, “bu konuda başka söylemek istediğiniz bir şey var mı?” şeklinde sorular yönelterek sorunun daha açık olarak yanıtlanmasının sağlanmasına karar verilmiştir. Görüşme yapılan öğretmenlerin açıklama yapılmasını istedikleri sorular olduğunda, onları yönlendirmeden gerekli açıklamaların yapılması uygun görülmüştür.

3.3.2.3. Görüşmelerin Yapılması

Görüşmenin yürütüldüğü okulların müdür ve öğretmenlerinden randevu alınmış, belirtilen gün ve saatlerde okullara gidilerek görüşme yapılmıştır. Görüşmeler öğretmenlerin görev yaptığı ilköğretim okullarında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin tümü araştırmacı tarafından birebir yürütülmüştür. Görüşme soruları her öğretmene görüşme formunda belirlenen sırayla sorulmuştur. Görüşme sürecinde görüşme yapılan yerde, araştırmacı ve görüşme yapılan öğretmen dışında kimse bulunmamıştır.

3.3.3. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Yarı yapılandırılmış görüşmede, öğretmenlerin görüşme sorularına verdikleri yanıtlar, kategorisel içerik analizi ve betimsel analiz tekniği ile çözümlenerek, her bir soruya verilen yanıtların dökümü yapılmıştır. Elde edilen veriler sayısallaştırılmış, daha sonra araştırma bulguları yorumlanmıştır.

Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önce belirlenen temalar doğrultusunda özetlenmesi ve yorumlanması yaklaşımıdır. Betimsel analizde, görüşme yapılan ya da gözlenen bireylerin görüşlerini uygun bir biçimde yansıtabilmek için doğrudan alıntılara yer verilmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunulur. Betimsel analiz dört aşamadan oluşur. Birinci aşama, betimsel analiz için çerçeve oluşturma aşamasıdır. Bu aşamada, araştırmacının soruları, nitel araştırma yönteminin çeşidi ve araştırma yönteminin kavramsal boyutu göz önünde bulundurularak bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre verilerin temalar halinde nasıl organize edileceği belirlenir. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi aşamasında, veriler okunur, tanımlama amacıyla seçilir, anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilen veriler anlaşılır bir biçimde tanımlanır ve doğrudan alıntılarla desteklenir. Bulguların yorumlanması aşamasında, tanımlanan bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 171-172). Bu çalışmada kullanılan içerik analizi türlerinden biri olan kategorisel içerik analizi ise genel anlamda belirli bir mesajın ilk olarak birimlere bölünmesi ve bu birimlerin belirlenen kritere göre kategorilendirilmesi şeklinde ifade edilebilir (Bilgin, 2006).

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın nicel ve nitel veri toplama araçları kullanılarak elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.1. Araştırmanın Nicel Bölümüne İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların doldurduğu anketten elde edilen veriler; cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan fakülte türü, herhangi bir çevre kuruluşuna üye olma durumu, bağımsız değişkenlerine göre uygun istatistiksel yöntemler yardımıyla çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

“Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Geliştirmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri” ölçeğinin uygulama sonrası güvenilirlik analizleri Cronbah Alfa Modeline göre açıklanacaktır.

Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanır:

- $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Kalaycı 2009)

Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Geliştirmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri Ölçeği 5 li likert tipi olarak uygulandığı için Cronbah alfa katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin alfa katsayısı 0.96 bulunmuştur. Ölçek yüksek derecede güvenilir diye yorumlanabilir.

4.1.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Birinci alt problem İlköğretim İkinci kademe Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin cinsiyetleriyle sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki rolüne dair görüşleri arasında farklılık var mıdır? Şeklinde ifade edilmektedir. Bu alt probleme ilişkin veriler SÇBGYÖGÖ ölçeği kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Kazandırma Rolüne Yönelik Görüş Puanlarına İlişkin Bağımsız Örnekler İçin t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Kadın	47	129.90	19.22	112	0.337	0.737
Erkek	73	128.78	14.11			

Tablo 3’de görüldüğü gibi bayan ve bay öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırma rolüne yönelik görüşleri, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. ($t_{(112)} = 0.337$, $p > .05$). Fakat aritmetik ortalamalar incelendiğinde, kadın öğretmenlerin ($\bar{X} = 129,80$), erkek öğretmenlere ($\bar{X} = 128,78$) göre Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmadaki rolüne ilişkin görüş puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularından cinsiyet değişkeni açısından öğretmenlerin görüşlerinde değişiklik olmadığı görülmüştür. Erol ve Gezer (2004) yaptıkları çalışmada kadınların çevreye yönelik tutumlarının anlamlı derecede yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Hounshell ve Liggett (1973) temelde aynı çevre bilgisine sahip olmalarına rağmen, kadınların erkeklere göre daha olumlu çevre tutumu göstermeye eğilimli olduklarını bulmuşlardır (Lozzi, 1989).

4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

İlköğretim İkinci Kademe sosyal bilgiler öğretmenlerinin mezun oldukları fakülte türüyle sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede ki rolüne yönelik görüşleri arasında farklılık var mıdır?

Tablo 4: Mezun Olunan Fakülte Türüne Göre Öğretmenlerin Dersin Çevre Bilinci Kazandırma Rol Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Mezun Olunan Fakülte Türü	N	$\bar{X}$	s
Eğitim Fakültesi (SBÖ)	32	127,37	17,35
Fen- Edebiyat Fak.	58	131,77	16,46
Diğer	30	126,10	14,14
Total	120	129,18	16,23

Mezun olunan okul türü; sosyal bilgiler öğretmenliği, fen-edebiyat fakültesi, diğer şeklinde gruplandırılmıştır. Mezun olunan okul türüne göre ortalama puanlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 4 de gösterilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde Fen Edebiyat Fakültesinden mezun olan öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin Çevre Bilinci Kazandırmada Etkinliğine yönelik görüş puanlarının daha yüksek ($\bar{X} = 131.77$) olduğu, bu öğretmenleri Eğitim Fakültesinden (Sosyal Bilgiler Öğretmenliği) mezun olan öğretmenlerin izlediği ($\bar{X} = 127.37$) ve son sırada Diğer Fakültelerden mezun olan öğretmenlerin yer aldığı ($\bar{X} = 126.10$) görülmüştür.

Tablo 5: Mezun Olunan Okul Türüne Göre Öğretmenlerin Dersin Çevre Bilinci Kazandırma Rolü Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	779,68	2	389,84	1,49	0,22
Gruplar İçi	6,180	117	261,47		
Toplam	6,945	119			

Tablo 5 incelendiğinde mezun olunan fakülte türüne göre öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırma rol puanlarına ilişkin Aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür $F(2,117)=1.491, p>.05$. Başka bir deyişle öğretmenlerin mezun oldukları fakülte türünün öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmadaki rolü üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı söylenebilir.

4.1. 3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

İlköğretim İkinci Kademe sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet yıllarıyla sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki rolüne yönelik görüşleri arasında farklılık var mıdır?

Öğretmenlere uygulanan ölçeğin normal dağılım gösterip göstermediğini kontrol etmek için “Kolmogrov-Smirnov (K-S) Testi’ne bakılmıştır. Analiz sonuçlarına göre

gruba uygulanan ölçek normal dağılım göstermemektedir, bu sebepten ötürü parametrik olmayan test türlerinden Kruskal –Wallis Testi kullanılmıştır.

Tablo 6: Mesleki Kıdeme Göre Öğretmenlerin Dersin Çevre Bilinci Kazandırma Rolü Puanlarına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Görev Süresi	N	Sıra Orta.	sd	χ^2	p	Anlamlı fark
1-5	12	49,08	4	2,830	0,587	-
6-10	23	58,76				
11-15	43	59,03				
16-20	36	67,35				
20 ve üzeri	6	59,42				
Total	120					

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin dersin çevre bilinci kazandırma rolü hakkındaki görüşlerinin onların kıdemlerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. bu farklılıkların anlamlı olup olmadığını tespit etmek amacıyla uygulanan Kruskal Wallis testi sonucunda öğretmenlerin dersin çevre bilinci kazandırma rolüne ilişkin görüşlerinin mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği görülmektedir, χ^2 (sd=4, n=120)=2.83, P.05. fakat sıra ortalamalarına bakıldığında dersin çevre bilinci kazandırma ki en yüksek rol puanına 16-20 (67,35) yıllık öğretmenlerin sahip olduğu görülürken bunu da sırasıyla 20 ve üzeri yıl (59,42), 11-15 yıl (59,03), 6-10 (58,76) yıl ve 1-5 (49,08) yıl kıdeme sahip öğretmenlerin izlediği görülmektedir. Öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin dersin çevre bilinci kazandırmasına yönelik görüşleri üzerine anlamlı derecede etki etmediği söylenebilir.

4.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

İlköğretim İkinci kademe Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çevre kuruluşlarına üyelik durumlarının sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki rolüne yönelik görüşleri arasında farklılık var mıdır?

Tablo 7: Çevre Kuruluşuna Üyelik Durumuna Göre Öğretmenlerin Dersin Çevre Bilinci Kazandırma Rolü Puanlarına İlişkin Bağımsız Örnekler İçin t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Evet	30	39,26	20,38	37,28	3,38	0,02
Hayır	90	25,82	13,09			

Tablo 7’de görüldüğü gibi öğretmenlerin dersin çevre bilinci kazandırma rolüne ilişkin puanları öğretmenlerin çevre kuruluşlarına üye olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t_{(37,28)} = 3.38$, $p < .05$). Herhangi bir çevre kuruluşuna üye olan öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmesine yönelik görüş puanları ($\bar{X} = 139.26$), üye olmayanların görüş puanlarına göre anlamlı olarak daha yüksektir. ($\bar{X} = 125.82$) dir. Bu sonuçtan hareketle çevre kuruluşuna üye olan öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırma rolü hakkında daha fazla bir bilince ve farkındalığa sahip olabilecekleri yorumu yapılabilir.

4.2. Araştırmanı Nitel Bölümüne İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede rolüne yönelik görüşlerini derinlemesine analiz edebilmek için görüşme formu yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırmanın birinci uygulama aşaması olan nicel verilerin toplanma aşamasından sonra 9 Sosyal Bilgiler öğretmenin sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede etkinliğine yönelik görüşlerini belirlemek için, bu amaç çerçevesinde öğretmenlere beş açık uçlu soru sorularak veriler elde edilmiştir. Görüşme yoluyla elde edilen veriler kategorisel içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleriyle analiz edilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen veriler aşağıda her bir alt problem sıralamasıyla sunulmuştur.

4.2.1. Birinci Alt Problem İle İlgili Bulgular

Araştırmanın nitel kısmının birinci alt problemi “Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin öğrenciler üzerinde çevre bilinci kazandırmadaki etkililiğine ilişkin görüşleri nelerdir?” şeklindedir. Bu alt problem çerçevesinde, Dokuz öğretmenle görüşme

yapılmış, yapılan görüşme sonucunda, dokuz öğretmenden dokuzunun da dersin çevre bilinci kazandırmada etkili olduğu görüşünde olduğu belirlenmiştir. Bu alt problem çerçevesinde öğretmenlere;

a) “ Sosyal Bilgiler Dersini Çevre Bilinci Kazandırmada neden etkili bir derstir?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Öğretmenlerin soruya vermiş oldukları benzer cevaplar kategorilendirilerek ortak başlıklar altında toplanmıştır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplara ilişkin kategoriler Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Kazandırmada Neden Etkili Olduğuna İlişkin Bulgular

İfadeler	N	Öğretmenler
Öğrencilere Sorumluluk duygusu kazandırır.	77	Ö ₁ Ö ₂ Ö ₃ Ö ₅ Ö ₆ Ö ₇ Ö ₈
Öğrencilere çevresel sorunları kavratır.	66	Ö ₁ Ö ₂ Ö ₃ Ö ₅ Ö ₇ Ö ₈
Bilinçli tüketici olmayı sağlar.	88	Ö ₁ Ö ₂ Ö ₃ Ö ₄ Ö ₅ Ö ₆ Ö ₇ Ö ₈
Doğal varlıkları koruma konusunda bilinçli olmayı sağlar.	55	Ö ₁ Ö ₂ Ö ₃ Ö ₅ Ö ₇
Toplumsal ahlak kazandırır.	66	Ö ₁ Ö ₂ Ö ₃ Ö ₅ Ö ₇ Ö ₈
İnsan haklarına saygılı bireyler yetiştirir.	77	Ö ₁ Ö ₂ Ö ₃ Ö ₅ Ö ₆ Ö ₇ Ö ₈
Çevrelerindeki doğal kaynakları tanıtır.	66	Ö ₁ Ö ₂ Ö ₄ Ö ₅ Ö ₇ Ö ₉

Tablo 1’de görüldüğü gibi öğretmenlerin hepsi sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmada etkili olduğu görüşündedirler. Bunu aşağıdaki örnek ifadelerle açıklamışlardır.

“ Sosyal Bilgiler dersi çevre bilinci kazandırmada etkili bir derstir. Öğrenciler bu ders sayesinde çevresel sorunların çözümünde kişisel sorumluluklarının bilincine varırlar...” (Ö₁)

“...Öğrenciler bu ders ile birlikte dünyamızı ciddi derecede tehdit eden, günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri haline gelmiş çevresel sorunlardan haberdar olmaktadır...” (Ö₃)

“...Kaynaklar sürekli olarak tükenmektedir...Özellikle yakın çevrelerindeki doğal kaynakların ne kadar önemli olduğu bilincine varıp, bunları doğru şekilde

kullanmanın canlı yaşamı için gerekliliği ile ilgili öğrencileri eğiterek bilinçli tüketiciler olmaları noktasında onlara katkı sağlar...” (Ö₆)

“Yaşadığımız dünya hepimizin...İnsanların özellikle yakın çevrelerine yaptıkları olumsuz yöndeki müdahaleler, diğer insanların haklarının gasbı demektir. Sosyal Bilgiler dersi ile birlikte öğrencilerin kişisel hak ve özgürlüklerinin bilincinde olmaları sağlanmış olur...” (Ö₅)

“İnsanların, havaya, suya, toprağa ve üzerinde yaşayan tüm canlı varlıklara zarar vermeyecek eylemlerde bulunması onun toplumsal ahlaka sahip olduğunu gösterir. Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere toplumsal ahlak kazandırdığı düşüncesindeyim...” (Ö₈)

“... Demokratik yaşamışın kurallarına göre, çevreye zarar verenlere karşı nasıl tepkiler verileceği konusunda bilinç sağlar, insan haklarının korunması noktasında davranışların şekillenmesine yardımcı olur...” (Ö₂)

“ Bu ders sayesinde öğrenciler yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarını tanırlar...” (Ö₉)

Araştırma bulgularına bakılacak olursa araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin hepsi dersin çevre bilinci geliştirmede etkili olabileceği görüşündedir. Bu ders sayesinde öğrenciler içinde yaşadıkları çevrenin özelliklerini öğrenip benimseyerek yaşama hazırlanırlar. Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına bakılacak olursa; öğrencilerin vatandaşlık görev ve sorumlulukları yönünden, toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden, çevreyi, yurdu, dünyayı tanıma yetenekleri yönünden, ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden öğrencilerin gelişmesine yardımcı olabilecek çeşitli amaçları söz konusudur. Amaçlardan görüldüğü üzere bu ders, öğrencilerin çevrelerini benimsemelerinde, çevrelerine karşı sorumluluklarının bilincine varmalarında etkili olabilecek bir ders özelliği göstermektedir.

Çevre eğitimi önce ailede, yakın çevrede başlamaktadır. Çocuğun yakın çevresinde başlayan çevre eğitimi daha sonra okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim kurumlarında devam eder. Çocukların çevre konusundaki davranışlarının, duyarlılıklarının gelişmesinde ve ileriye dönük olumlu davranışlar kazanmalarında eğitim kurumlarının önemli işlevlere sahip oldukları yapılan

araştırmalar (Arslan, 1997; Güler, 2009; Tanrıverdi, 2009; Demirkaya, 2006; İleri, 1998; Uzun ve Sağlam, 2005) neticesinde belirlenmiştir. Çocukların doğal çevreye ilişkin bilişsel duyarlılığının ilköğretim döneminde önemli ölçüde geliştiği de yine yapılan araştırmalar neticesinde belirlenmiştir. Çocuklar, insan ile doğa arasındaki etkileşimi özellikle ilköğretim döneminde değerlendirebilmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin I. ve II. Kademe ilköğretim dönemindeki öğrencilere verildiği düşünülürse, dersin içeriği göz önünde tutulursa sosyal bilgiler dersine bu anlamda ciddi görevler düşmektedir.

İlköğretim I. ve II. Kademe okutulan Sosyal Bilgiler dersinde önemli ölçüde çevre bilinci geliştirmede etkisi olduğu düşünülmektedir.. Bu ders çocukların içinde yaşadıkları dünyanın önemli ölçüde farkına vardıkları bir derstir. Sosyal Bilgiler dersi insanın, özellikle toplumsal hayata etkin bir biçimde uyumunu sağlayan bir derstir. Öğrencilerin çevresindeki tabiatı tanınması, insanla doğal çevre arasındaki ilişkiye dikkat edip kendi davranışlarını bu ilişkiye dikkat edip düzenlemesi bu ders sayesinde sağlanabilir. Öğretmenlerle yapılan görüşme neticesinde elde edilen bulgulardan bu sonuca varılabilmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler, sosyal bilgiler dersinin öğrenciler üzerinde çevre bilinci geliştirmede etkili bir ders olduğu görüşünde hem fikirdirler.

4.2.2. İkinci Alt Problem İle İlgili Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının çevre konularında yer alan öğretim yöntem ve tekniklerinin yeterliğine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?” şeklindedir. Bu alt problem çerçevesinde öğretmenlere aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

- a) Sosyal Bilgiler dersinde çevreyle ilgili olan konularda programda yer alan yöntem ve tekniklerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- b) Sosyal Bilgiler dersinde çevreyle ilgili olan konularda programda yer alan yöntem ve tekniklerin uygulama esnasında karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
- c) Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?

a) Sosyal Bilgiler dersinde çevreyle ilgili olan konularda programda yer alan yöntem ve tekniklerin yeterliğine yönelik bulgular

Dokuz öğretmenle yapılan görüşme sonucunda, görüşmeye katılan beş öğretmenin programda yer alan öğretim yöntem ve tekniklerini yetersiz bulduğu, dört öğretmenin ise programda yer alan öğretim yöntem ve tekniklerin kısmen yeterli bulduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevreyle İlgili Olan Konularda Programda Yer Alan Yöntem ve Tekniklerin Yeterliğine Yönelik Bulgular

İfadeler	N	Öğretmenler
Yetersiz	5	Ö ₁ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈
Kısmen Yeterli	4	Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₉

b) Sosyal Bilgiler dersinde çevreyle ilgili olan konularda programda yer alan yöntem ve tekniklerin uygulama esnasında karşılaşılan sorunlara yönelik bulgular.

“Sosyal Bilgiler dersinde çevreyle ilgili olan konularda programda yer alan yöntem ve tekniklerin uygulama esnasında karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna öğretmenlerin verdikleri yanıtlar yapılan görüşmeler sonucunda elde edilip kategorilendirilerek tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevreyle İlgili Olan Konularda Programda Yer Alan Yöntem Ve Tekniklerin Uygulama Esnasında Karşılaşılan Sorunlara Yönelik Bulgular

İfadeler	N	Öğretmenler
Süre yetersizliği	9	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉
Fiziksel imkân yetersizliği	5	Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇
Maddi imkân yetersizliği	6	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈
Ders araç-gereçlerinin yetersizliği	5	Ö ₁ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉

Tablo 10’da görüldüğü gibi öğretmenlerin çevre bilinci kazandırmada, yöntem ve tekniklerin uygulanmasına dair çeşitli sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar aşağıdaki örnek ifadelerle açıklanmıştır.

“Programda yer alan öğretim yöntem ve tekniklerinin kısmen etkili olduğunu düşünüyorum, programda verilen yöntem ve teknikleri kullanmaya çalışıyorum ancak her zaman bu yöntem ve teknikleri kullanmak mümkün olmuyor. Sürenin kısıtlı olması en önemli yetersizliklerden biri, bunun yanı sıra fiziksel imkanlarda yetersiz kalmakta...” (Ö₄)

“Programda yer alan yöntem ve teknikleri uygulama şansına bazen bulamıyorum. Genellikle uyguladığım yöntemler aynı kalıyor, geleneksel yöntemlerden yararlanıyorum. İstediğim teknikleri kullanamıyorum; çünkü fazla zaman harcamam gerekiyor...” (Ö₁)

“Çevre ile ilgili konularda programda yer alan öğretim yöntem ve tekniklerini uygulamada zorluklar yaşadığım oluyor.Örneğin; derste beyin fırtınası tekniğini kullanırken, konu başka yerlere gidebiliyor, sınıfta tartışma ortamı doğuyor bu durum dersin zamanında işlenmesini zorlaştırıyor...”(Ö₉)

Öğretmenler ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen bulgulardan öğretmenlerin çevre ile ilgili konularda genelde klasik yöntemleri kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmenlere programdaki yöntemleri uygulamada zorluk yaşıyor musunuz? Sorusuna verdikleri yanıtlardan özellikle ders süresinde problem yaşadıkları, yöntemlerin fazla zaman alacağı için genellikle klasik yöntemleri kullandıkları sonucuna varılmıştır. Yakın çevrelerinde gidilip görülebilecek yerlerin olmadığı, maddi imkânların sınırlı olması nedeniyle gözlem gezilerini yapamadıkları belirlenmiştir. Görüşmeye katılan öğretmenlerin tümü yöntem ve teknikleri kullanma konusunda çeşitli şekilde sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

c) Sosyal Bilgiler dersinde çevreyle ilgili olan konularda programda yer alan yöntem ve tekniklerden hangilerinin kullanıldığına dair bulgular.

Tablo 11. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevreyle İlgili Olan Konularda Programda Yer Alan Yöntem Ve Tekniklerden Hangilerinin Kullanıldığına Dair Bulgular

Öğretim Yöntem ve Teknikleri	N	Öğretmenler
Düz anlatım	9	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉
Soru cevap	9	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉
Gezi-gözlem	2	Ö ₁ , Ö ₇
Beyin fırtınası	2	Ö ₂ , Ö ₇
Proje	1	Ö ₁
Drama	2	Ö ₂ , Ö ₇
Problem çözme	1	Ö ₄
Bulmaca	1	Ö ₂
Grup Çalışması	1	Ö ₁

Tablo 11’de öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda başvurdukları yöntem ve teknikler bulunmaktadır.

Araştırma bulgularından öğretmenlerin çevre ile ilgili konularda genellikle geleneksel yöntemleri kullandığı anlaşılmaktadır. Düz anlatım ve soru cevap yöntemleri araştırmaya katılan bütün öğretmenlerin başvurdukları yöntemlerdir. Öğretmenlerin birçoğu kullandıkları klasik (düz anlatım, soru-cevap) yöntemlerin öğrenciler üzerinde çok etkili olmayacağını düşünmektedir, ancak çeşitli sebeplerden dolayı klasik yöntemlerden de vazgeçemediklerini belirtmişlerdir. Gezi gözlem, Drama tekniğinin bu konuda önemli teknikler olduğu elde edilen bulgular neticesinde belirlenmiştir. Bu teknikler öğrenciler üzerinde daha etkili olmaktadır. Çünkü öğrenciler oldukça aktif oldukları için derse olan ilgilileri bu oranda artmaktadır.

Aşağıda sosyal bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda öğretmenlerin hangi yöntem ve teknikleri kullandıkları örnek ifadelerle açıklanmıştır.

“ Genellikle programda yer alan yöntem ve teknikleri uygulamaya çalışıyorum ancak unu her zaman yapmam mümkün olmuyor... Dersi ana kaynak olan ders

kitabından anlatıyorum yer yer öğrenciye sorular yöneltiyorum çünkü öğrencilerin sıkıldığını ve dersten koptukların fark ediyorum...Bir keresinde küçük çapta proje yapmıştık sınıfını bir hafta boyunca temiz tutan, sınıfa hafta sonunda ödül vermiştik bunun yanı sıra öğrencilerle gezi de düzenlemiştik...” (Ö₁)

“Derste bu konuda kullandığım yöntem ve teknikler diğer konularda kullandığım tekniklerle aynı, dersimi anlatıyorum öğrencilere dersle ilgili sorular yöneltiyorum...Çevre ile ilgili konuların işlenmesinde geziler düzenlemenin, çeşitli projeler yapmanın etkili olacağını düşünüyorum. Gözlemin öğrenmeye büyük katkısı vardır ancak masraflı ve zaman alıcı bir teknik...” (Ö₃)

Araştırmaya katılan sosyal Bilgiler öğretmenlerinin en çok “ Düz Anlatım” ve “Soru Cevap” yöntemlerini kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemler genel olarak bütün derslerde kullanılmaktadır. “Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenlerinde geleneksel anlatım yöntemi dışında yeni yöntem ve teknikleri uygulamaları arzu edilen bir durumdur” (Kan, 2006: 538). Ancak katılımcıların belirli birkaç yöntem (düz anlatım ve soru cevap) kullandıklarını belirttikleri görülmektedir. Doğan (2004) tarafından yapılan sınıf öğretmenlerinin kullandıkları öğretim yöntemlerini tespit etmeyi amaçlayan araştırmada da en çok kullanılan üç yöntem: Düz anlatım, Soru cevap ve Tartışma yöntemleridir.

4.2.3. Üçüncü Alt Problem ile ilgili bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan; “ Sosyal Bilgiler ders kitabının çevre bilinci kazandırma konusundaki yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?”sorusuna cevap aranmıştır. Bu alt problem çerçevesinde öğretmenlere aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

a) Sosyal Bilgiler ders kitabında çevre ile ilgili konularda eksiklik var mıdır? Ne gibi eksikliklerin olduğunu düşünüyorsunuz?

b) Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda ne gibi kaynak ve materyallerden yararlanıyorsunuz?

a) Sosyal Bilgiler ders kitabında çevre ile ilgili konularda ne gibi eksikliklerin olduğuna yönelik bulgular

Araştırmaya katılan öğretmenlerden tümü ders kitabının çevre bilinci kazandırmada yeterli olmadığı görüşünde birleşmişlerdir.

Öğretmenlere alt probleme bağlı olarak “Sosyal Bilgiler ders kitabında çevre ile ilgili konularda ne gibi eksiklik olduğu görüşünderiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Öğretmenlerin soruya verdiği cevaplardan yola çıkılarak kategoriler oluşturulmuştur.

Oluşturulan bu kategoriler tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Çevre İle İlgili Konularda Ne Gibi Eksikliklerin Olduğuna Yönelik Bulgular

İfadeler	N	Öğretmenler
İçerik eksikliği var	9	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉
İlgi çekicilik az	5	Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₈
Konu ile ilgili temalar sınırlı	5	Ö ₂ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇
Konu ile ilgili kavramlar sınırlı	5	Ö ₂ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇
Görsellikte sıkıntı var	7	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₉

Tablo 12 görüldüğü gibi öğretmenlerin hepsi ders kitabında çevre ile ilgili konularda çeşitli nedenlerden ötürü eksiklik olduğu görüşündedirler. Bunu aşağıdaki örnek ifadeler yardımıyla görmekteyiz.

“Ders kitabı yeterli değil, çevre ile ilgili konular yok denecek kadar az, ders kitabının çevre ile ilgili konularda öğrencilere pek bir şey vereceğini sanmıyorum ancak ana kaynak olarak ders kitabını kullanmak zorundayım...” (Ö₂)

“Ders kitabının bu konuda yeterli olduğunu düşünmüyorum, konular oldukça yüzeysel, yok denecek kadar az. Konuyla ilgili temaların, kavramların öğrenciye verilmesini düşünüyorum ancak kitaba bakılacak olursa pek bir şey verilmediğini görmekteyiz...” (Ö₄)

“Ders kitabında çevre ile ilgili konularda yakın zamanda meydana gelmiş çevre olaylarıyla ilgili daikkat çekecek fotoğraflara, öğrencilerin ders çıkarabilecekleri

hikayelere yer verilmesi gerektiği düşüncesindeyim ancak ders kitabında böyle bir şey yok, ilgi çekicilik sıfır...” (Ö₇)

Ders kitapları, hem öğrencilere hem de öğretmenlere büyük yarar sağlayan eğitim öğretim materyallerinin başında gelmektedir. Ders kitapları, öğrenme öğretme sürecinde en yaygın kullanılan ders aracıdır. Yapılandırmacı bir yaklaşıma göre hazırlanmış olan sosyal bilgiler programında ders kitaplarının önemi büyüktür. Öğretmenlerin ifadelerinden ders kitabında çevre ile ilgili konularda eksiklik olduğu, ders kitabında bu konuda içerik yönünden yeteri kadar yer verilmediği, ilgi çekiciliğinin az olduğu, öğrencilerin dikkatlerini çekecek konuyla ilgili görselliğin yetersiz olduğu öğretmenlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

b) Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda kullanılan kaynak ve materyallere ilişkin bulgular.

Öğretmenlere “Bu ders kapsamında, çevre ile ilgili olan konularda ne gibi kaynak ve materyallerden yararlanıyorsunuz?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Öğretmenlerin soruya verdikleri yanıtlar tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13. Sosyal Bilgiler Dersinde Çevre İle İlgili Konularda Kullanılan Kaynak ve Materyallere İlişkin Bulgular.

	Kaynak ve Materyaller	N	Öğretmenler
Görsel	DVD	6	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₄ Ö ₅ , Ö ₇ Ö ₉
	CD	7	Ö ₁ , Ö ₃ , Ö ₄ Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₈ , Ö ₉
	Slayt	2	Ö ₂ Ö ₅
	Bilgisayar	9	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉
	Fotoğraflar	4	Ö ₄ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ ,
	Tepegöz	1	Ö ₃
Yazılı	Dergiler	4	Ö ₁ , Ö ₂ Ö ₈ , Ö ₉
	Yardımcı kitaplar	4	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₅ , Ö ₇ ,
	Gazeteler	4	Ö ₂ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ ,
	Ders kitabı	9	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉

Öğretmenlerin kullandıkları kaynak ve materyallere ilişkin görüşlerini aşağıdaki örnek ifadelerden görmekteyiz.

“Ders kitabı bu konuda yetersiz olduğu için yardımcı kaynaklara yöneliyorum. Özellikle görsel materyalleri kullanıyorum, görsel materyaller öğrencilerin ilgisini daha fazla çekiyor...” (Ö₄)

“Çevre ve İnsan isimli kaynaktan yararlanıyorum, DVD, CD, Bilgisayar gibi görsel kaynaklardan yararlanıyorum”(Ö₂)

“...Gazetelerden, fotoğraflardan yararlandığım oluyor...” (Ö₇)

Öğretme-öğrenme etkinliklerinde, öğrenmeyi büyük ölçüde kolaylaştıran araç-gereçlerin, özellikle ilköğretim okullarındaki öğrencilerin etkili ve kalıcı öğrenmelerinde önemli rolleri vardır. Sosyal Bilgiler derslerinde konuların somut duruma getirilmesinde öğretim araç ve gereçlerinin kullanımının büyük etkisi vardır. Eğitimde, özellikle görsel ve işitsel araçlar öğrenmenin kalıcı izli olmasını sağlama açısından önemlidir. Bir öğrenme etkinliği ne kadar duyu organına hitap ederse öğrenme de o oranda arttığı, kalıcı izli olduğu yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. Öğretmenlerin ifadelerinden ana kaynak olarak ders kitabını kullandıkları, ders kitabının yanı sıra görsel ve işitsel materyaller olan Bilgisayar, DVD, CD, Slayt vs. kullandıkları belirlenmiştir.

4.2.4. Dördüncü Alt Problem ile ilgili bulgular

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının çevre bilinci kazandırmadaki etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir? Problem kapsamında Sosyal Bilgiler Programında çevre ile ilgili;

- a) İçerik yeterli midir?
- b) Kazanımlar yeterli midir?
- c) Değerlendirme etkinlikleri yeterli midir? Sorularına öğretmen görüşleri ışığında cevap aranmıştır.

a) Sosyal Bilgiler ders programında Çevre ile ilgili konularda içeriğin yeterliliğine ilişkin bulgular

Görüşme yapılan dokuz öğretmenin hepsi ders kitabının çevre ile ilgili konular konusunda eksik olduğu görüşündedir.

“İlköğretim I. kademedeki sosyal bilgiler derslerinde çevre ile ilgili konular daha fazla yer tutmaktadır. II. Kademe sosyal bilgiler dersinde ise oldukça sınırlı, içerikte pek bir şey yok...” (Ö₃)

“İçerik yönünden ders kitabında çevre ile ilgili konular sınırlı, daha fazla yer verilmeli...” (Ö₇)

Öğretmenlerin yukarıdaki ifadelerinden yola çıkarak, ders kitabında çevre ile ilgili konularda eksiklik olduğu neticesine varılabilir. Öğretmenlerin ifadelerinden, İlköğretim I. kademe Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konulara daha fazla ağırlık verilirken II. Kademe sosyal bilgiler dersinde konuların yetersiz olduğu söylenebilir.

b) Sosyal Bilgiler Ders programının Çevre ile ilgili konularda kazanımların yeterliliğine yönelik bulgular.

Tablo 14. Sosyal Bilgiler Ders Programının Çevre İle İlgili Konularda Kazanımların Yeterliliğine Yönelik Bulgular.

İfadeler	N	Öğretmenler
Yeterli	1	Ö ₂
Yetersiz	8	Ö ₁ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉

Tablo 14’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan 9 öğretmenden 8 i kazanımların çevre ile ilgili konularda yetersiz olduğu görüşündeyken 1 öğretmen kazanımların yeterli, olduğunu düşünmektedir.

Aşağıdaki örnek ifadelerde öğretmenlerin kazanımlar hakkındaki düşüncelerini görmektediriz:

“...Kazanımlar bu konuda yetersiz, öğrencilerin çevreye karşı olumlu tutum sergilemelerine yardımcı olacak kazanımlara yer verilmeli...”

“...Kazanımların bu anlamda yeterli olduğunu düşünüyorum...”

c) Sosyal Bilgiler dersi kapsamında Çevre ile ilgili konularda değerlendirme etkinliklerinin yeterliliğine yönelik bulgular

Araştırma katılan öğretmenlerin tümü Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda değerlendirme etkinliklerinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu eksikliği konuların yetersizliği ile bağdaştırmaktadırlar. Aşağıdaki örnek ifadeden bu durum açıkça görülmektedir.

“ ...Ders kitabında çevre ile ilgili konular oldukça yetersiz olduğu için değerlendirme etkinlikleri de o oran da yetersiz olacak tabi... “(Ö₅)

“ ...Değerlendirme etkinliklerinin yeterli olduğunu düşünmüyorum, konuların eksik olması bu durumun önemli bir sebebi, öğrencilerin günlük yaşamla ilişkilendirebileceği değerlendirme sorularının olması verimliliği daha fazla arttırabilir.” (Ö₃)

Öğretmenlerin ifadelerinden de görüldüğü üzere çevre ile ilgili konularda değerlendirme etkinliklerinin sınırlı olduğu kanısına varılabilir. Bu durumun nedeninin ise konuların yetersizliğinden kaynaklandığı söylenilebilir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Araştırmanın son bölümünde araştırmanın nicel ve nitel bulgularından elde edilen, sonuçlar ve sonuçlar ışığında bundan sonraki çalışmalara ışık tutabilecek öneriler üzerinde durulmuştur.

Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Kazandırmada etkili olup olmadığının öğretmen görüşleri ışığında belirlemek çalışmanın amacıdır. Bu çalışmada verileri toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan ve gerekli analizleri yapılan Sosyal Bilgiler Dersinin çevre Bilince Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri Ölçeği kullanılmıştır, Hazırlanan ölçek Elazığ İlinde görev yapmakta olan 120 Sosyal Bilgiler öğretmenine uygulanarak SPSS 16.0 paket programı aracılığıyla analiz edilmiş ve bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca; öğretmenler ile sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede etkinliğine yönelik nasıl bir işleve sahip olduğuna dair görüşme formu yaklaşımıyla görüşmeler yapılmış, yapılan görüşmeler betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır.

İlköğretim II. Kademe sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki rolü hakkındaki görüşleri cinsiyet değişkenine göre yapılan t-testi sonuçlarına göre anlamlı bir fark göstermemektedir, ancak tablo....’den de anlaşılabacağı üzere bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere oranla görüşleri daha olumlu yöndedir.

Öğretmenlerin, Mezun oldukları fakülte türü; sosyal bilgiler öğretmenliği, fen-edebiyat fakültesi, diğer şeklinde gruplandırılmıştır. Mezun olunan okul türüne göre ortalama puanlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına ilişkin tek faktörlü ANOVA sonuçları Tablo5’de gösterilmiştir. Yapılan ANOVA testi sonuçlarından anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Tablo 5 incelendiğinde Fen Edebiyat Fakültesinden mezun olan öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin Çevre Bilinci Kazandırmada Etkinliğine yönelik görüş puanlarının daha yüksek (131.77) olduğu, bu öğretmenleri Eğitim Fakültesinden (Sosyal Bilgiler Öğretmenliği) mezun olan öğretmenlerin izlediği (127.37) ve son sırada Diğer Fakültelerden mezun olan öğretmenlerin yer aldığı (126.10) görülmüştür.

Öğretmenlerin herhangi bir çevre kuruluşuna üye olma durumlarıyla sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmesine yönelik görüşleri arasında yapılan t-testine göre anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Çevre kuruluşuna üye olan öğretmenlerin derse yönelik görüş ortalamalar anlamlı derecede yüksektir.

Öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile dersin çevre bilinci geliştirmesine yönelik görüşleri arasında yapılan Kruskal-Wallis H-T testi sonuçlarına göre anlamlı bir fark çıkmamıştır. Ancak; sıra ortalamalarına bakıldığında dersin çevre bilinci kazandırma ki en yüksek rol puanına 16-20 (67,35) yıllık öğretmenlerin sahip olduğu görülürken bunu da sırasıyla 20 ve üzeri yıl (59,42), 11-15 yıl (59,03), 6-10 (58,76) yıl ve 1-5 (49,08) yıl kıdeme sahip öğretmenlerin izlediği görülmektedir.

Araştırmanın nitel bölümünde görüşme formu yaklaşımıyla toplanan veriler, betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulardan araştırmaya katılan öğretmenlerden tümünün sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmada etkili bir ders olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bu ders öğrencilerin içinde yaşadıkları dünyayı tanımaları açısından, yakın çevrelerindeki doğal kaynakları tanımaları açısından, çevresel sorunlarla mücadelede kişisel sorumluluklarını fark etmeleri açısından önemli bir ders olduğu öğretmenlerle yapılan görüşme sonucunda varılmıştır.

Öğretmenlerle yapılan görüşme neticesinde çevre ile ilgili konularda program dâhilinde verilen yöntem ve tekniklerin yeterli olmadığı sonucuna varılabilir. Yöntem ve teknikleri uygulamada araştırmaya katılan bütün öğretmenlerin sıkıntı yaşadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin yaşadıkları bu sıkıntılar; ders süresinin yetersizliği, fiziksel imkanların yetersizliği, maddi imkanların yetersizliği, ders araç gereçlerinin yetersizliği gibi sebeplerden ötürü istedikleri yöntem ve teknikleri uygulayamamaları ile ilgilidir.

Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda öğretmenler en fazla düz anlatım ve soru-cevap yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bunun nedenini ise uygulamada süre yetersizliği, fiziksel imkânların yetersizliği gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmalarıdır. Bu yöntemlerin öğretmenler tarafından tercih edilme nedenlerinin başında, yöntemleri uygulamanın daha ekonomik, daha kolay olması gelmektedir. Özellikle gezi gözlem, Drama, Proje yöntemleri öğrencilerin çevre bilinçlerinin gelişmesine yardım edebilecek etkili yöntemler olarak araştırmaya katılan öğretmenler tarafından düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitabı çevre ile ilgili konularda araştırmaya katılan öğretmenler tarafından yetersiz bulunmaktadır. Konu ile ilgili olarak verilen konular oldukça sınırlıdır. İlköğretim I. kademe Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konular daha fazla yer alırken II. Kademe sosyal bilgiler dersinde ise konu ile ilgili öğretmen görüşlerine göre eksiklikler söz konusudur. Öğretmenler çevre ile ilgili temaların, kavramların eksikliklerinden söz etmiştir, ciddi anlamda sıkıntıların olduğunu belirtmişlerdir, ayrıca ders kitabında ilgi çekicilik yönünden eksiklikler olduğu görüşündedirler. Konu ile ilgili görsel unsurların pek kullanılmadığı, kullanılanların ise öğrencilerin dikkatlerini, ilgilerini çekmeyecek nitelikte olduğunu ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda kullandıkları temel kaynak ders kitabıdır araştırmaya katılan bütün öğretmenler ders kitabından büyük ölçüde faydalanmakta ve ders kitabı aracılığıyla genellikle dersi işlemektedirler. Bunun yanı sıra öğretmenler görsel ve işitsel materyaller olan CD, DVD, Slayt, Bilgisayar dan yaralandıklarını söylemişlerdir. Fotoğraflar, gazeteler, dergiler, yardımcı kitaplar gibi yazılı materyalleri kullandıklarını da belirtmişlerdir.

Öğretmenler sosyal Bilgiler programında çevre ile ilgili konularda eksikliklerin olduğu görüşündedirler. Kazanımların bu konuda yetersiz kaldığı, içeriğin eksik olduğu, değerlendirme etkinliklerin yetersiz olduğunu da ifade etmişlerdir.

5.2. Öneriler

İnsanın ve tüm canlı varlıkların içinde yaşadığı ve hayatlarını devam ettirmeye çalıştıkları ortam olması nedeniyle çevre büyük önem arz etmektedir. Çevre, insanoğlunun kendi çıkarları ve ihtiyaçları doğrultusunda bilinçsiz ve savurganca müdahaleler nedeniyle bozulmaya başlamıştır. Çevre üzerinde meydana gelen bu bozulmalar, başlangıçta sadece yerel ve ulusal dikkati çekerken, gereken önlemlerin yeterince alınmaması neticesinde önce insan sağlığına daha sonra yaşam kalitesini ciddi boyutlarda tehdit eder hale gelmiştir. Dünyanın içinde bulunduğu durum çevre konusunda bilinçli, çevreye yönelik olumlu tutum sahibi, çevresel çalışmalarda katılımcı bireylere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu noktada eğitime büyük görevler düşmektedir. Eğitimin temel işlevlerinden biri; topluma ve toplumsal sorunlara karşı sorumluluk duyan bireyler yetiştirmektir. Çevre sorunları bugün toplumun en ciddi sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu nedenle eğitimin her kademesinde çevre

eğitimine gereken önem verilmelidir. İlköğretim I. ve II. Kademedede okutulmakta olan Sosyal Bilgiler Dersine büyük görev düşmektedir,çünkü sosyal bilgiler dersi eğitim programlarında öğrenciler üzerinde evre bilini kazandırmada etkili olabilecek en önemli derstir.

*Yapılandırmacı yaklaşıma uygun hazırlanan Sosyal Bilgiler ğretim programıyla öğrencilere evre bilinci kazandırabilmek için öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim kursları düzenlenmelidir.

*Düzenlenecek hizmet içi eğitim faaliyetleri gerçek eğitim ortamlarında yapılmalıdır.

*Öğretim programının temel dayanağı olan yapılandırmacı yaklaşım ve bu doğrultuda öğretmenin değişen rolleri, öğretmenlere düşen görevler ve konularda bilgilendirilmelidir.

* İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Ders Programına evre Bilinci geliştirmeye yönelik konular konulmalı, içerik bu anlamda zenginleştirilmelidir.

*Sosyal Bilgiler ders kitaplarına evre ile ilgili konular yeniden irdelenmeli, konu alan uzmanları ve öğretmenlerin katılımlarıyla geliştirilmeli, öğrencilerin derse katılımlarını sağlayacak etkinlikler düzenlenmelidir.

*evre ile ilgili ders kitaplarındaki istatistiksel bilgiler güncelleştirilmeli, konularla ilgili açıklayıcı, pekiştirici, öğrenmeyi kolaylaştırıcı, ilgi ve motivasyon arttırıcı, yönlendirici ve dikkat çekici resim, grafik, şekillere yer verilmelidir. Kısa ve dikkat çekici ifadeler bulunmalı konuların yakın çevreden ve ortamdan örneklerle zenginleştirilerek gerçek yaşamla bağ kurması sağlanmalıdır.

*Uzmanlarca Sosyal Bilgiler programındaki yeni öğrenme öğretme stratejilere yönelik evre ile ilgili konular ğretim materyalleri geliştirilerek öğretmenlerin yardımcı kaynak eksiklikleri giderilmelidir.

*Sosyal Bilgiler ğretiminde evre ile ilgili konularda kuru bilgi ve ezbercilik yerine olayların anlaşılmasını, zmsenmesini, yorumlanmasını ve başka olaylara uygulayabilmesini sağlamak için değerlendirmede hep aynı teknikler değil, değerlişik yoruma açık değerlendirme yöntemleri kullanılmalıdır ki öğrenciler farklı açılardan bakabilsin.

*Sosyal Bilgiler dersi çevre ile ilgili güncel olaylarla desteklenmelidir.

*Kitapta çevre ile ilgili okuma parçalarına, öğrencileri yönlendirecek, ufaklarını açacak tartışma konularına yer verilmelidir.

*Sosyal Bilgiler ders kitapları çevre ile ilgili konularda görsel açıdan zenginleştirilmelidir.

*Sosyal Bilgiler ders programında çevre ile ilgili konularda uygulamalı derslerde yapılmalıdır.

*Çevre Bilinci kazanmada ailenin önemi unutulmamalı, okul idarecileri ve aileler öğretmenle işbirliği içinde olmalıdır.

*Öğretmenlerin derse uygun gördükleri teknikleri uygulayabilmeleri için süre sıkıntıları giderilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ak, S. (2008). *İlköğretim Öğretmen Adaylarının Çevreye Yönelik Bilinçlerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abat İzzet Baysal Üniversitesi
- Akın, M. Ve Akın, G. (2007). *Suyun Önemi, Türkiye’de Su Potansiyeli* Ankara: Maya Akademi.
- Aksoy, C. S., Ketenoğlu, O. ve Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*. Sayı:25, s 29-41. Konya
- Aksoy, N. (2002). *Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Baskı Grubu Olarak Çevre Politikalarına Etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Akyarlı, A. (1993). Çevre Bilinci, Bilinçli Çevrecilik, *Ege Kültür Dergisi*, Yıl3, Sayı3
- Akyüz, Y. (1980). Çevre Sorunları Eğitiminin Amaçları ve Temel İlkeleri, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt13, Sayı1-2,s 223-230.
- Alım, M. (2006). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt14, No2, s 599-619.
- Alkan, C. (1998). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Altun, A. (2009).(Edt:Turan, R.). “ Sosyal Bilgiler Derslerinde Karikatür Kullanımı”, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Pegem A. Yayıncılık.
- Arslan, M. (1997). Çevre Bilincindeki Değişimler ve Çevre Eğitimi. *Eğitim ve Yaşam*, s 23-27
- Aydemir, M.(2007). *The Investigation of Teachers With Respect To Knowledge Level On Enviromental Concepts*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Aydın, N. (2008). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının ve Öğretmenlerinin Çevre Eğitimine Yönelik Öz-Yeterlilik İnançları Üzerine Sınıf Düzeyi, Kıdem ve Değer*

- Yönelimlerinin Etkisi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Ayten, P. (2008). *Sosyal Bilgiler Dersi 2005 Öğretim Programının Değerlendirme Boyutuna Dair 4. Ve 5. Sınıf Öğretmen Görüşleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi
- Barth,J. L. Ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi.* Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi.
- Baş, M. (2010). *In Partial Fullifilment of the Requirements for the Degree of Master of Science in the Deparment of Elenetary Science and Mathematics Education* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Bayram, H., Dörtbudak, Z. Vd. (2006). İnsan Sağlığına Etkileri, Dünyada, Ülkemizde ve Bölgemizde Hava Kirliliği Sorunu. *Dicle Tıp Dergisi.* Cil: 33, Sayı 2, s 105-112.
- Berkes, F. ve Kışlalıoğlu, M.(1993). *Çevre ve Ekoloji.* İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Bilen, M. (2006). *Kuramdan Uygulamaya Öğretim.* Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilen, M. (2006). *Kuramdan Uygulamaya Öğretim.* Ankara: Anı Yayıncılık.
- Binbaşıoğlu, C. (1983). *Genel Öğretim Bilgisi.* Ankara: Kışlalıoğlu Matbaası.
- Boydak, M. Ve Dikici, A. (2001). Hizmet İçi Eğitim Programlarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi (Fırat, Marmara Üniversitesi Tübitak Örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt 11. Sayı 2. s 225-247)
- Bozyiğit, R. VE Karaaslan, T.,(1998). *Çevre Bilgisi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bozyiğit, R. Ve Karasalan, T. (1998). *Çevre Bilgisi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bulca, A. (1983). “Çevre Sorunları”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* cilt-1. Ankara: İletişim Yayınları.
- Burns, W. (1997). “Physiological Effect of Noise”, *Handbook of Noise Control*,(Edt: Harris, C. M). Newyork: Mc GrawHill. B.15, s 1-17.

- Cepel, N. ve Ergün, C. “Temel Çevre Sorunları”
http://www.tema.org.tr/CevreKutuphanesi/kureselisinma/pdf/EM_Konu_12.pdf,
 07.15.2010
- Cin, M. (2006). “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgilerde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler” *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Creswell, J. W. VE Plono Clark, V. L. (2007). *Desing and Conducting Mixed Methods Research*. California: Sage publications.
- Çalık, M. (2009).An İntegrated Model For Enviromental Education İn Turkey. “*Education İn Context*”. (Edt: N. Taylor vd.).Rotterdam/Baston/TAPEI.
- Çakar, Ö.(2008). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Deprem Bilinci Geliştirmedeki Rolüne Dair Öğretmen Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Çelikten, M., Şanal, M. Ve Yeni, Y. (2005). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19:2005/2, s 207-237.
- Çepel, N.(1992). *Doğa Çevre Ekoloji*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Çoban, A. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Darçın, E. S., Bozkurt, O., Hamalosmanoğlu, M. Ve Köse, S. (2006). İlköğretim Öğrencilerinin Sera Etkisi Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin ve Kavram Yanılgılarının Tespit Edilmesi. *İnternational Journal of Enviromental and Sciebbe Education*, Voll, N:2, s:104-115
- Darçın, E. S.; Bozkurt, O; Hamalosmanoğlu, M.; Köse, S. (2006). İlköğretim Öğrencilerinin Sera Etkisi Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Ve Kavram Yanılgılarının Tespit Edilmesi. *İnternational Journal of Enviromental and Science Education*, Voll, No2, s 104-115.
- Demirel, Ö. (2000). *Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2006). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirel, Ö. Ve Kıröğlu, K. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A yayıncılık.

- Demirkaya, H. Ve Tokan, H.(2006). Coğrafya Öğretiminde Televizyon ve Video Kullanımı. *Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi*. Sayı:171
- Doğan, C.(2004). Sınıf Öğretmenlerinin Derslere İlişkin Görüşleri ve Tercih Ettikleri Öğretim Yöntemleri: İstanbul Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, s 193-203.
- Doğan, M. (1997). *Ulusal Çevre ve Eylem Planı: Eğitim ve Katılım*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı
- Doğan, M. (2007). *Orta Öğretimde Çevre Eğitimi İçinde: "Çevre Eğitimi"*. Türkiye Çevre Vakfı Yayını. No 178, s 59-68. Ankara.
- Doğanay, A. (Edt: Öztürk, C. Ve Dilek, D.)(2004). Sosyal Bilgiler Öğretimi. *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- DPT (1994)Çevre Özel İhtisas Komisyon Raporu: Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1995/2000). Ankara:
- Duvarger, M. *Sosyal Bilimlere Giriş*. (1973). İstanbul:Bilgi Yayınevi.
- Erdem, A., Keleşoğlu, Ş. Ve Koğar, H. (2009). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevreye ve Çevre Sorunlarına Yönelik Görüşleri. I. Uluslar arası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi. 1-3 Mayıs Çanakkale. (125-136).
- Erden, M. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Erdoğan, G. (2007). *Çevre Eğitiminde Küresel Isınmanın Öğrenilmesinde Proje Tabanlı Öğrenmenin Etkisi*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi.
- Erdönmez, C. (1993). *Toplumsal Gelişim, Toplumsal Değişim ve Çevre Bilinci*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Erginer, E. (2000). *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ergun, O. N. VE Kulein, A. (1992). Samsun Şehir Merkezinde Yanlış Şehirleşmeden Kaynaklanan Gürültü Kirlenmesi. Türk Devletleri Arasında I. İlmi İşbirliği Konferansı. Lefkoşa. S 227-235.

- Erişen, Y. (1998). Öğretmenlere Yönelik Hizmet İçi Programlarını Geliştirmede Eğitim İhtiyaçlarını Belirleme Süreci. *Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kültür Sanat Dergisi*. Sayı: 140
- Erten, S. (20004). Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci Nedir?, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?. *Çevre ve İnsan 1 Dergisi* Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı, Sayı 65/66 2006/25. Ankara
- Fichter, J. (2004). *Sosyoloji Nedir*. (Çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gömlüksiz, N. (2004). Öğretimde Strateji, Yöntem ve Teknikler. *Öğretimde Planlama Uygulama ve Değerlendirme*. (Edt: Mehmet Gürol). Elazığ: Üniversite Kitapevi.
- Görmez, K. (2007). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Güler, T. (2009). Ekoloji Temelli Bir Çevre Eğitiminin Öğretmenlerin Çevre Eğitimine Karşı Görüşlerine Etkileri. *Eğitim ve Bilim*. Cilt 34, Sayı 151, s 39-51.
- Güneş, F. (2002). *Ders Kitaplarının İncelenmesi*. Ankara: Ocak Yayınları
- Güney, E. (1992). *Çevre Sorunları Ortam Kirlenmesi*. Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- Gürel, Ş. (2008). *Çevre Sorunlarına Duyarlılık ve Çevre Bilinci (Afyon Karahisar İli Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Güven, İ. (2005). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Gelişim İlkeleri. *Bilim ve Aklın Aydınlığı Eğitim Dergisi*, 5 Sayı:60
- Haktanır, K. (1983). *Çevre Kirliliği*. Ankara: AÜ Ziraat Fakültesi Toprak Bölümü.
- Halis, İ. (2002). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Halis, İ. (2004). (Edt: Yıldız, R.). *Öğretim Ortamında Kullanılan Yaygın Materyal Türleri Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Konya: Nobel Yayınları.
- İleri, R. (1998). Çevre Eğitimi Ve Katılımın Sağlanması. *Çev-Kor*. Cilt 7, Sayı28, 3-9
- Johnson, B. R. Ve Onwuegbuzie, A.J. (2006). Mixed Methods Research : A Parading Whose Time Has Come. *Education Resercher*. 33(7), 14-26.

- Kahsounis, T. (1987). *Teaching Social Studies in the Elementary School the basic for Citizenship*. New Jursey: Englewood cliffs.
- Kan, C. (2006). Etkili Sosyal Bilgiler Arayışı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt 14, No 2, s 537-544.
- Kan, Ç. (2006). Etkili Sosyal Bilgiler Öğretimi Arayışı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 12(2), 537-554.
- Kavruk, S. (2002). Türkiye’de Çevre Duyarlılığının Artırılmasında Çevre Eğitiminin Rolü ve Önemi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kaya, Z. (2005). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Keçeci, Ö. (2010). *Ortaöğretim Coğrafya Derslerinin Çevre Bilinci Oluşturmada Rolünün Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. (Aydın İli Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Keleş, Ö. (2007). *Sürdürülebilir Yaşama Yönelik Çevre Eğitimi Aracı Olarak Ekolojik Ayak İzinin Uygulanması ve Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Keleş, R. (1972). *Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*. Ankara: Gerçek yayınları.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2002). *Çevre Bilim*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Keleş, R. Ve Hamamcı, C. (2002). *Çevre Bilim*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Kılıç, A. Ve Sayın, S(2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Kılıç, B. G. (2006). *Yeni Yaklaşımlar Işığında İlköğretim Bilim Öğretimi*. İstanbul: Marpa Yayınları.
- Kılıç, D. (1994). İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretmenlerin Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi Erzurum İlinde Bir İnceleme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

- Kısa, A. (2008). *Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevre ve Ormancılık Politikalarındaki Yeri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Isparta.
- Kısakürek, M. A. (1989). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Edt: Özer, B.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Koç, G. V. (Edt: Doğanay, A.). (2009). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Koçyiğit, Ş. (2002). *İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Dersinin Hedeflerine Ulaşma Derecesi* (Şereflikoçhisar İlçesi Örneği).(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde. Niğde Üniversitesi.
- Koçyiğit, Ş. (2002). *İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Dersinin Hedeflerine Ulaşma Derecesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı. Niğde.
- Köken, N. (1995). *İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Küçükahmet, L. (1997). *Eğitim Programları ve Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Küçükahmet, L.(2010). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Mason, C. F.(1991). *Biology of Fresh Water Pollution* Longman Scientific & Technical. UK:Longman Group
- MEB. (1998). İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 2487, 537-548.
- Melnick, W. (1979). *Hearing Loss From Noise Exposure*. Handbook of Noise Control.(Edt: Harris, C. M.). Newyork: McGrawHill.s1-9.
- Mutlu, A. (2009). Türkiye’de Çevre Sorunları Literatürünün Baskın Niteliği ve Sosyal Bilimler Yaklaşımının Gerekliliği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s 74-84.

- Müezzinoğlu, A. (2005). *Hava Kirliliği ve Kontrolünün Esasları*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Nazlıoğlu, M. (1988). *Çevre Bilinci Oluşmasında Çevre Eğitiminin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Nazlıoğlu, M. (1988). *Çevre Bilincinin Oluşmasında Çevre Eğitiminin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Oran, N.(1957). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Marif Basımevi.
- Özdağ, H. (2007). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Türkiye'miz Ünitesinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Özdemir, O. (2007). Yeni Bir Çevre Eğitimi Perspektifi: “Sürdürülebilir Amaçlı Eğitim”. *Eğitim ve Bilim*, Cilt32, Sayı 145, s 23-39.
- Özme, D., Çetinkaya, A., Nehir, S. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Sorunlarına İlişkin Tutumları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, Cilt 4, sayı 6, s 24-33.
- Öztañ, Y. (1985). Çevre Kirlenmesi. *KTÜ Orman Fak. Yay. Genel Yayın No:94, Fak Yay. No:7, S:12-21*.
- Öztürk, C. ve Otuoğlu, R. (2005). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Sağlam, N. ve Uzun, N. (2005). Orta Öğretim Kurumlarında Çevre Eğitimi ve Öğretmenin Çevre Eğitim Programları Hakkındaki Görüşleri. *XIV Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Pamukkale Üniversitesi*, 28-30 Eylül (573-579).
- Sağlam, S. (2001). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Erzurum: Cemre Matbaacılık.
- Sancar, P. (2007). *Türkiye’de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Selimoğlu, E. Ve Biçen Yılmaz, H. (2009). Hizmet İçi Eğitimin Kurum ve Çalışanlar Üzerine Etkileri. *PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*.Yıl: 5 sayı

- Sezgin Çelik vd. (Edt: Yıldırım, Z. Ve Genç, H.). (2010). İstanbul : lisans Yayıncılık.
- Sönmez, V. (1999). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sönmez, V. (2001). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1064. (ED: Gürhan Can)
- Şahin, E. T. (2006). *Sosyal Bilimlere Giriş, Sosyal Bilimlerin Temelleri*. Ankara: Dikey Yayınları.
- Şahin, T. E. (2005). *Sosyal Bilimlere Giriş. Malatya: Mengüceli Yayınları*.
- Şimşek, N.(2002). *Derste Eğitim Teknolojisi Kullanımı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şimşekli, Y.(2001). Bursa’da Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesine Seçilen Alanlarda Yapılan Etkinliklerin Okul Yöneticisi Ve Görevli Öğretmenlerin Katkısı Yönünden Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 14(1):73-84.
- Şişman, M. (2010). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Tarakçı, F. (1999). *Çevre ve İnsan*. İstanbul: Önde Yayıncılık.
- Taşkaya, S. M.VE Bal, T. (2010) Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Araş Gereçlerini Kullanma Durumları. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 22
- Taşpınar, M. (2004) *Öğretmenlik Mesleği*. Ankara: Üniversite Kitapevi.
- Taşpınar, M. (2010). *Kuramdan Uygulamaya Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Data Yayınları.
- Taşpınar, M.(2005). *Kuramdan Uygulamaya Öğretim Yöntemleri*. Elazığ: Üniversite Kitapevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı. (2004). *Türkiye Çevre Atlası*, Ankara.
- Tüysüzöğlu, B. (2005). Yeşil Kutu Projesi Türkiye’de Çevre Eğitimi ve Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Ön Araştırma Raporu.

- Ural, E. (1981). *Çevre ve Hukuk*. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını. Ankara: Önder Matbaa.
- Uslu, O. (1996). *Çevresel Etki Değerlendirmesi*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Ülken, H. Z. (2001). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ünal, S. Ve Dımişkı, E. (1999). UNESCO-UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Orta Öğretim Çevre Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 16, s 142-154.
- Watts, G. (1983). “A Comparasion of Noise Measurs for Asseing Vehicle Noisines” *Journal of Sound and Vibration*, 180(39), 493-512.
- Welton, D. And Mallon, J. T. (1999). *Chidren and their World: Strotergies for Teaching Social Studies* (Sixth Edition). New York: Houghton Mifflin Campany.
- Yalın, H. İ. (2004). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın.
- Yanpar Şahin, T. (1994). İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Akademik Benlik Kavramı, Ders İçi Öğrenme ve Ders Dışı Çalışma Yolları ile Başarı İlişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 10, s 43-48.
- Yanpar, T. (2005). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yaşar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Derslerinde Görsel Materyal Kullanımı ile Coğrafya Konularının Eğitim ve Öğretimi, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 163, s. 104-120.
- Yavuz, F. Ve Keleş, R. (1983). *Çevre Sorunları*. Ankara: AÜSBF Yayınları.
- Yavuz, F. VE Keleş, R.(1983). *Çevre Sosunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Yazıcı, K. (2006).Sosyal Bilgilerde Kullanılan görsel araçlar: Haritalar, Küreler, Resimler, Tablolar ve Grafikler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 16, s 651-662.

- Yıldırım, N. (2008). *In Partial Fulfilment of the Requirements for the Elementary Science and Mathematics Education* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Yıldız, K., Baykal, T., Altın, M. (2002). Çevrenin Tanınması ve Öneminin Kavranmasına Yönelik Örnek Bir Sulak Alan Çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt22, sayı 3, s 1-9.

ÖZGEÇMİŞ

Esmâ ERGİN 01.10.1986 tarihinde Elazığ'da dünyaya geldi. İlk ve Orta öğrenimini Elazığ'da tamamladı. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü'nden 2008 yılında mezun oldu. 2009 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak görevini sürdürmektedir.

EKLER**EK 1-Araştırma Anketi****İlköğretim İkinci Kademe Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci
Geliştirmedeki Rolüne İlişkin Öğretmen Görüşleri****Elazığ Merkez İlköğretim Okulları****Değerli meslektaşım:**

Bu çalışma, Elazığ İl Merkezinde görev yapan İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf sosyal bilgiler dersini veren Sosyal Bilgiler öğretmenlerini kapsamakta olup yüksek lisans tez çalışmasıdır. Sosyal Bilgiler Öğretmenleri'nin “Çevre Bilinci Geliştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü” ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu anket çalışma için oldukça önemli olduğundan soruların samimiyetle cevaplanması önemlidir. Her bir madde için uygun gördüğünüz düzeye (X) işareti koyunuz.

Gösterdiğiniz ilgi ve katkınız için çok teşekkür ederim.

Arş. Gör. Esma Ergin

BÖLÜM I**KİŞİSEL BİLGİLER**

Cinsiyetiniz ()Kadın ()Erkek

Yaşınız: () 20-25 ()26-31 () 32-36 ()37-41 ()42-46 ()47-51 ()52 ve üstü

Görev süreniz:

()1-5 yıl ()6-10 yıl ()11-15 yıl ()16-20 yıl ()20 yıl ve üzeri

Mezun olduğunuz okul türü:

()Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ()Fen Edebiyat Fakültesi ()Diğer

Herhangi bir Çevre Kuruluşuna üye misiniz?

()Evet ()Hayır

BÖLÜM II

	ANKET MADDELERİ	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
1.	Sosyal Bilgiler dersi çocukta çevreye karşı hassasiyet kazandırır.	()	()	()	()	()
2.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar doğal kaynakların insan yaşamı için ne kadar önemli olduğunu fark eder.	()	()	()	()	()
3.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar bir ülkenin doğal kaynaklarının o ülke için ne derece önemli olduğunu bilincine varırlar.	()	()	()	()	()
4.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamını ne derece tehdit ettiğini tartışabilirler.	()	()	()	()	()
5.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar doğal kaynakların bilinçli olarak tüketilmesine dair projeler tasarlayabilirler.	()	()	()	()	()
6.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde Çocuklar doğal kaynakları bilinçli tüketirler.	()	()	()	()	()
7.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar ülkeler arası işbirliğinin çevresel felaketlerde ne derece önemli olduğunu anlarlar.	()	()	()	()	()
8.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar bilimsel ve teknolojik gelişmelerin dünyayı nasıl etkileyeceğini kavrarlar.	()	()	()	()	()
9.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin yaratıcı fikirler ileri sürerler.	()	()	()	()	()
10.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar toprağın canlı yaşamındaki önemi konusunda bilinçlenirler.	()	()	()	()	()
11.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar ülkelerindeki çevre sorunları hakkında bilgilenirler.	()	()	()	()	()
12.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar dünyada meydana gelen çevre sorunları hakkında bilgilenirler.	()	()	()	()	()
13.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar ülkelerinde meydana gelen çevre sorunlarının sonuçlarını tartışırar.	()	()	()	()	()
14.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar dünyada meydana gelen çevre sorunlarının sonuçların tartışırar.	()	()	()	()	()
15.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar çevresel sorunlarının küresel sorunlar olduğunu bilincine varırlar.	()	()	()	()	()
16.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar Dünya'daki bir çevre probleminin ülkemizi nasıl etkileyeceğine dair çıkarımlarda bulunurlar.	()	()	()	()	()
17.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar yakın çevrelerindeki doğal varlıkları tanıma fırsatı elde ederler.	()	()	()	()	()
18.	Sosyal Bilgiler sayesinde çocuklar yakın çevrelerindeki ortak miras ürünlerinin korunmasına dair hassasiyet kazanırlar.	()	()	()	()	()
19.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar Dünya'da	()	()	()	()	()

	yürütülen çevreci hareketler hakkında bilgi sahibi olurlar.					
20.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar küresel sorunlarla uluslar arası kuruluşların amaçlarını ilişkilendirebilirler.	()	()	()	()	()
21.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar çevre sorunlarının gelecek nesiller için bir risk olduğunun farkına varırlar.	()	()	()	()	()
22.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar yeşil alanları koruma bilinci kazanırlar.	()	()	()	()	()
23.	Sosyal Bilgiler dersi çocukların temizlik anlayışlarının gelişmesine yardımcı olur.	()	()	()	()	()
24.	Sosyal Bilgiler dersi çocukların bir vatandaş olarak çevresel sorunların çözümüne yönelik sorumluluklarının bilincinde olmalarını sağlar.	()	()	()	()	()
25.	Sosyal Bilgiler dersi çevreye daha duyarlı bireylerin yetiştirilmesine önemlidir.	()	()	()	()	()
26.	Sosyal Bilgiler dersi çocuklara çevreyle ilgili kuruluşları tanıtır.	()	()	()	()	()
27.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklayabilirler.	()	()	()	()	()
28.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar çevre sorunlarının birbiriyle bağlantılı olduğunun bilincine varırlar.	()	()	()	()	()
29.	Sosyal bilgiler dersi sayesinde çocuklar ozon tabakasının nasıl bir tehdit altında olduğunun bilincine varırlar.	()	()	()	()	()
30.	Sosyal Bilgiler dersi çocuğun gönüllü olarak bir çevre örgütüne üye olmasına katkıda bulunur.	()	()	()	()	()
31.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar küresel çevre sorunlarının çözümünde kişisel sorumluluğunu fark ederler.	()	()	()	()	()
32.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar çevre kirliliği, kirlilik çeşitleri, çevre sorunları hakkında bilgi sahibi olurlar.	()	()	()	()	()
33.	Sosyal Bilgiler dersi çocukların okul içi ve okul dışındaki çevrelerine karşı davranışlarının olumlu yönde değişmesine katkıda bulunur.	()	()	()	()	()
34.	Sosyal Bilgiler dersi çocukların bilinçli tüketiciler olmalarına katkıda bulunur.	()	()	()	()	()
35.	Sosyal Bilgiler dersi çocukların ekip çalışması ile üstlendikleri sorumlulukları kalıcı ve tutarlı hale getirebilme özelliği kazandırır.	()	()	()	()	()
36.	Sosyal Bilgiler dersi sayesinde çocuklar doğal afetlerden korunma konusunda bilgilenirler.	()	()	()	()	()

EK 2**Araştırma Sorusu:**

İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Dersinin Çevre Bilinci Geliştirmede etkililiğini Sosyal Bilgiler öğretmenleri nasıl değerlendirmektedirler?

Okul.....Tarih ve saat.....Görüşmecisi.....

GİRİŞ

Merhaba, benim adım Esmâ Ergin, Cumhuriyet Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak çalışıyorum. Sosyal Bilgiler öğretmenlerin görüşleri ışığında Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmedeki etkinliliğine yönelik yüksek lisans tezi çalışıyorum ve bu konu ile ilgili olarak sizinle konuşmak istiyorum. Bu görüşmede amacım sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci geliştirmede etkililiğini ortaya çıkarmaktır. Öğretmenler ile görüşme yapıyorum, çünkü eğitim öğretim sürecinin işlenişinden sorumlu en önemli bireyler öğretmenlerdir. Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların, bundan sonra yapılacak olan araştırmalara katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Bu nedenle sizin dersin çevre bilinci geliştirmede nasıl bir etkililiğe sahip olduğuyla ilgili düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum.

Bu görüşme süresince söyleyecekleriniz gizlidir. Bu bilgileri araştırmacıların dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm öğretmenlerin isimlerini, rapora yazamayacağım.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Sosyal Bilgiler dersinin çevre bilinci kazandırmada etkili olduğu düşünüyor musunuz? Sosyal Bilgiler Dersinin çevre Bilinci Kazandırmada neden etkili bir derstir?

2. Sosyal Bilgiler dersinde çevreyle ilgili olan konularda programda yer alan öğretim yöntem ve tekniklerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Sosyal Bilgiler dersinde çevreyle ilgili olan konularda programda yer alan yöntem ve tekniklerin

uygulama esnasında karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?

3. Sosyal Bilgiler ders kitabında çevre ile ilgili konularda eksiklik var mıdır? Ne gibi eksikliklerin olduğunu düşünüyorsunuz? Sosyal Bilgiler dersinde çevre ile ilgili konularda ne gibi kaynak ve materyallerden yararlanıyorsunuz?

4. Sosyal bilgiler programında çevre ile ilgili;

* İçerik yeterli midir?

* Kazanımlar yeterli midir?

* Değerlendirme etkinlikleri yeterli midir?